Qorti tal-Appell Kriminali

Onor. Imħallef Consuelo Scerri Herrera, LL.D., Dip Matr., (Can)

Appell Nru: 632 / 2006

Il-Pulizija

Vs

Patrick Spiteri

Illum, 16 ta' Dicembru, 2021

Il-Qorti,

Rat l-akkuzi dedotti kontra l-appellat Patrick Spiteri detentur tal-karta tal-identità numru 642856M, akkuzat quddiem il-Qorti tal-Magistrati (Malta) bhala Qorti ta' Gudikatura Kriminali talli f' dawn il-gzejjer f' Gunju, 2006 u matul l-ahhar sitt snin, b' diversi atti maghmulin fi zminijiet differenti li jiksru l-istess disposizzjoni tal-Ligi u li gew maghmula b' risoluzzjoni wahda:

a. Fil-kariga tieghu ta' Supretendent tal-Pulizija, in konnessjoni mal-kariga jew impjieg tieghu, talab, irceva jew accetta ghalih jew ghal haddiehor xi rigal jew weghda jew offerta ta' xi rigal fi flus jew f' utli iehor, jew ta' xi vantagg iehor, li ghalihom hu ma kellux jedd u minhabba dan naqas li jaghmel dak li kien fid-dmir tieghu li jaghmel;

b. Talli fl-istess perjodu, lok u cirkostanzi, fil-kariga tieghu ta' Supretendent tal-Pulizija, sew jekk kellu jew ma kellux jedda li jesigi flus jew hwejjeg ohra

bhala salarju tad-dmirijiet tieghu, jew akkont tal-Gvern jew ta' stabbiliment pubbliku, taht il-libsa tal-kariga tieghu, esiga dak li l-ligi ma tippermettix, jew izjed minn dak li tippermetti l-ligi, jew qabel iz-zmien li jmiss skond il-ligi, liema ezazzjoni kontra l-ligi saret b' theddid jew b' abbuz ta' awtorita';

c. Talli fl-istess perjodu, lok u cirkostanzi, wieghed, ta jew offra, sew b' mod dirett jew indirett, xi vantagg mhux xieraq lil diversi persuni li jasseixxi jew jikkonferma li kien kapaci jaghmel xi influwenza mhux xierqa fuq il-mod kif jiddeciedu ufficjali tal-Pulizija, sabiex igieghel lil dawn l-ufficjali tal-Pulizija jesercitaw dik l-inflouwenza;

d. Talli fl-istess perjodu, lok u cirkostanzi, ircieva jew accetta xi offerta jew weghda ta' xi vantagg mhux xieraq ghalih innifsu jew ghal haddiehor bil-ghan li jesercita xi influwenza mhux xierqa fuq il-mod kif jiddeciedu ufficjali tal-Pulizija;

e. Talli fl-istess perjodu, lok u cirkostanzi, bhala ufficjal jew impjegat pubbliku ikkomunika fatti li kienu gew fdati lilu jew li kienu gew maghrufa minnu minhabba l-kariga jew impjieg tieghu u liema fatti kellhom jibqghu sigrieti, jew illi b' xi mod ghen biex jigu maghrufa dawn il-fatti;

f. Talli fl-istess perjodu, lok u cirkostanzi, xjentement ghen jew assista lil diversi persuni ohra fl-atti illi bihom dawn l-istess persuni ippreparaw jew ikkunsmaw id-delitt meta dawn ghamlu lottu klandestin jew gabru l-flus tal-gugati fuqu;

g. Talli fl-24 ta' Gunju 2006 u fil-gurnata ta' qabel, minghajr licenzja tal-Kummissarju tal-Pulizija, zamm f' xi fond arma tan-nar.

Ghalhekk, b' dawn l-atti Patrick Spiteri ikkommetta tali reati, filwaqt li kien ufficjali jew impjegat pubbliku u b' hekk sar hati ta' reati li hu kellu jissorvelja biex ma jsirux jew li minhabba l-kariga tieghu kellu d-dmir li jimpedixxi.

Il-Qorti hija gentilment mitluba sabiex f' kaz ta' htija, barra li tinfliggi l-pieni stabbiliti mill-Ligi, tapplika l-provvediment ta' l-Artikoli 119, 140 u 141 tal-Kap 9 tal-Ligijiet ta' Malta.

Il-Qorti giet mitluba wkoll sabiex f' kaz ta' htija, barra li tinfliggi l-pieni stabbiliti mil-Ligi, tordna wkoll il-konfiska ta' l-oggetti kollha esebiti.

Il-Qorti giet mitluba wkoll sabiex f' kaz ta' htija tikkundanna lill-imputat ghall-hlas ta' l-ispejjez li ghandhom x' jaqsmu mal-hatra ta' l-esperti jew periti f' dawn il-proceduri hekk kif ikkontemplat fl-Artikolu 533 tal-Kapitolu 9 tal-Ligijiet ta' Malta.

Rat is-sentenza tal-Qorti tal-Magistrati (Malta) bhala Qorti ta' Gudikatura Kriminali ta' nhar id-9 ta' Dicembru 2020, fejn il-Qorti ma setghetx issib htija fl-imputat u ghalhekk illiberatu mill-akkuzi kollha kif migjuba kontra tieghu.

Rat ir-rikors tal-appell tal-appellant Avukat Generali, ipprezentat fir-Registru ta' din l-Onorabbli Qorti nhar is-6 ta' Jannar 2021, fejn talab lil din l-Onorabbli Qorti jogħġobha tirrevoka u tħassarha fejn ma sabet l-ebda ħtija fil-konfront tal-imputat Patrick Spiteri u minflok issibu ħati tal-imputazzjonijiet kollha miġjuba kontra tiegħu u tinfliġġi piena idonea kontra l-imputat skont il-liġi tar-reati addebitati lilu.

Rat il-fedina penali aggornata tal-appellat.

Rat l-atti kollha tal-kaz.

Rat illi l-aggravji tal-appellant Avukat Generali huma s-segwenti u cioè:-

i. L-Onorabbli Qorti tal-Maġistrati skartat kompletament l-istqarrijiet tal-imputat Patrick Spiteri fejn huwa ammetta illi kien involut f'xi tip ta' *protection money* sabiex il-pulizija ma taqdix dmirha u għalhekk skartat ukoll ix-xhieda kollha li ingħata mid-diversi Uffiċjali tal-Pulizija fi ħdan il-Korp tal-Pulizija dwar l-interrogazzjoni;

ii. L-Onorabbli Qorti tal-Maġistrati ma sabitx ħtija fl-imputat fir-rigward tal-paragrafu (d) tan-nota tar-rinviju tal-Avukat Ġenerali tal-16 ta Frar tal-2009[1] peress li l-Att 66 tal-Liġijiet ta' Malta ġie abolit u ma baqax jifforma parti mill-ligijiet ta' Malta u għalhekk il-Qorti iddeċidiet li dawn l-artikoli m'għadhomx jikkonstitwixxu reat. L-Ewwel Qorti skartat ukoll l-istqarrija ta' Patric Spiteri fejn jgħid li huwa ha is-senter mill-għassa ta' San Ġiljan;

iii. L-Onorabbli Qorti tal-Maġistrati ma ikkunsidratx il-paragrafi (e) u (f)[2] tan-nota tar-rinviju tal-Avukat Generali peress li ma sabitx ħtija fl-imputat;

L-Ewwel Aggravju:

1. Illi l-esponent ħassu aggravat meta l-Ewwel Qorti skartat kompletament iż-żewg stqarrijiet tal-imputat Patrick Spiteri[3] peress li dawn ingħataw mingħajr id-dritt li l-imputat ikun assistit minn avukat tal-għażla tiegħu fl-interrogażżjoni. Il-Qorti qieset illi l-istqarrijiet irrilaxxati mill-imputat, kif ukoll ix-xhieda kollha li ngħatat mid-diversi uffiċjali fi ħdan il-Korp tal-Pulizija dwar l-interrogazzjoni ma għandhomx valur probatorju u għalhekk ma ikkunsidrathomx bħala prova;

[1] Fol 277 tal-Atti Proċesswali.
[2] Fol 277 tal-Atti Proċesswali.
[3] L-ewwel stqarrija tal-23 ta Ġunju 2006 a fol 20 tal-proċess u t-tieni istqarrija tal-25 ta' Ġunju 2006 a fol 45 tal-proċess.

2. Illi l-esponent jirrileva illi dan il-punt kien diġa ġie trattat fil-mori ta' din il-kawża meta l-Ewwel Qorti kienet resqet referenza kostituzzjonali quddiem l-Onorabbli Qorti Kostituzzjonali u li permezz tas-sentenza tal-25 ta Jannar 2013[4] iddikjarat li ma kien hemm l-ebda ksur tad-drittijiet fundamentali tal-imputat meta huwa ġie interrogat mingħajr l-assistenza tal-avukat. L-Ewwel Qorti iddeċidiet illi ma għandiex tikkunsidra din id-deċiżjoni tal-Qorti Kostituzzjonali għaliex irrikonoxxiet illi min meta ngħatat is-sentenza tal-2013 sal-ġurnata ta' meta ingħata is-sentenza appellata kien hemm diversi żviluppi fil-Qrati ta' Strasburgu u ta' Malta fuq dan il-punt tal-istqarrija mingħajr l-assistenza tal-avukat. Għalkemm l-esponent jaqbel ma l-ewwel Qorti illi kien hemm diversi żviluppi fid-deċizjonijiet tal-Qorti ta Malta u ta' Strasburgu, huwa ma jaqbilx mal-ewwel Qorti illi dawk id-deċiżjonijiet li hija tirreferi għalijhom fis-sentenza huma s-sentenzi riċenti u ma jaqbilx ukoll mar-raġunament tal-Ewwel Qorti illi is-sentenzi riċenti juru illi ladarba l-imputat ma kienx assistit min avukat waqt l-interrogazzjoni allura l-istqarrija tiegħu ma għandiex l-ebda valur probatorju u għandha tiġi skaratat hekk kif iddeċidiet l-Ewwel Qorti;

3. Fil-fatt l-Ewwel Qorti tirreferi għas-sentenża **<u>Salduz vs Turkija</u>**[5] deċiza fl-2008 li tirreferi għal każ kompletament differemnti mill-każ odjern. Il-każ **Salduz vs Turkija** jirreferi għal żagħżugħ li kellu biss 17-il sena meta ġie arrestat u interrogat mill-pulizija mingħajr ma ngħata l-għajnuna ta' avukat u ammetta li kien ħa sehem f'attivita politika illegali. Meta jumejn wara reġa ġie interrogat mill-maġistrat inkwerenti ċaħad l-akkużi u qal illi l-ammissjoni kien għamilha taħt theddid, swat u maltrattament fiżiku u psikologiku mill-pulizija. Fil-każ odjern qed nitkelmu fuq uffiċjal tal-pulizija li saħansitra kien fil-livell ta' Supretendent b'esperjenza vasta fejn jidħlu investigazzjonijiet. Allura huwa kien jaf tajjeb sew id-drittijiet tiegħu u wisq aktar kien jaf tajjeb il-konsegwenzi

[4] Qorti Kostituzzjonali, Referenza Kostituzzjonali Numru 66/2011 fl-Ismijiet Il-Pulizija (Spettur Angelo Gafa) vs Patrick Spiteri a fol 383 tal-proċess.
[5] Qorti Ewropea għad-Drittijiet tal-Bniedem, Strasburgu, deċiża fil-27 ta' Novembru 2008, referenza: 36391/02.

ta' dak li kien ser jgħid waqt l-istqarrija. Huwa qatt ma lmenta li kien hemm xi theddid jew kien sfurzat li jammetti. Anzi minn qari tal-istqarrija jidher ċar u tond illi l-imputat mill-ewwel għamel ammissjoni;

4. L-Ewwel Qorti tirreferi wkoll għal każ **Borg vs Malta**[6] li ġie deċiż fl-2016. Min dak iż-żmien il-Qorti ta' Strasburgu żviluppat aktar il-ġurisprudenza tagħha fejn jitratta l-punt tal-assistenza tal-avukat waqt l-interrogażżjoni. Fil-fatt l-Ewwel Qorti fid-deċiżjoni tagħha injorat kompletament il-gurisprudenza riċenti kemm dik tal-Qrati tagħna kif ukoll dik tal-Qorti Ewropea għad-Drittijiet tal-Bniedem fejn ippronunzjaw illi l-fatt waħdu ta' restrizzjoni għall-assistenza legali waqt l-interrogatorju ma jfissirx li jkun hemm ksur għad-drittijiet għal smigħ xieraq b'mod awtomatiku u li għalhekk ma ixxoljix kompletament il-valur probatorju tal-istqarrija waqt l-interrogazzjoni;

5. Illi fis-sentenza **Farrugia vs Malta**[7] tal-4 ta Ġunju 2019, il-Qorti ta Strasburgu filwaqt li tagħmel referenza għas-sentenza **Beuze vs Belgium** tad-9 ta' Novembru 2018 ikkonfermat illi l-fatt waħdu ta' restrizzjoni għall-assistenza legali waqt l-interrogazzjoni ma jfissirx li jkun hemm ksur għad-dritt għal smigħ xieraq b'mod awtomatiku, iżda għandu jiġi adottat l-*overall fairness*, u dan billi jiġu applikati żewġ testijiet: (1) it-test tal-eżistenza ta' raġunijiet impellanti, u (2) l-eżami tal-proċess ġudizzjarju sħiħ;

6. Illi hekk kif jirriżulta mill-atti, fil-każ in eżami ma hemm l-ebda raġunijiet impellanti li jiġġustifikaw ir-restrizzjoniji għad-dritt tal-parir tal-avukat waqt it-teħid tal-istqarrija. Illi għalhekk jibqa t-tieni eżami fejn il-Qorti trid teżamina l-proċess gudizzjarju sħiħ tenut kont tal-fatti rilevanti. Il-Qorti ta' Strasburgu issemmi għaxar fatti rilevanti jew rekwiżiti illi għandom ikunu ta' gwida sabiex wieħed jeżamina il-proċess sħiħ imma din il-lista m'hijiex eżawrjenti u għalhekk tista tinkludi aktar jew anqas kriterji. Fost dawn il-kriterji li issemmi

[6] QEDB deċiża fil-12 ta' Jannar 2016, referenza: 37537/13.
[7] QEDB deċiza fl-4 ta' Ġunju 2019, referenza: 63041/12.

l-Qorti insibu l-kwistjoni ta' vulnerabilita' bħal per eżempju l-eta tal-imputat, jekk ir-rikorrent ingħatax dritt japella dwar ammissibilita' ta' prova, jekk kienx hemm xi tibdil b'mob arbitrarju fl-istqarrija, il-piż ta' prova, u l-interess pubbliku fost oħrajn[8];

7. Illi fil-każ preżenti, ma jistax jingħad illi l-imputat kellu jitqies bħala persuna vulnerabbli. Lanqas tirriżulta xi prova fis-sens li ċ-ċirkostanzi li fihom ittieħdet l-istqarrija kien għalih intimidanti. Hawnhekk qegħdin nitkelmu fuq imputat li kien uffiċjal pubbliku ta' livell għoli fil-Korp tal-Pulizija li minjaf kemm il-darba kien hu stess li ħa sehem f'interrogazzjonijiet. L-istqarrija ngħatat volontarjament, mingħajr theddid, wegħdi, jew promessi ta' vantaġġi. Lanqas ma jidher li r-rikorrenti ma kienx qiegħed jifhem l-importanza taċ-ċirkostanzi li kien jinsab fihom;

8. Illi l-esponnet isib li hija rilevanti ħafna dak li qalet L-Onorabbli Qorti Kostituzzjonali fis-sentenza tar-referenza kostituzzjonali[9] fil-każ in ezami fejn il-Qorti qalet illi *"Fil-każ tallum ma ntweriex illi Spiteri ġie msawwat jew mhedded jew imqarraq biex għamel l-istqarrija jew kien ibati minn xi vulnerabilita' partikolari xort'oħra meta għamel dik l-istqarrija. Il-Preżenza ta' avukat hija garanzija li ma jsirux abbużi bħal dawn, iżda Spiteri ma allegax li dan seħħ fil-każ tiegħu. Anzi, Spiteri kien uffiċjal tal-Pulizija, familjari mal-proċeduri tal-Pulizija u ma kienx sejjer ikun intimidat bl-interrogazzjoni."*

9. Illi l-Onorabbli Qorti Kostituzzjonali tkompli tgħid illi *"Relevanti wkoll huwa l-fatt illi bejn l-ewwel stqarrija u t-tieni waħda Spiteri ma kienx taħt arrest u kien ħieles li jmur għand avukat u jieħu kull parir li ried. Għalhekk, il-fatt illi dak iż-żmien ma kienx fis-seħħ l-artikolu 355AT tal-Kodiċi Kriminali jsir irrilevanti għax Spiteri ma kien jeħtieġ l-ebda permess ta' ħadd biex ikellem avukat fil-ħin li ma kienx miżmum taħt arrest. Minkejja dan mhux biss ma ħax lura dak li qal fl-ewwel stqarrija iżda tennieħ*

[8] Ara paragrafu 104 tas-sentenza Farrugia vs Malta (Ref 63041/13).
[9] Qorti Kostituzzjonali, Referenza Kostituzzjonali Numru 66/2011 fl-Ismijiet Il-Pulizija (Spettur Angelo Gafa) vs Patrick Spiteri a fol 383 tal-proċess.

fit-tieni waħda. Bħala fatt, ma huwiex minnu illi fiċ-ċirkostanzi ta' dan il-każ partikolari, Spiteri ma kellux il-fakolta' vera u effettiva li jkellem avukat." Din ir-raġuni li pronunzjat l-Onorabbli Qorti Kostituzzjonali hija in linja mad-deċiżjonijiet riċenti tal-Qorti ta Strasburgu u għalhekk l-ewwel Qorti ma kellix tiskarta din is-sentenza anzi kellha tabbraċċha u timxi fuqha;

10. Illi, l-esponent jissottometti wkoll li l-piż tal-interess publiku fl-investigazzjoni u l-piena tar-reat huwa fattur relevanti ieħor li għandu jiġi meqjus fl-eżaminazzjoni tal-proċess ġudizzjarju sħiħ hekk kif tirreferi għaliħ il-Qorti ta' Strasburgu fis-sentenza **Farrugia v. Malta**. Il-Każ preżenti għandu piż enormi ta' interess pubbliku fejn qed nitkelmu fuq tixħin minn uffiċjal ta' livell għoli ħafna f-waħda mill-aktar istituzzjonijiet imporanti tal-Istat. Tega' u tgħid qed nitkelmu fuq Istituzzjoni li hija responsabbli illi tiżgura li l-liġijiet jiġu osservati. Għalhekk, meta jkollok uffiċjal tal-pulizija li hu responabli li jieħu ħsieb li ċ-ċittandini jħarsu l-liġijiet tal-pajjiż u jkun hu stess li jiksirhom, tali proċess ġudizzjarju għandu interess pubbliku kbir ħafna u l-konsegwenzi tiegħu huma ġravi ħafna wkoll;

11. Illi għalhekk ma kienitx korretta l-Ewwel Qorti meta iddeċidiet illi l-istqarrija tal-imputat ma hijiex ammissibbli u li ma għandiex l-ebda valur probatorju. Anzi, għal kuntrarju ta' dak li qalet l-Ewwel Qorti, u fid-dawl ta' dawk li ġie rilevat fil-paragrafi preċedenti, l-istqarrijet tal-imputat huma mhux biss ammissibli imma huma prova ċara u konkerta li l-imputat verament kien jieħu flus mingħand terzi bħala *protection money* għax kien hu stess li ammetta tali akkużi;

12. Fl-istqarrija tal-23 ta Ġunju 2006, li tinsab a fol 20 tal-proċess, meta l-imputat ġie infurmat mill-pulizija li kienu qed jinterrogawħ illi kellhom informazzjoni fuqu li huwa kien qed jieħu xi flus bħala *protection money* biex jgħatti u jgħin xi persuni li huma involuti fil-logħob tal-lottu klandestin huwa wieġeb mill-ewwel illi dan kien minnu. Fl-istqarrija l-imputat isemmi ukoll l-ammonti li

kien jirċievi bhala *protection money*. Terġa u tgħid huwa jikkonferma dak li qal fl-ewwel stqarrija fit-tieni stqarija tiegħu dik tal 25 ta' Ġunju 2006 li tinsab a fol 45 tal-proċess;

13. Illi fil-mori tal-proċeduri xehdu wkoll ufficjali tal-pulizija li kienu preżenti waqt l-istqarrija fosthom dak li kienu dak iż-żmien il-Kummissarju tal-Pulizija John Rizzo kif ukoll id-Deputat Kummissarju tal-Pulizija Joseph Cachia u l-Ispettur Angelo Gafa li kollha xehdu viva voce quddiem l-ewwel Qorti dwar il-volontarjeta' tal-istqarrijiet tal-imputat;

14. Illi l-istqarrija ta' Patrick Spiteri tista' tiġi korraborata ma xhieda oħra li xehdu fil-proċeduri. L-imputat Patrick Spiteri dejjem qal fl-istqarrijiet tiegħu illi hu kien jirċievi flus m'għand Gejtu Zerafa. Xhieda oħra li xehedu fil-proċeduri bħax-xhieda ta' Nardu Cachia u Alfred Galea dejjem isemmu lil Gejtu Zerafa bħala l-persuna li kien jirċievi l-flus u li għandu kuntatt mal-Pulizija. Għalhekk l-istqarrijiet tal-imputat jistaw tiġu korraborati max-xhieda l-oħra bħal dik ta Alfred Galea u Nardu Cachia u jkomplu jsostnu illi l-imputat Patrick Spiteri verament kien jirċievi *protection money*;

15. Illi fid-dawl ta dan kollu li ġie rilevat fil-paragrafi preċedenti, huwa ċar illi r-rekwiżiti tar-reat li huma (1) li l-imputat kien uffiċjal pubbliku, u (2) li huwa irċieva jew aċċetta flus jew xi rigali jew wegħda jew offerta meta ma kienux dovuti skont il-liġi ġew pruvati sal-livell rikjest mill-liġi u għaldaqstant, l-esponent umilment jirrileva illi ma kelliex raġun l-Ewwel Qorti tiskarta kompletament l-istqarrija tal-imputat u tiddikjara illi l-prosekuzzjoni ma rnexiliex tipprova lilin minn kull dubju dettat mir-raġuni l-akkuzi fil-konfront tal-imputat Patrick Spiteri;

It-Tieni Aggravju:

16. L-esponent ħassu aggravat ukoll meta l-ewwel Qorti ma sabitx ħtija fl-imputat fir-rigward tal-paragrafu (d) tan-nota tar-rinviju tal-Avukat Ġenerali li tirreferi għal artikolu (g) u (h) tal-akkuzi. Fil-qasir din l-akkuża tirreferi għal serq ta senter ta' marka mhux magħrufa u mingħajr numru tar-reġistrazzjoni liema serq hu kwalifikat bil-persuna u li kien qed iżommu mingħajr liċenzja tal-Kummissarju tal-Pulizija.

17. Ir-raguni li tat l-ewwel Qorti hija illi l-Avukat Generali kien ħareg l-artikoli li fuqhom tista' tinstab ħtija li kienu jaqraw **fl-Artikoli 2, 3(1A), 9 (1) (3), 19, 26, 27 tal-Kapitolu 66 tal-Liġijiet ta' Malta** u li peress li dan l-att ġie abolit u ma baqax jifforma parti mill-ligijiet ta' Malta a bażi tal-prinċipju "*nullum crimen sine lege*" l-Ewwel Qorti ma sabitx ħtija fl-imputat a bażi tal-imsemmija Artikoli illi kif dedotti fl-akkuża u fl-imsemmija nota ta' rinviju tal-Avukat Ġenerali m'għadhomx jikkonstitwixxu reat.

18. Illi bir-rispett kollu lejn l-ewwel Qorti l-esponent ma jaqbilx ma dan ir-raġunament. L-akkużi fil-konfront tal-imputat ħarġu fl-2006 meta il-**Kap 66 tal-Liġijiet ta' Malta** kien għadu fis-seħħ. Dan il-Kap tal-Liġijiet ġie sostitwit **bl-Att 480 tal-Ligijiet ta' Malta** li fl-artikolu 66 tal-istess Att jipprovdi illi:

> *"(1) Id-dispożizzjonijiet tal-Ordinanza dwar l-Armi (imħassra b'dan l-Att) ma għandhomx jolqtu ebda investigazzjoni, proċediment legali jew rimedju, dwar xi kontravvenzjoni tal-Ordinanza dwar l-Armi li tkun saret qabel id-dħul fis-seħħ ta' dan l-Att.*
>
> *(2) Kull investigazzjoni, proċediment legali jew rimedju bħal dawk imsemmija fis-subartikolu (1) jista' jinbeda, jitkompla jew jiġi infurzat u tista' tiġi ordnata, imposta jew tiġi infurzata kull penali, konfiska jew piena li persuna setgħet weħlet qabel il-bidu fis-seħħ ta' dan l-Att daqs li kieku dan l-Att qatt ma ġie fis-seħħ"*

19. Għalhekk abbażi ta' dan l-artikolu l-Ewwel Qorti ma setgħatx tapplika il-prinċipju ta' "*nullum crimen sine lege*" għax din mhix sitwazzjoni fejn il-liġi ġiet abrogata kompetament imma hija sitwazzjoni fejn il-liġi ġiet sostitwita b'att gdid. Fil-fatt l-ewwel qorti stess tgħid illi is-sustanza tal-liġi fil-Kap 480 baqgħet l-istess bħal dik tal-Kap 66. Għaldaqstant il-Qorti kellha ssib htija anki a bażi ta dawn l-artikoli;

20. Illi lanqas ma jaqbel l-esponent ma l-Ewwel Qorti fejn qalet illi ma nġabet l-ebda prova li l-imputat seraq l-imsemmija arma. Il-prova toħrog mit-tieni stqarrija tal-imputat stess li tinsab a fol 45 tal-atti proċesswali. Kien l-imputat stess li stqarr li din l-arma huwa saba fl-għassa ta' San Ġiljan u li huwa kien ħadha mingħajr l-ebda awtorizzazzjoni u baqa' jġorra miegħu. Allura ladarba din l-arma kienet proprjeta' tal-Gvern ta' Malta huwa qatt ma seta jaqbad u jieħu proprjeta' tal-Istat u jagħmilha tiegħu. Terġa u tgħid l-imputat lanqas biss kellu liċenza sabiex iżomm din l-arma u dan hekk kif xehded WPS Louise Catania a fol 54 tal-atti proċesswali fejn iddikjarat illi l-imputat ma kellux liċenzja biex iżomm armi;

21. Għaldaqstant, l-esponent jirrileva illi anki riġward tal-paragrafu (d) tan-nota tar-rinviju tal-Avukat Ġenerali li tirreferi għal artikolu (g) u (h) tal-akkuzi il-prosekuzzjoni irnexxiela tipprova dawn l-akkużi sal-livell rikjest mill-liġi

It-Tielet Aggravju:

22. Illi l-esponent jirrileva illi t-tielet aggravju huwa konsegwenzali għall-ewwel żewġ aggravji li ressaq l-esponent fil-paragrafi preċedenti. L-esponent ħassu aggravat bid-deċiżjoni tal-ewwel Qorti illi qieset il-paragrafu (e) tan-nota tar-rinviju tal-Avukat Ġenerali li jirreferi għall Artikoli 119, 140, 141 tal-Kap 9 u l-paragrafu (f) tar-rinviju tal-Avukat Ġenerali li jirreferi għal Artikoli 17, 23, 23B,

30, 31, 289, 532A, 532B, 533 tal-Kap 9 tal-Liġijiet ta' Malta bħala li mhumiex applikabbli ladarba l-Qorti ma sabet l-ebda ħtija fl-imputat;

23. Illi l-esponent isostni li minn eżami tal-provi prodotti l-Qorti kellha ssib ħtija fl-imputat u dan peress li l-prosekuzzjoni irnexilha tipprova l-każ tagħha għal-livell rikjest mil-liġi, li huwa dak li lilhim minn kull dubju dettat mir-raġuni u li għalhekk kella issib li dawn l-artikoli huma applikabbli wkoll fil-każ in eżami.

Rat illi nhar is-6 ta' Lulju, 2021, l-appellat eccepixxa n-nullita' tal-appell tal-Avukat Generali.

Rat is-sentenza prelimianri moghtja minnha fl-ismijiet premessi nhar 23 ta' Settembru 2021 fejn cahdet l-aggravju tad-difiza dwar in-nullita' tal-appell, u iddikjarat li fir-rigward ta' l-ewwel aggravju kienet ser tqis biss l-imputazzjoni li taqa' taht Artikolu 115(c) tal-Kodici Kriminali meta tigi biex tikkunsidra u tiddeciedi l-appell tal-Avukat Generali

Ikkunsidrat:

Din il-Qorti sejra tghaddi sabiex tippronunzja ruhha dwar l-ammissibilta' *o meno* tal-istqarrijiet tal-appellat imsemmija fl-ewwel aggravju tal-Avukat Generali. Izda, qabel xejn, il-Qorti tosserva illi sabiex din tkun tista' tiddeciedi fuq l-aggravji imressqa mill-Avukat Generali, din trid taghmel ezami akkurat tal-provi sabiex tara jekk l-Ewwel Qorti setghetx fuq il-provi li kellha tasal b'mod *"safe and satisfactory"* ghall-konkluzzjoni fejn illiberat lill-appellat. Madankollu, ghandu jigi enfasizzat, kif gie ritenut fis-sentenzi '**Il-Pulizija vs. Joseph Zahra**'[10] u '**Il-Pulizija vs Charles Victor Edward Cassar**'[11] u ohrajn, illi din il-Qorti **ma tiddisturbax facilment l-apprezzament tal-provi maghmula mill-Ewwel Qorti**, **izda taghmel apprezzament approfondit ta'**

[10] Deciz mill-Qorti tal-Appeli Kriminali nhar il-10 ta' Mejju 2002.
[11] Deciz mill-Qorti tal-Appeli Kriminali nhar id-29 ta' Mejju 2013.

l-istess biex tara jekk l-Ewwel Qorti setghetx, legalment u ragonevolment, tasal ghall-konkluzzjoni li tkun waslet ghaliha (enfasi ta' din il-Qorti). Jekk sussegwentament din il-Qorti tasal ghall-konkluzzjoni, kif waslet fis-sentenzi **'Il-Pulizija vs Guzeppi Bilocca'**;[12] **'Il-Pulizija vs. Anthony Zammit';**[13] **Il-'Pulizija vs Julian Genovese'**[14] u ohrajn li l-Ewwel Qorti fuq il-provi li kellha quddiemha, ma setghetx ragjonevolment tasal ghall-konkluzzjoni li waslet ghaliha, allura din tkun raguni valida sabiex din il-Qorti tiddisturba dik id-diskrezzjoni.

Illi f'diversi appelli kriminali fosthom '**Il-Pulizija vs Anthony Debono'**;[15] '**Il-Pulizija vs Noel Borg'**;[16] '**Il-Pulizija vs Brian Barbara';**[17] '**Il-Pulizija vs Therese Attard Flores'**[18] u ohrajn, kollha jaghmlu referenza ghall-appell kriminali fil-kawza fl-ismijiet '**Ir-Repubblika ta' Malta vs. Ivan Gatt'**[19], fejn inghad illi :-

> *'Fi kliem iehor, l-ezercizzju ta' din il-Qorti fil-kaz prezenti u f'kull kaz iehor fejn l-appell ikun bazat fuq apprezzament tal-provi, huwa li tezamina l-provi dedotti f' dan il-kaz, **tara jekk, anki jekk kien hemm versjonijiet kontradittorji – kif normalment ikun hemm – xi wahda minnhom setghetx liberament u serenament tigi emmnuta minghajr ma jigi vjolat il-principju li d-dubju ghandu jmur favur l-akkuzat u, jekk tali versjoni setghet tigi emmnuta w evidentement giet emmnuta…. , il-funzjoni , anzi d-dover ta' din il-Qorti huwa li tirrispetta dik id-diskrezzjoni u dak l-apprezzament. Biex din il-Qorti, kif del resto gieli ghamlet – tiddisturba l-gudizzju …, trid tkun konvinta li l-istess ma setghux, taht ebda cirkostanza ragjonevoli, jaghtu affidament lill-versjoni minnhom emmnuta.'***

[12] Deciz mill-Qorti tal-Appell Kriminali nhar it-12 ta' Frar, 2009.
[13] Deciz mill-Qorti tal-Appell Kriminali nhar il-31 ta' Mejju, 1991.
[14] Deciz mill-Qorti tal-Appelli Kriminali nhar il-31 ta' Lulju, 2008.
[15] Deciz mill-Qorti tal-Appell Kriminali nhar it-3 ta' Settembru, 2021.
[16] Deciz mill-Qorti tal-Appell Kriminali nhar it-23 ta' Settembru, 2021.
[17] Deciz mill-Qorti tal-Appell Kriminali nhar it-23 ta' Settembru, 2021.
[18] Deciz mill-Qorti tal-Appell Kriminali nhar l-14 t' Ottubru, 2021.
[19] Deciz mill-Qorti tal-Appelli Kriminali nhar l-1 ta' Dicembru 1994.

Illi huwa fatt illi din il-Qorti bhala Qorti ta' revizjoni ma tkunx semghet hi x-xhieda jixhdu *viva voce* kif tkun semghethom l-Ewwel Qorti u ghaldaqstant hija zvantaggata ghax ma tkunx rat il-komportament taghhom fuq il-pedana tax-xhieda. Madankollu, dan ma jfissirx pero min-naha l-ohra li jekk ma semghetx ix-xhieda hi ma tistax tasal ghall-konkluzjoni li x-xhieda li ddeponew ma kienux kredibbli jew konsistenti f'dak li qalu jew li tali xhieda hi kontradetta minn xhieda ohra.

Illi ghalhekk din il-Qorti qabel xejn trid tezamina x-xhieda prodotta.

Ikkunsidrat:

Il-Kummisarju tal-Pulizija John Rizzo[20] xehed nhar it-13 ta' Lulju, 2006 fejn qal illi nhar it-30 ta' Mejju, 2006 kien infurmat illi l-appellat, li dak iz-zmien kien jokkupa l-posizzjoni fil-korp tal-pulizija bhala Supretendent, u dan allegatament kien involut f'xi tixhim dwar il-lottu klandestin, fejn kien qed jiehu *protection money* biex il-pulizija ma taqdix id-doveri taghha. Kien beda jinvestiga u nvolva wkoll lid-Deputat Kummisarju Joe Cachia, kienu kellmu l-appellat u waqt l-interrogazzjoni l-appellat kien ammetta li dan kien veru u semma xi persuni li jorgannizzaw loghob klandestin tal-lottu li minn ghandhom kien jircievi somom ta' flus kull xahar madwar mitt lira Maltin (LM100). Il-hlasijiet kienu jkunu biex ma jibghatilhomx nies ifittxuhom jew inkella jinfurmahom meta jkunu nizlin il-pulizija jfittxuhom. Hu kien stqarr li dan ix-xoghol kien beda meta hu kien ghadu Spettur stazzjonat l-ALE. Hu kien spjegalhom li dawn il-flus kienet tigboromlu persuna minn Marsaxlokk li kienet jew timpostahomlu d-dar u gieli anke taghtomlu fuq il-post tax-xoghol. L-appellat kien irilaxxa stqarrija, fejn gie spjegat lilu illi setgha ma jirrispondix, izda hu wiegeb il-mistoqsijiet maghmula lilu u ffirma wkoll l-istqarrija. Hu kien qal li dahhal ukoll lill-pulizija tal-*Economic Crimes* sabiex jassistuh. Hu jaf li kien hemm involuti certu Nardu Cachia, Leli Spiteri u Karmnu Farrugia.

---

[20] Fol. 16 tal-atti processwali.

<u>Deputat Kummissarju tal-Pulizija Joseph Cachia</u>[21] xehed nhar it-13 ta' Lulju, 2006 fejn spjega illi fl-ahhar ta' Mejju ta' dik is-sena l-Kummissarju tal-Pulizija kien infurmah illi s-Supretendent Patrick Spiteri kien qieghed jircievi xi hlas relatat ma loghob tal-lottu klandestin. Kien cempillu hu u kienu kellmuh fl-Ufficju tal-Kummisarju fejn wara li gie moghti t-twissija li kellu d-dritt ma jirrispondiex ghad-domandi hu kien ammetta l-involviment tieghu u rrilaxxa stqarrija. Il-hlasijiet kienu ghal madwar l-ahhar sitt snin ghal mitt lira (LM100) fix-xahar. Gharaf il-firem fuq l-istqarrija kif ukoll lill-appellat fl-awla.

<u>Carmelo Farrugia</u>[22] xehed nhar it-13 ta' Lulju, 2006 fejn qal li jahdem bhala *Lotto receiver* numru 78 fejn ghazel li ma jwegibx d-domandi li kienu ser jigu impost lilu halli ma jinkriminax lilu nnifsu.

Carmelo Farrugia[23] rega' gie prodott biex jixhed nhar id-19 t' April, 2007 fejn ghal darb ohra ghazel li ma jixhidx sabiex ma jinkriminax lilu nnifsu.

<u>L-Assistant Kummisarju Michael Cassar</u>[24] xehed nhar it-13 ta' Lulju, 2006 fejn qal illi nhar l-24 ta' Gunju, 2006, kien sejjahlu l-Kummisarju u kien ghaddielu zewg stqarrijiet, wahda ta' l-appellat u ohra ta' Gejtu Zerafa fejn kienu ammettew illi Patrick Spiteri kien jiehu cirka mitt lira (LM100) fix-xahar minghand nies li kienu jorganizzaw lottu klandestin. Dan kien ilu ghaddej ghal cirka sitt snin. Il-Kummisarju kien qallu sabiex ikompli jinvestiga. Meta fela l-istqarrijiet irrizulta li Patrick Spiteri u Gejtu Zerafa kienu saru hbieb kbar u darba Spiteri kien fetahlu ghajnejh lil Zerafa sabiex ma jkomplix fit-triq li qabghad tal-lottu klandestin. Zerafa kien innega' li kien qed jorganizza dan il-lottu u l-istorja kienet waqfet hemm.

Sussegwentament Spiteri kien ghamel meeting ma certu Nardu Cachia gewwa d-Depot fejn dan tal-ahhar kien talbu jghinu ghaliex il-pulizija bdew jirrejdjawh

[21] Fol. 29 tal-atti processwali.
[22] Fol. 32 tal-atti processwali.
[23] Fol. 204 tal-atti processwali.
[24] Fol. 35 tal-atti processwali.

frekwentament u sabiex ma jirrejdawhx halli jkompli bl-attivitajiet tieghu. L-appellat kien qabel li jghinu u Cachia beda jghaddilu, tramite Zerafa, hamsin lira (LM50) fix-xahar. Dan baqa' ghaddej ghal sentejn imma mbaghad Cachia nfurmah illi x-xoghol kien naqaslu u ghalhekk ried inaqqas is-somma ghal hamsa u ghoxrin lira (LM25) fix-xahar. Zerafa izda sussegwentament kien qal lil Spiteri li hemm persuna ohra li torganizza il-loghob tal-lottu klandestin u xtaqet tiltaqa' mieghu. Dan kien Leli Spiteri li beda jhallsu hamsa u ghoxrin lira (M25) fix-xahar ukoll. Kien hemm zewg individwi ohra wkoll u ghalhekk l-appellat beda jigbor mitt lira (LM100) fix-xahar. Dawn il-flus kien jigboromlu Zerafa li kien jew jimpustahomlu jew johodomlu l-ufficju. Filwaqt li Zerafa jghid li l-ammont kien ta' mitt lira (LM00), l-appellat jghid li kien ta disghin lira (LM90). Apparti Leli Spiteri u Nardu Cachia kien hemm Carmelo Farrugia u Alfred Calea. Zerafa fl-istqarrija tieghu kkollabora bi shieh dak li qal l-appellat hlief ghal dik id-diskrepanza ta' ghaxar liri (LM10). Hu kkonferma illi dawk kienu l-flejjes illi kienu jghaddu bhala *protection money* u li kien laqqa' lil dawn in-nies mas-Supretendent. Sussegwentament Zerafa kien jigbor il-flus kif oednat mill-appellat minghand dawn il-persuni. Hu kien kellem lill-appellat fil-25 ta' Gunju, 2006 u anke wara ghaliex kellu xi nformazzjoni li kien ha xi affarijiet mieghu meta kien gie rilaxxat.

Irrizulta li kien hemm xorb alkoholiku li hu kien ha mieghu izda mistoqsi kienx ha xi haga ohra hu baqa' jinnega. Irrizulta illi kien hemm senter li l-appellat qal li kien sabu meta kien stazzjonat l-ghassa San Giljan, ma kienx hemm rekord tieghu tant kemm kien antik. Il-hsieb tieghu kien li jirrangah, jirrestawrah u jaghmlu *vintage* biex izejjen bih. Kien irilaxxa stqarrija wkoll f'dan ir-rigward fejn kien hemm prezenti wkoll l-allura Ispettur Angelo Gafa'.

Spjega illi kienu kellmu lil Leonard Cachia li qal li kien ilu jorganizza l-lottu klandestin ghal ta' l-inqas hames (5) snin. Hu kien qalilhom illi fl-antik kien jigi rrejdjat mill-pulizija tal-ALE izda mbghad Gejtu Zerafa kien ghamillu *meeting* mal-appellat fejn kien ftiehem mieghu li kellu jhallas fix-xahar u ma jigix irrejdjat. Hu ghal sentejn u nofs kien ihallas lil Gejtu hamsin lira (LM50) fix-xahar bhala *protection money* sabiex jigi nfurmat jekk ikunu ser isiru xi *raids.* Meta naqaslu x-xoghol dan stqarr illi beda

jhallas hamsa u ghoxrin lira (LM25) fix-xahar. Cachia kien semma wkoll li kien laqqa' lil certu Carmelo Farrugia ma Gejtu Zerafa sabiex dan ta' l-ahhar jghamillu laqa' mal-appellat sabiex hu wkoll ikun jista' jhallsu *protection money* halli jkun jista' jibqa' ghaddej bl-attivita' illecita tieghu.

Meta nterrogat Farrugia ghall-ewwel innega l-involviment tieghu u li kien jaf lis-Ssupretendent izda wara ammetta u anke sar konfront bejn Farrugia, l-appellat u Zerafa. Hu kien ammetta li jorganizza l-'*prima*' illegali u li kellu madwar mitt (100) klijent li jilghabu dan il-loghob. Hu tenna li kien ilu li ltaqa' ma Zerafa madwar tlett (3) snin u kien hu li laqqghu ma l-appellat. Kien ghamel laqa' mal-appellat gewwa l-ghassa Bormla u kien infurmah li mhux ser ikollu problemi jekk dan kien ser itih ammont ta' flus fix-xahar. Dan beda jhallas hamsin lira (LM50) fix-xahar lil Zerafa li mbghad kien ihallas lil appellat.

Spjega li kien gie mitkellem Emanuel Spiteri li beda jinnega l-involviment tieghu jew li jaf lill-appellat. Izda wara li sar konfront bejnu, l-appellat u Zerafa dan kien ammetta. Hu spjega li madwar sentejn qabel kien arrestat fuq *illegal gambling* u meta tkellem ma Zerafa dan issugerilu jkellem lill-appellat. Kien ghamel *meeting* mieghu gewwa l-ghassa ta' Bormla. Hu kien qallu li xorta kien ser jitressq quddiem il-Qorti izda kien ser jghinu. Wara Spiteri kien qal lil Zerafa li kien bi hsiebu jieqaf minn dan kollu izda dan ta' l-ahhar kien qallu biex ma jghaggilx. Dan kien qabad ihallas hamsa u ghoxrin (LM25) lira fix-xahar lil Nardu Cachia li mbghad kien jghaddihom lil Zerafa u sussegwentament kien jghaddihom lill-appellat.

Kien gie mitkellem ukoll Alfred Galea li kien ammetta illi kien hallas lill-appellat darba biss. Hu qal li f' 2004 kien sar raid mill-vice-squad u kien gie mressaq il-Qorti u kien talab l-ghajnuna ta'l-appellat bl-intervent ta' Zerafa. Infatti kien Zerafa li ssugerilu jkellem lill-appellat. Sahansitra Galea kien qal li l-appellat qallu sabiex meta jkollu s-seduta ma jitlax izda jaghmel certifikat mediku. Mat-tielet darba dan kien tela', ammetta u wehel multa. Zerafa kien cempel lill-appellat u kien staqsih jekk Galea kienx irringrazjah u kien qallu li le. Ftit jiem wara kien mar Galea b'envelop ghall-

appellat u dan ta' l-ahhar ma kienx fethu quddiemu. F'dan l-envelop kien hemm hamsa u ghoxrin lira (LM25) u l-appellat kien qal lil Zerafa li l-karita' hu jaghmilha mhux jirceviha. Zerafa kien saqsih jekk iridx jitolbu iktar flus u kien qallu li m'hemmx ghalfejn. Sussegwentament kienu ressqu lill-appellat il-Qorti.

<u>L-allura Spettur Simon Galea</u>[25] xehed nhar it-13 ta' Lulju, 2006 fejn spjega illi l-appellat kien dahal fil-Korp tal-pulizija nhar il-5 ta' Frar, 1979. Hu kien lahaq surgent nhar is-17 ta' Settembru, 1984, Spettur nhar is-16 ta' Gunju, 1989 u Supretendent nhar it-13 ta' Settembru, 2000. Hu rrezenja mill-Korp nhar il-25 ta' Gunju, 2006.

<u>WPS Louise Catania</u>[26] xehdet nhar it-13 ta' Lulju, 2006 fejn qalet li l-appellat mhux illicenzjat biex izomm armi u li ma kienx irregistrat fis-sistema. In kontro-ezami hi qalet li kull persuna li jkollha arma ghandha bzonn licenzja. L-armi li jkollhom il-pulizija mhumiex taghhom izda tal-Korp. Mistoqsija jekk bhala membri tal-Korp jigux moghtija licenzji biex igorru l-armi, hi wiegbet li ma tistax tirripsondi ghal din il-mistoqsija.

<u>Gejtu Zerafa</u>[27] xehed nhar it-13 ta' Lulju, 2006 fejn qal li ilu *borded out* madwar sitt (6) snin u li kien jahdem il-Maltacom bhala *recorder*. Qal li kien jaf lill-appellat li gharaf fl-awla u li sar jafu meta kien jahdem it-TeleMalta u kien ikollu xi telefon bil-hsara u kien jaqdih malghajr u saru hbieb hafna. Hu qal li gili ressaqlu xi nies u anke gabarlu xi flus. Semma li kien ressaqlu lil Leli Spiteri, Nardu, Carmelo Farrugia u Fredu. Dan tal-ahhar kien mar il-Qorti u wehel multa ta' sitt mitt lira (LM600) . Qal li l-appellat kien qallu li seta' jmur il-habs. Hu ma jafx kif ghenu lill-Fredu l-appellat. Hu qal li kien ressaq lil Fredu ghand Spiteri qabel inghatat is-sentenza u wara kien tah hamsa u ghoxrin lira lill-appelat. Dan mar hu personali jatihomlu talli frankalu l-habs. L-appellat kien qallu li l-karita' jaghmilha hu mhux jaghmluha mieghu ghax Galea kien tah ftit flus.

---

[25] Fol. 47 tal-atti processwali.
[26] Fol. 54 tal-atti processwali.
[27] Fol. 59 tal-atti processwali.

Lil Nardu qal li jafu ghax ghandu hanut tal-haxix B'Bugia u kien imur jixtri minghand il-*petshop* ta' hdejh. Dan kien talbu jkellimlu lill-appellat u dan minhabba l-*lottu klandestin* halli jekk ikunu nizlin il-pulizija javzawh. Kien irrangalu laqa' mal-appellat u sussegwentament dan ta' l-ahhar kien qallu sabiex jigbor hamsin lira fix-xahar (LM50) . Dan kien jigborhom hu u jghaddihom lill-appellat fi flus kontanti. Kien jghaddihomlu meta kien ikun fuq ix-xoghol, id-depot jew l-ghassa Bormla u gili mpustahomlu fil-*letter box* tad-dar. Wara spjega illi hadlu wkoll lil Karmnu li kellu l-banka tal-lottu Birzebbugia. Dan inqala' sentejn wara Nardu u kien ltaqa' mieghu t-torri ta' San Lucjan Marsaxlokk. Kien cempel lill-appellat fejn kien spjegalu li dan bhal Nardu u hadu Bormla fejn kien stazzjonat l-appellat u l-iskop ta' dan kien peress li kien qieghed jaghmel il-lottu klandestin halli jekk ikunu nizlin il-pulizija ma jaqbduhx jaghmel dan. Hu kien prezenti meta kellmu u qallu sabiex xorta joqghod attent. Hu kien qallu sabiex ihallas hamsin lira (LM50) bhal Nardu u hu qabel li jaghmel dan. Meta kien ikun ha jinzlu l-pulizija, l-appellat kien javza lilu u hu kien icemplilhom. Hu kien jghidilhom li kien ser ikun hemm 'il-visti'. Hu jghid li minn dan kollu ma kien jiehu xejn u gili fil-festi kienu jgibulu xi hamper, flixkun whiskey jew xi ikla ma Karmenu u kien ihallas hu.

Hu kompla jghid li ghal xi snin kien jigbor hamsin(LM50) minghand Nardu u hamsin (LM50) minghand Karmenu. Kien kellmu Nardu u qallu li kien mar naqra minn taht u allura kien ser jibda jtih hamsa u ghoxrin lira(LM25) flok hamsin (LM50) u l-appellat accetta. Karmenu baqa' jhallas hamsin lira (LM50) sa Mejju 2006. Hu semma wkoll li kien inqala' Leli Spiteri maghruf bhala l-'Kattiv'. Dan ukoll kien jorganizza lottu klandestin u kien ghamillu meeting mal-appellat gewwa l-ghassa Bormla. L-appellat kien avzaw sabiex joqghod attent xorta wahda. Bhal fil-kazijiet l-ohrajn, il-flus gew mifthema wara. Wara li tkellem mal-appellat fthiemu li hamsa u ghoxrin lira u dan kellu jhallihom ma Nardu. Dawn baqghu jithallsu sa Mejju 2006. Hu jikkonferma li s-somma kienet ta' mija (LM100) fix-xahar u qabel dahal Leli fl-istorja kienet ta' hamsa u sebghin euro (LM75) fix-xahar. Kien javzahom dwar il-visti u hu kien icempel lil Nardu u dan kien icempel lil Leli. Darba marru ghand Nardu u hu kien avzaw minn qabel ghax kien cempillu l-appellat dwar dan. Ghand Karmenu qatt ma marru. Spjega

li lil-Leli kull hames minuti kienu jaqbduh il-pulizija, infatti ricentament kienu hadulu xi elf lira (LM1,000) mill-but. Hu rega kkonferma li ma kien jiehu xejn ghal dan ix-xoghol u li ma kien jaf hadd dwar dan kollu hlief dawn it-tlett min-nies li kienu jaghtuh il-flus.

Gejtu Zerafa[28] rega' xehed in kontro-ezami nhar it-23 ta' Settembru, 2010 fejn ikkonferma li l-hbieberija tieghu u tal-appellat tmur lura ghas-sena 1990, meta hu kien ghadu jahdem il-Maltacom u l-appellat kien ikollu xi telefon bil-hsara u kien jipprova jaqdih milli jista'. Gieli marru jieklu bil-familji u jaf li kellu tlett itfal, tifel u zewgt ibniet. Qal li jaf ukoll li wahda mill-bniet kellha kundizzjoni partikolari u gili tela' maghha l-Ingriterra hu u gili marret martu maghha. Mistoqsi jekk kienx jaf li l-appellat kellu diffikultajiet finanzjarji kbar minhabba t-tifla tieghu, hu wiegeb li qatt ma kienu tkellmu fuq hekk. Spjega illi lil Alfred Galea u Nardu Cachia hu kien laqqahom mas-Sur Patrick Spiteri. Kienu qalulu huma, hu qal lis-Sur Spiteri u qallu gibhom. Ghalhekk ikkonferma illi ma kienx is-Sur Spiteri li qallu sabiex imur ifittex lil xi hadd. Meta kien ilaqqahom, l-a kien jghidlu sabiex jghidlu kemm jitlobhom u jghidilhom hu. Fil-kaz ta' Leli u Karmenu kienet l-istess haga. Ikkonferma wkoll illi l-appelat kien jghidilhom oqghodu attenti ghax hu ma jaghmilx mirakli. Ma kienitx l-ewwel darba illi ilmentaw mieghu li kienu qed ihallsu dawn il-flus ghalxejn. Ikkonferma li l-pulizija xorta kienu jmorru, imma meta kien ikun jaf l-appellat li sejrin kien icempillu u kien javzahom hu li 'ha jkun hemm il-visti'. In ri-ezami kkonferma illi meta kien jghid lill-appellat fuq dawn in-nies, kien jghidlu dawn fuq xiex riedu jiltaqghu mieghu.

Is-Sur **Zerafa**[29] rega' gie msejjah sabiex jixhed in kontro-ezami nhar it-8 ta' Marzu, 2017 izda peress li dan gew inizzjati proceduri fil-konfront tieghu, hu ghazel li ma jixhidx.

<u>Leonard Cachia</u>[30] xehed nhar it-13 ta' Lulju, 2006 fejn qal li hu ghandu *greengrocer,* bl-isem ta' Nardu Greengrocer f' St Angelo Street Birzebbugia. Ghall-bqija tal-mistoqsijiet hu ghazel li ma jwegibx.

---

[28] Fol. 335 tal-atti processwali.
[29] Fol. 473 tal-atti processwali.
[30] Fol. 97 tal-atti processwali.

Lenard Cachia[31] rega' xehed nhar id-19 t' April, 2007 fejn xehed illi ma xtaqx jaghti x-xhieda tieghu.

Is-Sur **Cachia**[32] rega' xehed nhar id-9 ta' Lulju, 2009 fejn qal li l-proceduri fil-konfront tieghu gew konkluzi. Hu ssokta jghid illi kellu hanut tal-haxix bl-isem ta' Nardu's Greengrocer f' St. Angelo Street , B'Bugia u apparti jbiegh il-haxix kien jorganizza l-lottu, ghal-liema ma kellux licenzja. Qal li ghalkemm gieli kellu xi tfittxijiet, problemi mal-pulizija qatt ma kellu. Xehed illi lill-appellat rah darba biss, kien gie wiehed Gejtu l-hanut minn Marsaxlokk u kien ghadu kemm jaqla' citazzjoni dwar xi magni u dan Gejtu kien qallu li dawn kienu affarijiet zghar u sussegwentament laqqghu mal-appellat gewwa d-Depot il-Furjana. Gejtu stenna barra. Hu sostna li lis-Sur Spiteri kellmu fuq dik ic-citazzjoni biss, sabiex forsi jiffrankaha. Sussegwentament Gejtu kien avvicinah sabiex ihallas hamsin lira fix-xahar u u b'hekk ma jaqbdux mieghu l-pulizija u ghalhekk hu ghazel li jhallashom. Gejtu mbghad kien jghaddi dawn il-flus lil Patrick. Dawn il-flus dam is-snin ihallashom u dan sabiex ma jmorrulux il-pulizija. Kien ghamel xi tlett snin ihallas hamsin lira, mbghad ix-xoghol naqas u beda jhallas hamsa u ghoxrin lira li hallashom ghal madwar sitt xhur. Spjega illi lil Carmelo Farrugia hu kien laqqghu ma Gejtu. Mistoqsi jafx lil Leli Spiteri wiegeb fl-affermattiv u qal li hallilu hamsin lira darbtejn sabiex jghaddihom lil Gejtu. Qal ukoll li Gejtu kien imur darba fix-xahar. Waqt li kien qed ihallas il-hamsin fix-xahar qal li ma kienx hemm *raids*, izda qabel beda jhallas kien hemm xi darba jew darbtejn.

In kontro-ezami Leonard Cachia ikkonferma li kien Gejtu Zerafa illi kellmu sabiex ilaqqghu ma Patrick Spiteri. Qal li kellu kemm il-darba tfittxijiet mill-pulizija u li anke tressaq il-Qorti u wehel il-habs. Kien ilmenta ma Gejtu li xorta kienu jfittxulu l-pulizija. Meta marru l-pulizija ma sabulu xejn rigward lottu u hu ma kienx jaf li sejrin il-pulizija. In ri-ezami qal li l-pulizija marrulu xi darbtejn fuq medda t'erba' (4) snin. Rega' kkonferma li kellu arrangament mal-appellat u li qabel qatt ma kien tressaq il-

[31] Fol. 206 tal-atti processwali.
[32] Fol. 283 tal-atti processwali.

Qorti fuq lottu klandestin. Ikkonferma illi l-pulizija gew darba qabel sar l-arrangament mas-Sur Spiteri u darba wara.

Alfred Galea[33] xehed nhar it-13 ta' Lulju, 2006 fejn qal li hu pensjonant u li kienet inghatat sentenza fil-konfront tieghu fuq lottu klandestin mill-Magistrat Apap Bologna, wara li hu stess ammetta u ha mitt lira (LM100) multa u tlett xhur habs, sospizi ghal sentejn. Hu ma wigibx ghal mistoqsija jekk kienx xi hadd li ssugerilu li jaghmel certifikat. Wiegeb li jaf lis-Supretendent Patrick Spiteri, kien hadu ghandu certu Gejtu li kien ftiehem mieghu fuq it-telefon u baqghu sejrin l-ghassa tal-Belt. Prezenti ghal-laqgha kien hemm is-Sur Patrick Spiteri, Gejtu u hu. Hu ghadda l-karta tal-Qorti lis-Sur Spiteri li qallu li dan kien kaz jahraq. Ikkonferma li kien Gejtu li cempillu u qallu biex jaghmel certifikat. Hu qal li bhala ringrazzjament ghax ma rrangalu xejn, kien tah hamsa u ghoxrin lira go *envelope* fl-ufficju tieghu. Gejtu kien il-persuna li qallu aqbad xi haga u mur tielu. Minn dakinhar kien qatta s-*sim card* halli hadd ma jcempillu. Hu spjega li kien cempillu Gejtu u qallu biex imur jaghti xi haga ohra lis-Sur Spiteri. Spjega wkoll illi Patrick qatt ma kien cempillu lilu, la ghall-flus u la ghal xejn.

In kontro-ezami qal li kienet l-ispettur Louise Calleja li kienet ipprocediet kontrih f'2004. Ikkonferma illi is-Sur Spiteri ma kienx gie ghal kawza u hadd ma kien qallu li kien kellem lill-Ispettur dwar il-kawza tieghu. Fil-laqgha li kellhom flimkien is-Sur Spiteri ma talbux flus. Hu qal li is-Sur Spiteri ma kien avvicinah ghalxejn. Hu mar jaghtih dawk il-hamsa u ghoxrin lira bhala ringrazzjament ghax qallu Gejtu ghax hu ma rrangalu xejn. Hu kkonferma li hu dahal l-ufficju, tah l-envelope u telaq 'l barra. Spjega li sakemm dam hemm ma fetahx l-envelope.

L-allura Spettur Angelo Gafa[34] xehed ukoll nhar it-13 ta' Lulju, 2006 fejn qal li kien xhud ta' stqarrija fl-istatment irrilaxxata mis-supretendent Spiteri fil-25 ta' Gunju, 2006. Gharaf il-firem ta' fuq l-istess stqarrija u lill-appellat fl-awla. Fl-24 ta' Gunju 2006

[33] Fol. 100 tal-atti processwali.
[34] Fol. 120 tal-atti processwali.

kien gie mitlub jaghmel tfittxija gewwa Nardu's Greengrocer Birzebbugia u jakkumpanjawh kien hemm PS 824 Arthur Mercieca u PC 1235 Warren Magri. Huma kienu arrestaw lil Leonard Cachia izda ma kien instab xejn li jirrigwardja lottu klandestin. Hu kien mar maghhom id-depot u kien interrogah. Cachia wara li nghata d-debita twissija, qal li kien ilu madwar hames snin jorganizza l-lottu klandestin, kemm mil-hanut tieghu u kemm mid-dar tieghu. Cachia stqarr mieghu illi xi erba' snin qabel kien gie rrejdjat mill-pulizija u wara xi *tlett raids* dan kien iltaqa' mas-Supretendent Spiteri gewwa d-Depot, bis-sahha ta' Gejtu minn Marsaxlokk. Kien hemm ftehim li hu ma jibatlux iktar pulizija izda kellu jaghtih hamsin lira fix-xahar li kellu jghaddihomlu ma dan Gejtu. Hu dam jghaddi hamsin lira fix-xahar ghal madwar sentejn u nofs. Meta naqaslu x-xoghol kien qallu li beda jghaddilu hamsa u ghoxrin lira dejjem tramite Gejtu li kien jghaddihom lil Spiteri. Cachia kien qallu wkoll illi baqa' jxahham u jikkorompi lil Spiteri sa xi tlett xhur jew erbgha qabel ittiehditlu l-istqarrija. Cachia kien qallu wkoll illi kien ressaq lil certu Carmelo Farrugia li kellu banka tal-lottu Birzebbugia ma Gejtu, li mbghad laqqghu mas-Sur Spiteri. Meta nterrogat Farrugia ghal bidu nnega l-involviment tieghu fil-lottu klandestin, izda fit-tieni nterrogazzjoni kien qal li kien ilu jorganizzah sa minn erba' jew hames snin qabel. Farrugia kien qal li xi tlett snin qabel Gejtu kien laqqghu ma Spiteri gewwa l-ghassa ta' Bormla. Hu ftiehem illi kien ser jibghatlu xi haga fix-xahar u ghalhekk Spiteri mbghad ma jibatlux pulizija. Dan ghalhekk beda jghaddi lil Spiteri ma Gejtu, hamsin lira fix-xahar.

L-allura **Spettur Gafa'**[35] rega' xehed nhar il-21 ta' Frar, 2008 fejn esebixxa kopja ta' sentenza fil-konfront ta' Alfred Galea fejn kien ammetta akkuzi ta' komplicita', korruzzjoni, fost ohrajn ma' Patrick Spiteri u nghata sentenza ghal sena prigunerija sospizi ghal erba' (4) snin, filwaqt li l-Qorti ordnat li s-sentenza sospiza datata 18 t' April 2006 tigi estiza ghal erba' snin.

---

[35] Fol. 234 tal-atti processwali.

L-allura Spettur Ian J. Abdilla[36] xehed nhar it-13 ta' Lulju, 2006 fejn qal illi nhar l-24 ta' Gunju, 2006 hu kien arresta lil Emanuel Spiteri miz-Zejtun. Hu qal li dam jinterroga lil dan sal-Hadd filghaxija u li kienu saru konfronti wkoll bejn Emanuel Spiteri, Patrick Spiteri, Grezzju Zerafa u Leonard Cachia. Sussegwentament Emanuel Spiteri kien ammetta l-involviment tieghu f'dan il-kaz u rrilaxxa stqarrija. Xi sentejn qabel dan kien qallu li kien gie arrestat minhabba lottu klandestin u l-habib tieghu Grezzju Zerafa kien saqsih iridx li jkellimlu habib sabiex jghinu. L-ewwel meeting li sar bejn Emanuel Spiteri, Grezzju Zerafa u l-appellat sar gewwa l-ghassa Bormla. Is-Supretendent Spiteri wara li sema' l-kaz, kien qallu li hu lest itih xi ghajnuna imma kellu jitla' l-Qorti bilfors. Sussegwentament beda jhallas lis-Sur Spiteri hamsa u ghoxrin lira. Kien ihallasomlu Leonard Cachia dan l-ammont, fejn bazikament kienu partners f'din l-attivita'. Cachia kien ihallas lil Grezzju Zerafa, li mbghad kien suppost ihallas lil Patrick Spiteri. Emanuel Spiteri kien stqar li ricentament rega' gie arrestat izda Gejtu Zerafa kien qallu sabiex jiqaf ihallas il-hamsa u ghoxrin lira fix-xahar ghax is-Supretendent Spiteri ma setghex jghinhom aktar. Emanuel Spiteri kien ammetta illi Zerafa kien cempillu xi darbtejn jew tlett darbiet dwar xi raid li kien ser isir mill-pulizija.

Stqarr ukoll illi kien interroga lil certu Alfred Galea li kien ukoll arrestat u mressaq il-Qorti. Kien qallu li gie avvicinat minn Grezzju Zerafa li kien qallu li kien hemm persuna li setghet tghinu u sussegwentament introducieh lis-Supretendent Patrick Spiteri. Lil Galea kienu qalulu sabiex ma jitlax il-Qorti f'dik il-gurnata u jipproduci certifikat. Dan ghamel hekk ghal darbtejn wara li rcieva struzzjonijiet minn Zerafa wara li dan tal-ahhar kien kellem lis-Supretendent Spiteri. Mat-tielet darba kien iddecieda li jitla' l-Qorti minn jeddhu u nghatat sentenza dakinhar stess. Wara li nghatat s-sentenza kien cempillu s-Supretendent Spiteri u kien ferahlu ghas-sentenza li kien inghata. Sussegwentament kien cempillu Gejtu Zerafa u qallu sabiex jaghti xi haga lis-supretendent Spiteri. Galea kien mar l-ghassa l-belt u ghaddha lil Spiteri hamsa u ghoxrin lira f'envelop. Hu kien qallu wkoll li biddel il-mobile ghax kien qed jibza li s-Supretendent Spiteri u Grezzju Zerafa ser jibqghu jcemplulu ghall-flus.

---

[36] Fol. 124 tal-atti processwali.

Spjega li nghata struzzjonijiet sabiex imur ma PC 775 Edwin Cassar gewwa r-residenza tieghu u jigbor xi affarijiet li s-supretendent kien ghadda lil dan il-kuntistabbli jum qabel. PC 775 kien qallu li l-appellat kien ghaddilu zewg basktijiet b'xorb alkoholiku u pakkett issiljat fil-brownpaper. L-appellat kien tah struzzjonijiet sabiex johodhom id-dar mieghu ghax ma riedx li l-girien jarawh diehel b'dawn l-affarijiet. PC 775 issuspetta illi l-pakket setgha kien senter isserrat. Hu kien inghata struzzjonijiet sabiex jiehu bl-affarijiet kollha l-Kwartieri Generali tal-Pulizija. L-appellat kien assuma r-responsabbilta' tal-oggetti u rrilaxxa stqarrija. Is-senter ma kien fih l-ebda marka jew serial number.

L-**allura Spettur Ian J. Abdilla**[37] rega' xehed nhar l-14 ta' Jannar 2009 fejn ikkonferma li kien l-ufficjal prosekutur fil-kawza li nghatat fil-konfront ta' Alfred Galea u li tinsab esebita fl-atti.

PC 775 Edwin Cassar[38] xehed nhar it-13 ta' Lulju, 2006 fejn qal li ilu stazzjonat il-Belt kwazi disa' snin u hu jahdem bhala xufier mas-Supretendent fejn sa ftit qabel dan kien l-appellat Patrick Spiteri. Hu spjega li kien ilu ma' dan tal-ahhar cirka sena u tlett xhur.

Hu spjega kif nhar l-24 ta' Gunju, 2006, hu mar ghas-Supretendent il-Kwartieri Generali tal-Pulizija u wasslu l-ghassa l-Belt. Is-Supretendent indikalu zewg basktijiet sabiex jghabbihom gol-karozza. Wiehed minnhom setgha jinnota li kien xorb. L-appellat kellu pakkett f'idejh u ghabbieh fil-karozza wkoll. X'hin kienu l-Marsa saqsih jekk setghex johodlu l-affarijiet mieghu d-dar sabiex il-girien ma jarawhx diehel bihom. Hu spjega kif dak il-hin gietu sudizzjoni minnu peress li kien is-Supretendent tieghu. Hu ghalhekk ha l-affarijiet u poggoihom fil-garaxx. Il-pakkett ha l-impressjoni li setgha kien senter u poggih fuq l-ixkaffar. Filghodu ma kellmu xejn dwar l-affarijiet, wasslu l-Kwartieri Generali tal-Pulizija u waqt li qed nistennih gie Spettur fuqu u qallu

37 Fol.272 tal-atti processwali.
38 Fol. 134 tal-atti processwali.

sabiex imorru ghall-affarijiet li l-appellat kellu d-dar tieghu. Hu qal li jgharaf l-oggetti li kienu thallew mieghu mill-appellat

Brigadier Maurice Calleja[39] xehed nhar l-20 ta' Dicembru, 2006 fejn qal li kien gie mahtur sabiex jezamina arma tan-nar u wasal ghall-konkluzjoni illi kien senter antik u li ghandu mill-inqas tmenin sena. L-arma giet manifatturata l-Belgium u s-senter ghandu l-paletta nieqsa u ghaldaqstant ma jistax jigi sparat. Hu pprezenta r-relazzjoni tieghu bhala Dok MC1.

Emanuel Spiteri[40] xehed nhar l-20 ta' Dicembru, 2006 fejn ghazel li ma jixhidx peress li kellu proceduri ghaddejin fil-konfront tieghu.

Emanuel Spiteri[41] rega' gie ingunt beix jixhed nhar id-19 t' April fejn xehed illi qabel jixhed xtaq li l-ewwel jinqatghu l-proceduri fil-konfront tieghu.

L-allura Spettur Jonathan Ferris[42] xehed nhar il-15 ta' Gunju, 2016 fejn id-depozizzjoni tieghu giet sospiza sabiex jaghmel il-kjarifiki tieghu fuq l-arma u l-akkuza konnessa maghha fil-konfront tal-appellat.

Is-**Sur Ferris**[43] rega' xehed fejn ikkonferma illi l-investigazzjoni fil-konfront tas-Supretendent Patrick Spiteri kienet bdiet rigward il-kwistjoni ta' jekk kienx qed jircievi xi hlasijiet minghand persuni partikolari. Sussegwentament saret referenza ghall-arma li l-appellat kellu fil-pussess tieghu. B'referenza ghall-istqarrija tal-appellat, kkonferma li dan kien qal li sabha fl-ghelieqi wara l-ghassa ta' San Giljan u li kienet antika u l-iskop kien li jzejjen biha. Ikkonferma illi bhala arma ma gietx elevata u l-appellat kien garra mieghu skond fejn kien trasferit. Ikkonferma wkoll illi ma

[39] Fol. 174 tal-atti processwali.
[40] Fol. 181 tal-atti processwali.
[41] Fol. 208 tal-atti processwali.
[42] Fol. 447 tal-atti processwali.
[43] Fol. 462 tal-atti processwali.

rrizultalhomx li din l-arma kienet misruqa u ma kellhom xejn li tmur kontra l-verzjoni tas-Sur Spiteri. Sostna li peress li l-arma ma kienx fiha numri, ma setghetx tigi *traced.*

George Grech[44] xehed nhar l-24 t' Ottubru, 2018 fejn qal li hu kien Kummissarju tal-Pulizija bejn l-1992 u l-2001. Hu qal li fi zmienu l-appellat kien gie promoss ghal Supretendent. Hu spjega kif hu kien jaghmel ir-rakomandazzjoni tieghu lil Public Service Commission f'dan ir-rigward u waslu jaghmel dan fil-konfront tal-appellat il-hajja precedenti tieghu fil-korp, peress li kien spettur u ma kellu xejn hazin fid-dossier tieghu. Irrimarka li d-distrett ta' San Giljan u Ta' Sliema minn dejjem kien ghadma iebsa u peress li l-appellat kien tpogga hemm hekk, sinjal li hu kellu fiducja fl-individwu li kien kapaci jmexxi dak id-distrett. Hu qal ukoll illi lil appellat ilu jafu ghax dan ghamel sebgha u tletin sena u nofs fil-pulizija u jafu diehel, jafu jsir surgent, jsir spettur u wara supretendent.

Fr Raymond Bonnici[45] xehed nhar l-24 t' Ottubru, 2018 fejn qal li hu jokkupa l-kariga ta' kappillan tal-korp u ilu jokkupa din il-kariga minn 2006. Qal li gieli tkellem mal-appellat dwar il-familja, sahhit uliedu u li kienu anke jivjaggaw L-Ingriterra biz-zewgt ibniet ghall-kura.

Kummissarju Lawrence Cutajar[46] xehed nhar it-28 ta' Novembru, 2018 fejn qal li dahal fil-korp tal-pulizija nhar il-5 a' Frar, 1979. Qal li kienu hadmu flimkien bhala Spetturi fuq id-distrett taz-Zejtun, Birzebbugia u Zurrieq. Ma kellhomx distrett facli imma dejjem hadmu flimkien u ghenu lil xulxin. Hu jaf li ghandu zewgt itfal, zewgt ibniet u tifel u jaf li l-bniet ghandhom xi kundizzjoni ta' sahha. Jaf ukoll li kien jiehu l-pinolli. Hu qal li dejjem tkellmu fuq ix-xoghol u l-familja u l-appellat qatt ma talbu xi ghajnuna jew fetah qalbu fuq affarijiet ohra.

[44] Fol. 518 tal-atti processwali.
[45] Fol. 523 tal-atti processwali.
[46] Fol. 533 tal-atti processwali.

Alfred Abela[47] xehed nhar it-28 ta' Novembru, 2018 fejn qal li llum huwa penzjonant imma qabel ghamel erbghin sena fil-pulizija. Hu rtira mill-pulizija f' 2008 u hareg bhala Assistent Kummisarju. Spjega kif l-appellat hadem tahtu meta kien fid-distrett ta' Sliema/San Giljan. Meta hu kien il-Belt u kien irtira s-Supretendent Magro kien talab lill-Kummissarju sabiex l-appellat imur hemm hekk u dan ghaliex qatt ma kellu problemi mieghu. L-appellat kien mahbub u bhalu ma kienx jara l-interess tieghu biss imma l-interess ta' dawk li kienu tahtu wkoll. Hu kien konoxxenti li kellu xi problemi bit-tfal u kien johodhom ghal xi operazzjonijiet. Spjega li hu qatt ma kien jaf xejn u meta baghtu ghall-appellat kien frank u meta dahal is-Sibt qalulu li lill-appellat haduh id-depot. Il-Hadd baghat ghalih il-Kummisarju u kien qallu li l-appellat spicca mill-pulizija u kien tah indikazzjoni fuq xiex. Hu qal li la l-Kummissarju u hadd ma talbu xi assistenza jew parir fuq dak li kien tah indikazzjoni l-Kummissarju.

Ikkunsidrat:

L-ewwel aggravju mressaq mill-Avukat Generali kien jikkoncerna z-zewg stqarrijiet tal-appellat Patrick Spiteri u fejn sostna li l-Ewwel Qorti kienet skorretta meta iddecidiet li tiddikjarahom inammissibli u dan *stante* l-fatt illi l-appellat ma kienx assistit minn avukat tal-ghazla tieghu. Ghaldaqstant din il-Qorti sejra l-ewwel tikkonsidra dan l-ewwel aggravju u tara jekk ghandhiex tqis l-istqarrijiet rilaxxati mill-appellat bhala inammissibli kif *del resto* ghamlet l-Ewwel Qorti.

Illi l-appellat irrilaxxa zewg stqarrijiet, wahda datata t-tlieta u ghoxrin (23) ta' Gunju, 2016 u li tinsab esebita minn fol. 20 sa fol. 28 tal-process, kif ukoll stqarrija ohra datata l-hamsa u ghoxrin (25) ta' Gunju, 2006 u li tinsab esebita minn fol. 45 sa fol. 46 tal-atti proċesswali. Fl-istqarrija, datata it-tlieta u ghoxrin (23) ta' Gunju, 2016, tirriżulta s-segwenti twissija:

> *'Gejt imwissi mill-Kummisarju fil-presenza tad-Deputat Kummissarju li m'iniex obligat li nirrispondi ghall-ebda domanda li sejra ssirli, pero*

[47] Fol. 538 tal-atti processwali.

jekk naghzel li nirrispondi, dak kollu li se nghid se nitniesel bil-miktub u jista' jingieb bhala prova'

Din l-istqarrija hija ffirmata mill-ex Kummissarju tal-Pulizija John Rizzo u minn Joseph Cachia fil-pozizzjoni tieghu dak iz-zmien ta' Deputat Kummissarju, kif ukoll mill-appellat u taghlaq bis-segwenti dikjarazzjoni:

'Din l-istqarrija ghamiltha jien minn jeddhi, minghajr weghdi ta' xi promessi jew vantaggi u wara qrajtha jiena stess nghid li hija korretta u l-verita' u naghzel li niffirfmaha.'

L-ex Kummissarju tal-Pulizija John Rizzo, fix-xhieda tieghu a fol. 17 tal-atti processwali kkonferma li l-appellat inghatalu t-twissija '*li hu kien fid-dmir u dover li jista ma jirrispondiex ghal mistoqsijiet li kienu ser isirulu*'. L-ex Deputat Kummissarju Joseph Cachia a fol. 30 tal-atti processwali wkoll qal li qabel ma ttiehdet l-istqarrija, l-appellat *'kien moghti t-twissija li qieghda mnizzla fl-istqarrija wkoll. Qed naghraf il-firma tieghi fuq kull pagna u naghraf ukoll il-firma tas-supretendent Spiteri u tal-Kummissarju tal-Pulizija fuq kull pagna.'*

Fl- istqarrija, datata il-hamsa u ghoxrin (25) ta' Gunju, 2016, tirriżulta wkoll s-segwenti twissija:

'M'intix obligat li titkellem sakemm ma tkunx tixtieq li titkellem, imma dak li tghid jista' jingieb bhala prova'

Din l-istqarrija hija ffirmata mill-ex Assistant Kummissarju Michael Cassar u minn l-ex Spettur u issa Kummissarju tal-Pulizija Angelo Gafa', kif ukoll mill-appellat u taghlaq bis-segwenti dikjarazzjoni:

'Din l-istqarrija ghamiltha jien minn jeddhi, minghajr theddid jew biza, jew b'weghdi ta' promessi jew vantaggi. Hija l-verita' u ma rrid

nzid, innaqqas jew inbiddel xejn minnha u wara li giet moqrija lili u naghzel li niffirfmaha.'

L-ex Assistent Kummissarju Michael Cassar a fol. 39 tal-atti processwali qal illi l-appellat kien *'inghata twissija illi ma kien obbligat li jitkellem sakemm ma xtaqx li jitkellem imma dak li kien ha jghid kien ser jitnizzel bhala prova'*. L-ex Spettur (illum Kummissarju) Angelo Gafa' a fol. 120 tal-atti processwali beda sabiex jghid illi kien *'xhud ta' stqarrija fl-istatement li gie mmarkat bhala Dok MC 1, qed nara l-istqarrija rilaxxata mis-supretendent Spiteri fil-25 ta' Gunju, 2006, liema stqarrija giet rilaxxata fl-ufficju tal-Assistent Kummissarju Michael Cassar, wara d-debita twissija skond il-ligi.'*

Illi jirrizulta li meta l-appellat irrilaxxa l-istqarrijiet tieghu, dan ma kellu **l-ebda d-dritt li jikkonsulta ma' Avukat jew Prokuratur legali, la qabel u anqas waqt ir-rilaxx tal-istqarrijiet**. **Illi minkejja li l-ligi kienet tipprovdi ghal dan, dawn id-drittijiet sa qabel l-10 ta' Frar 2010 ma kienux infurzati.**

Din il-Qorti sejra taghmel referenza ghal uhud mis-sentenzi li indirizzaw kwistjonijiet rigwardanti l-ammissibilita' o meno tal- istqarrijiet rilaxxati mill-akkuzat.

Fis-sentenza **il-Pulizija vs. Esron Pullicino**,[48] l-imputat kien irilaxxa stqarrija nhar is-26 ta' Frar, 2006 meta dan ma kienx assistit minn avukat, la qabel u lanqas wara l-interrogazzjoni. In oltre, il-Qorti qalet is-segwenti:

> *'Minn ezami tal-fatti kif jemergu f'dan il-kaz, ghalhekk jirrizulta sufficjentement pruvat li l-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni, gie vvjolat kemm fuq bazi oggettiva kemm ukoll mill-aspett ta' "self-incriminating evidence".* ***Fil-mument li gie interrogat l-appellat u meta rrilaxxja l-istqarrija mal-ufficjal koncernat kienet tipprevali "a systematic restriction of access to a lawyer pursuant to the***

[48] Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali nhar it-12 April 2011.

relevant legal provisions". *(Boz v. Turkey 9.02.2010, u Dayanan v. Turkey 13.10.2009).'*

Il-Qorti Kostituzzjonali kienet ikkonkludiet illi kienu gew lezi d-drittijiet ta' Esron Pullicino ghal smiegh xieraq kif sancit fl-Artikolu 6(3)(c) konguntivament mal-Artikolu 6(1) tal-Konvenzjoni Ewropeja meta dan ma kienx assistit minn Avukat waqt li kien detenut mill-Pulizija Ezekuttiva u rrilaxxja stqarrija. Dan il-kaz sussegwentament tkompla quddiem il-Qorti tal-Magistrati bhala Qorti ta' Gudikatura Kriminali u fis-sentenza taghha l-Qorti ghamlet referenza ghall-kawza ohra simili hafna ghal dik ta' Pullicino:

> *Rat id-digriet ta' din il-Qorti moghti illum fis-7 t'Ottubru 2011 fejn iddikjarat illi r-rimedju li ghandu jinghata ghal ksur ta' smiegh xieraq ta' l-imputat: "huwa propju dak li qalet il-Qorti Kostituzzjonali fis-sentenza taghha* ***Pulizija v. Alvin Privitera*** *deciza nhar il-11 ta' April 2011, u li kienet titratta kaz prattikament identiku ghal dak odjern. ... ... F'dik is-sentenza, il-Qorti Kostituzzjonali irriteniet li din il-Qorti ghandha "tevalwa l-validita u l-ammissibilita tal-provi migjuba quddiemha" fid-dawl tal-konkluzjonijiet tassentenza tal-Qorti Kostituzzjonali. Fil-fehma ta' din il-Qorti, dan ifisser* ***li l-atti tal-kawza odjerna ghandhom jibqghu intatti, pero meta din il-Qorti tasal biex taghti sentenza ghandha tixtarr il-provi migjuba quddiemha sabiex tassigura li l-htija jew l-innocenza ta' l-imputat tigi esklussivament stabbilita minn provi mhux inkwinati minhabba li jilledu d-dritt ta' smiegh xieraq, u li l-istqarrija de quo ma jkollha l-ebda influwenza, diretta jew indiretta, fuq l-ezitu ta' dawn il-proceduri kriminali."***[49]

Din is-sentenza giet ukoll ikkonfermata mill-Qorti tal-Appell nhar is-6 ta' Dicembru, 2013.

[49] Deciza mill-Qorti tal-Magistrati bhala Qorti ta' Gudikatura Kriminali nhar it-2 ta' Novembru, 2011.

Fil-kaz tal-**Pulizija vs Mark Lombardi,**[50] il-Qorti Kostituzzjonali ddecidiet bl-istess mod bhal fil-kaz ta' Pullicino u ghamlet referenza ghall-kaz **Cadder (Appellant) v. Her Majesty's Advocate (Respondent) (Scotland) [2010] UKSC 43** u rriteniet s-segwenti:

> *'F'dak l-appell il-kwistjoni li kellha quddiemha l-Qorti kienet jekk persuna li kienet mizmuma fl-Iskozja mill-pulizija fuq suspett li kienet ikkommettiet reat kellhiex dritt ghall-avukat qabel ma tigi interrogata.*
>
> *Dik il-Qorti bdiet billi ezaminat jekk kellhiex tiehu "into account any decision of the Strasbourg Court" u cjoe` l-kaz Salduz in partikolari. Hi qalet li, "This does not of course mean that these decisions are to be binding in any way upon the UK Courts[51]" imma fl-istess hin kompliet li, "The court should follow any clear and constant jurisprudence of the Strasbourg Court. There are degrees. But when faced with a unanimous decision of the Grand Chamber, this was, in itself, 'a formidable reason' for following it'. Salduz is a decision of the Grand Chamber, now firmly established in the European Court of Human Rights' case law". [48]*
>
> *Fil-mertu, fil-kaz Cadder gie deciz li:*
>
> *"The rule in Salduz is based on the right not to incriminate oneself" [33]*
>
> *"The more one reads on through the judgment, however, the clearer it becomes that the Grand Chamber was determined to tighten up the approach that must be taken to protect a detainee against duress or pressure of any kind that might lead him to incriminate himself". "[49]. "The guarantees otherwise offered by the Scottish legal system (in*

[50] Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali nhar it-12 t' April, 2011.
[51] Effettivament id-decizjonijiet tal-Qorti ta' Strasbourg jorbtu lill-Gvern mhux lill-Qrati. Izda meta Qorti tkun qed tittratta kawza dwar drittijiet tal-bniedem hi ghandha tinterpreta l-ligi f'dan il-kaz konformement ma' l-artikoli tal-Konvenzjoni.

particular corroboration) are commendable but are beside the point. They do not address the European Court's concern, which is with self-incrimination" [50], [66] & [92]

"A right of access to a lawyer, which is implied in order to protect a right at the heart of the notion of a fair procedure under article 6, must itself lie near that heart. *For this reason, in my view there is not the remotest chance that the European Court would find that, because of the other protections that Scots law provides for accused persons, it is compatible with article 6(1) and (3)(c) for the Scottish system to omit this safeguard – which the Committee for the Prevention of Torture regards as "fundamental" – and for suspects to be routinely questioned without having the right to consult a lawyer first. On this matter Strasbourg has spoken: the courts in this country have no real option but to apply the law which it has laid down". [93]*

Il-Qorti kkonkludiet billi:

Ir-raguni tal-insistenza tal-Qorti Ewropea dwar dan id-dritt ghall-assistenza legali fl-istadju inizjali tal-investigazzjoni hija minhabba l-principju li hadd m'ghandu jinkrimina ruhu (kaz Cadder fuq surreferit para. 33) kif ukoll biex jinzamm bilanc bejn id-drittijiet tal-akkuzat u dawk tal-prosekuzzjoni. L-argument li altrimenti jkun difficli li l-pulizija tottjeni 'conviction' mhux fattur li ghandu jittiehed inkonsiderazzjoni fit-thaddim ta' dan il-bilanc. Il-Pulizija ghandha ssib il-mezzi biex issolvi l-kazijiet li jkollha u mhux tiddependi fuq is-soluzzjoni assai facli ta' ammissjoni minn persuna investigata minghajr l-assistenza ta' avukat.

Fil-kawza **<u>il-Pulizija vs Pawlu Grech</u>**[52] il-Qorti sostniet:

> ***<u>Illi fil-każ li l-Qorti għandha quddiemha llum, l-imputat ta l-istqarrija tiegħu bla ma kellu l-opportunita' li jkellem avukat qabel beda jagħmilha jew f'xi waqt hu u kien miżmum fil-kwartieri ġenerali tal-Pulizija. Għalkemm dak iż-żmien, fil-Kodiċi Kriminali kien hemm dispożizzjoni li tipprovdi għall-jedd ta' parir legali f'ċirkostanzi, din ma kinitx disponibbli lill-imputat u lill-ebda persuna li setgħet kienet tinsab fl-istess ilma tiegħu. Din iċ-ċaħda, fid-dawl ta' dak li ssemma aktar qabel, minnha nnifisha ġġib ksur tal-jedd fundamentali tiegħu kif imħares bl-artikolu 6(3)(ċ) tal-Konvenzjoni, marbut mal-artikolu 6(1) tal-istess;</u>***
>
> ***<u>Illi l-Qorti ma tistax tilqa' s-sottomissjoni magħmula mill-Prosekuzzjoni u mill-Avukat Ġenerali li l-imputat kien ingħata twissija sa minn qabel ma ta l-istqarrija tiegħu dwar il-jedd tiegħu li sata' jibqa' fommu sieket u li dik l-istqarrija għamilha bla theddid u bla ma kien imġiegħel. It-twissija ("caution") m'hijiex rimedju kontra l-ksur tal-jedd għaliex, kif ġa ntwera qabel, xorta waħda jseħħ ksur tal-artikolu 6 tal-Konvenzjoni jekk il-persuna tinżamm mill-Pulizija bla ma tingħata l-opportunita' li tieħu parir mingħand avukat, imqar jekk dik il-persuna tibqa' b'fommha meħjut il-ħin kollu. Minnha nnifisha, lanqas il-fatt li l-istqarrija saret volontarjament ma hija wisq rilevanti għall-finijiet dwar jekk l-istess stqarrija tteħditx mingħajr ma l-persuna li għamlitha kellha l-għajnuna ta' avukat tal-fiduċja tagħha;</u>***

---

[52] Deciza mill-Prim Awla tal-Qorti Civili (Sede Kostituzzjonali) nhar it-3 ta' Novembru, 2011.

Kuntrarjament ghal dak li gie ndikat supra, il-Qorti fil-kaz fl-ismijiet **<u>Geoffrey Galea vs l-Avukat generali et</u>**[53] qalet hekk:

> *13. Fit-tieni aggravju tiegħu l-attur qiegħed igħid illi huwa minnu illi hemm ċirkostanzi fejn il-jedd għall-għajnuna ta' avukat ma huwiex assolut u jista' jiġi soġġett għal restrizzjonijiet. Ikompli jgħid iżda illi l-fatt illi, fiż-żmien relevanti, ma kienx hemm leġislazzjoni fis-seħħ li tirregola dawn ir-restrizzjonijiet, b'mod illi l-jedd kien effettivament ineżistenti u mhux biss soġġett għal restrizzjonijiet, huwa bi ksur tal-jedd għal smigħ xieraq.*
>
> *14. Huwa minnu illi hemm ġurisprudenza tal-Qorti Ewropeja tad-Drittijiet tal-Bniedem, mhux tal-Grand Chamber, li tidher li tagħti raġun lill-attur.*
>
> *15. Din il-ġurisprudenza iżda tiehu pożizzjoni aktar radikali minn dik li esprimiet l-istess qorti ewropeja fil-każ ta' Salduz v. it-Turkija, fejn il-Grand Chamber ma*
> *adottatx l-opinjoni separata tal-Imħallef Bratza meta ried illi*
>
> *"the Court should have used the opportunity to state in clear terms that the fairness of criminal proceedings under Article 6 requires that, as a rule, a suspect should be granted access to legal advice from the moment he is taken into police custody or pre-trial detention",*
>
> *u qalet, minflok, illi:*
>
> *"Article 6 – especially paragraph 3 <u>– may be relevant before a case is sent for trial if and so far as the fairness of the trial is likely to be seriously prejudiced by an initial failure to comply with its provisions."</u>*

53 Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali nhar it-28 ta' Gunju, 2013.

…

17. Din il-pożizzjoni hija aktar razzjonali, konsistenti u loġika, għax il-jedd mogħti mill-art. 6 huwa l-jedd għal smigħ xieraq u mhux il-jedd għall-għajnuna ta' avukat qabel ma, jew waqt illi, tittieħed stqarrija. Nuqqas illi ma jwassal għal ebda preġudizzju effettiv ma għandux jitqies li huwa bi ksur ta' jedd fondamentali. Wara kollox, f'dan bħal f'kull qasam ieħor tal-liġi l-għan ewlieni hu li tinkixef il-verità, u li ma jiġrix illi, minħabba l-użu ta' pratiċi abużivi, tittieħed stqarrija li ma jkollhiex mis-sewwa: ma huwiex, u ma għandux ikun il-għan tal-liġi illi persuna taħrab il-konsegwenzi ta' għemilha minħabba xi nuqqas mingħajr ma jintwera illi dan in-nuqqas kellu konsegwenzi pratiċi. Fil-fehma ta' din il-qorti jkun kontro-sens li tgħid illi jkun hemm ksur ta' jedd – u saħansitra ta' jedd fondamentali – meta ma jkun hemm ebda preġudizzju, għaliex dan wassal għal evalwazzjoni fl-astratt minflok għal apprezzament tas-sitwazzjoni fil-konkret. Interpretazzjoni bħal din tkun biss trivjalizzazzjoni u svalutazzjoni tan-natura "fondamentali" ta' dawn il-jeddijiet.

…

20. Billi għalhekk in-nuqqas ta' jedd għall-għajnuna ta' avukat qabel jew waqt l-istqarrija ma jwassalx, għalhekk biss u ipso facto, għal ksur tal-jedd tal-attur, fadal illi naraw, fil-meritu, jekk dak in-nuqqas ħoloqx preġudizzju hekk illi jwassal, jew x'aktarx iwassal, għal ksur. Il-fatt illi, kif sewwa igħid l-attur, fiż-żmien relevanti ma kienx hemm liġi pożitiva li tirregola l-jedd ta' għajnuna ta' avukat u ċċirkostanzi fejn dak il-jedd jista' ma jingħatax ma jżommx lil din il-qorti milli tara jekk, fiċ-ċirkostanzi tal-każ, innuqqas ta' għajnuna ta' avukat kienx ta' preġudizzju għalih, għax il-kunċetti u l-istituti tal-liġijiet fondamentali

għandhom tifsira "awtonoma" li ma hijiex limitata b'dak li tgħid jew ma tgħidx il-liġi oridinarja.

21. Din il-qorti taqbel mal-ewwel qorti illi l-attur ma weriex li tassew ġarrab ksur tal-jedd tiegħu għal smigħ xieraq la taħt l-art. 39 tal-Kostutuzzjoni u lanqas taħt l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni. Fil-każ tal-lum Geoffrey Galea ma allegax illi ġie msawwat jew mhedded jew imqarraq biex għamel l-istqarrija jew kien ibati minn xi vulnerabilità partikolari xort'oħra meta għamel dik l-istqarrija. Il-preżenza ta' avukat hija garanzija li ma jsirux abbużi bħal dawn, iżda l-attur ma allegax li dan seħħ fil-każ tiegħu. Anzi, tant ma ħassx ruħu preġudikat illi, għalkemm l istqarrija għamilha fl-1 ta' Lulju 2003, stenna sal-11 ta' Mejju 2012 biex jilmenta bi ksur ta' drittijiet u jiftaħ il-kawża tal-lum, preżumibilment għax issa sar jaf bl-iżviluppi ġurisprudenzjali fuq imsemmija u ħaseb li seta' jinqeda b'mezz ġdid ta' difiża. Fil-fatt, iżda, lanqas fil-kawża tal-lum ma hu qiegħed jilmenta illi l-istqarrija ttieħdet b'abbuż: qiegħed jilmenta biss min-nuqqas li ma kellux għajnuna ta' avukat, jew, aħjar, li ma kellux jedd għall-għajnuna ta' avukat.

Ghaldaqstant il-Qorti Kostituzzjonali ddecidiet illi t-tehid tal-istqarrija, ghalkemm minghajr l-ghajnuna ta' avukat, ma wassal ghal ebda ksur tal-jeddijiet tal-attur imharsa taht l-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni jew l-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni.

Sentenza ohra li ddecidiet bl-istess mod hi dik fl-ismijiet **Il-Pulizija vs Alexei Zerafa**,[54] fejn il-Qorti ta' l-Appell Kriminali ppronunciet ruhha kif gej:

9. F'dar-rigward din il-Qorti tirreferi għal dak li ntqal fis-sentenza fl-ismijiet Ir-Repubblika ta' Malta v. Antonio Abdilla et mogħtija minn din il-Qorti fil-ġurisdizzjoni superjuri tagħha fid-9 ta' Mejju 2013 u sejra ssir referenza għaliha in extenso:

---

[54] Deciza mill-Qorti ta' l-Appell Kriminali nhar il-31 ta' Lulju, 2013.

"8. Din il-Qorti tosserva l-ewwel nett illi meta stqarrija tingħata minn suspettat mingħajr l-assistenza ta' avukat dan ma jissarrafx awtomatikament fi vjolazzjoni tad-dritt fondamentali għal smigħ xieraq u konsegwentement fl-inammissibilita' awtomatika tagħha. Hekk, fis-sentenza mogħtija fit-8 ta' Ottubru 2012 mill-Qorti Kostituzzjonali fil-kawża fl-ismijiet Charles Steven Muscat vs Avukat Ġenerali, fejn ġie deċiż li ma kienx hemm ksur ta' smigħ xieraq fiċ-ċirkostanzi ta' dak il-każ fejn ukoll l-imsemmi Muscat ma kellux assistenza legali, u wara li dik il-Qorti spjegat l-import tas-sentenzi relevanti tal-Qorti ta' Strasbourg, il-Qorti Kostituzzjonali rriteniet kif ġej:

"'14. Din il-qorti ttenni illi l-jedd li jagħtu l-Kostituzjoni u l-Konvenzjoni huwa dak għal smigħ xieraq: ma hemm ebda jedd li kull min hu akkużat b'reat kriminali jiġi liberat minn dik l-akkuża, jew li l-akkużat jingħata l-mezzi biex, ħati jew mhux, jinħeles mill-akkuża, jew li, minħabba xi irregolarita`, tkun xi tkun, min fuq il-fatti għandu jinstab ħati għandu jitħalla jaħrab il- konsegwenzi ta' għemilu. Il-jedd għal smigħ xieraq jingħata kemm biex, wara proċess fi żmien raġonevoli u bil-garanziji xierqa, min ma huwiex ħati ma jeħilx bi ħtija, u biex jingħata l-mezzi kollha meħtieġa għalhekk, u kemm biex min huwa tassew ħati ma jaħrabx il-konsegwenzi tal-ħtija tiegħu. Il-jedd għal smigħ xieraq ma jingħatax biex min hu tassew ħati jasal biex, b'xi mod jew b'ieħor, ma jweġibx tal-ħtija tiegħu. Jekk il-jedd għal smigħ xieraq, kif interpretat u applikat, iwassal għal hekk, mela hemm xi ħaġa ħażina ħafna fis-sistema tal-ħarsien tad-drittijiet"

….

"'25. Partikolarment relevanti huwa dak li jingħad fil-bidu tal-para. 52 [fil-każ ta' Salduz vs It-Turkija]: "National laws may attach

consequences to the attitude of an accused at the initial stages of police interrogation which are decisive for the prospects of the defence in any subsequent criminal proceedings". Ir-referenza hawnhekk hija għall-konsegwenza ta' inferenza sfavorevoli ("adverse inference") kontra min jagħżel li ma jweġibx għall-mistoqsijiet li jsirulu. ***Fil-liġi tagħna kif kienet fiż-żmien relevanti għall-każ tal-lum, qabel ma daħlu fis-seħħ l-art. 355AT u 355AU tal-Kodiċi Kriminali, il-jedd li tibqa' sieket u ma tweġibx għall-mistoqsijiet li jsirulek kien assolut u bla kondizzjonijiet, u ma setgħet issir ebda inferenza minn dik l-għażla.*** *Għalhekk, il-konsegwenzi li, fil-fehma tal-Qorti Ewropeja, joħolqu l-ħtieġa ta' parir legali biex l-interrogat jagħżel iweġibx jew jibqax sieket, ma jeżistux fil-każ tal-lum, għax, għalkemm l-attur ma setax jagħżel li jkellem avukat qabel ma jwieġeb, seta' liberament u bla konsegwenzi ta' xejn jagħżel li ma jweġibx. Kien ikun mod ieħor li kieku l-liġi kienet tippermetti illi ssir xi inferenza mis-skiet.*

"'26. Relevanti wkoll dak li jingħad fil-para. 54: "This right [to assistance by a lawyer] indeed presupposes that the prosecution in a criminal case seek to prove their case against the accused without resort to evidence obtained through methods of coercion or oppression in defiance of the will of the accused". Filkaż tal-lum ma saret ebda allegazzjoni ta' theddid, vjolenza jew abbuż.

"'27. Għandu jingħad ukoll illi l-Qorti Ewropeja wkoll fl-istess każ ta' Salduz osservat illi l-għajnuna ta' avukat waqt l-interrogazzjoni twassal għal ksur tal-jedd għal smigħ xieraq fil-każ biss li, minħabba f'hekk, il-ġustizza tal-proċess tkun kompromessa: 'Article 6 - especially paragraph 3 – may be relevant before a case is sent for trial if and so far as the fairness of the trial is likely to be seriously prejudiced by an initial failure to comply with its provisions.'"

"'28. Naraw issa kif dawn il-prinċipji jolqtu l-każ tal-lum.

"'29. Fil-każ tal-lum l-attur kien raġel matur li ġà kien qiegħed jiskonta sentenza fil-faċilità korrettiva meta kien interrogat: l-istqarrija għamilha fis-7 ta' Awissu 2002 u kien ilu l-ħabs mill-1994. Kellu esperjenza ta' interrogazzjoni mill-pulizija u ma kienx xi minorenni jew ibati minn xi forma oħra ta' vulnerabilità hekk li faċilment ikun intimidit bl-ambjent fejn issir linterrogazzjoni. Għalhekk, ma hemmx il-fattur li wassal għal sejbien ta' ksur tal-jedd għal smigħ xieraq fil-każijiet ta' Il-Pulizija v. Esron Pullicino, fejn il-persuna interrogata kienet għadha minorenni, u ta' Il-Pulizija v. Alvin Privitera, fejn il-persuna interrogata kienet ilha biss erba' xhur li għalqet it-tmintax-il sena.

"'30. F'dan il-kuntest huwa relevanti dak li qalet il-Qorti Ewropeja fil-każ ta' Paskal v. l-Ukrajna: "the level of the applicant's expertise cannot be discounted in assessing whether his consent to participate in the particular questioning was well informed".

"'31. Relevanti wkoll il-fatt illi l-attur kien mgħarraf bil-jedd tiegħu li jibqa' sieket u ma jweġibx. Kif rajna, din l-għażla seta' jagħmilha bla konsegwenzi ta' xejn u għalhekk għamilha b'libertà sħiħa. Ma hemm ebda xhieda u lanqas allegazzjoni li kien mhedded jew imqarraq b'wegħdiet ta' xi vantaġġ. Din il-libertà fl-għażla jekk iweġibx jew le tagħti garanzija kontra kull preġudizzju minħabba awtoinkriminazzjoni.

"'32. Relevanti wkoll il-fatt illi sakemm fetaħ il-kawża tal-lum fit-2 ta' Diċembru 2010 – wara li kienet magħrufa s-sentenza ta' Salduz – l-attur qatt ma fittex li jieħu lura l-istqarrija li kien għamel jew li jiċħad dak li qal fiha. Dan huwa sinjal li l-attur stess ma kienx qiegħed iħoss illi tqiegħed taħt svantaġġ inġust blistqarrija li, wara kollox, għamilha liberament.

"'33. Meta tqis ukoll illi l-attur għad irid igħaddi mill-proċess penali bil-garanziji proċedurali kollha li dan jagħti u fejn jinġiebu l-provi kollha, u mhux biss l-istqarrija ta' l-akkużat; illi matul dan il-proċess l-attur sejjer ikollu l-għajnuna ta' avukat; u illi l-imħallef togat sejjer iwissi lill-ġurati bil-perikolu illi joqogħdu biss fuq l-istqarrija meta jiddeċiedu dwar ħtija, bla ma jqisu wkoll il-provi l-oħra, u illi l-imħallef saħansitra jista' jwissi lill-ġurati biex jiskartaw l-istqarrija jekk tinġieb xhieda – li ma tressqitx quddiem din il-qorti – li l-istqarrija ttieħdet bi vjolenza, b'qerq jew b'theddid, ***<u>din il-qorti hija tal-fehma illi ma ntwera ebda ksur tal-jedd għal smigħ xieraq bit-teħid tal-istqarrija tal-attur mingħajr ma kellu l-għajnuna ta' avukat.</u>***

<u>F'dan l-istadju din il-Qorti thoss li ghandha tenfasizza illi sa minn l-10 ta' Frar, 2010 sa qabel it-28 ta' Novembru, 2016 suspettat jew akkuzat kellu dritt li jiehu parir ta' avukat jew prokuratur legali biss fil-bidu ta' l-interrogazzjoni ghal hin ta' massimu siegha. Peress li l-Ewwel Qorti, fis-sentenza taghha ghamlet referenza ghal sentenzi fejn akkuzat jew suspettat kellu dan id-dritt, din il-Qorti thoss li ghandha taghmel referenza wkoll ghal xi whud mis-sentenzi li ppronuncew ruhhom fuq l-ammissibbilita' o meno ta' stqarrija meta akkuzat jew suspettat kellhom dan id-dritt limitat.</u>

Sentenza li ghamlet impatt sinifikanti fuq il-gurisprudenza ta' Malta, specjalment fir-rigward ta' l-ammisibilta' ta' stqarrija hija dik tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fl-ismijiet **<u>Borġ v. Malta</u>**.[55] F'dik is-sentenza l-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem, fost numru ta' konsiderazzjonijiet, ikkunsidrat li:

'56. Early access to a lawyer is one of the procedural safeguards to which the Court will have particular regard when examining whether a procedure has extinguished the very essence of the privilege against

[55] Deciza fit-12 ta' Jannar, 2016 u reża finali fit-12 ta' April 2016 (Applikazzjoni numru: 37537/13)

self-incrimination. These principles are particularly called for in the case of serious charges, for it is in the face of the heaviest penalties that respect for the right to a fair trial is to be ensured to the highest possible degree by democratic societies (see Salduz v. Turkey [GC], no. 36391/02, § 54, ECHR 2008).

57. The Court reiterates that in order for the right to a fair trial to remain sufficiently "practical and effective" Article 6 § 1 requires that, as a rule, access to a lawyer should be provided as from the first interrogation of a suspect by the police, unless it is demonstrated in the light of the particular circumstances of each case that there are compelling reasons to restrict this right. Even where compelling reasons may exceptionally justify denial of access to a lawyer, such restriction – whatever its justification – must not unduly prejudice the rights of the accused under Article 6. The rights of the defence will in principle be irretrievably prejudiced when incriminating statements made during police interrogation without access to a lawyer are used for a conviction (see Salduz, cited above, § 55).

58. Denying the applicant access to a lawyer because this was provided for on a systematic basis by the relevant legal provisions already falls short of the requirements of Article 6 (ibid., § 56).

(ii) Application to the present case

59. The Court observes that the post-Salduz case-law referred to by the Government (paragraph 53 in fine) does not concern situations where the lack of legal assistance at the pre-trial stage stemmed either from a lack of legal provisions allowing for such assistance or from an explicit ban in domestic law

60. The Court notes that it has found a number of violations of the provisions at issue, in different jurisdictions, arising from the fact that an applicant did not have legal assistance while in police custody because it was not possible under the law then in force (see, for example, Salduz, cited above, § 56; Navone and Others v. Monaco, nos. 62880/11, 62892/11 and 62899/11, §§ 81-85, 24 October 2013; Brusco v. France, no. 1466/07, § 54, 14 October 2010; and Stojkovic v. France and Belgium, no. 25303/08, §§ 51-57, 27 October 2011). A systemic restriction of this kind, based on the relevant statutory provisions, was sufficient in itself for the Court to find a violation of Article 6 (see, for example, Dayanan v. Turkey, no. 7377/03 §§ 31-33, 13 October 2009; Yeşilkaya v. Turkey, no. 59780/00, 8 December 2009; and Fazli Kaya v. Turkey, no. 24820/05, 17 September 2013).

61. In respect of the present case, the Court observes that no reliance can be placed on the assertion that the applicant had been reminded of his right to remain silent (see Salduz, cited above, § 59); indeed, it is not disputed that the applicant did not waive the right to be assisted by a lawyer at that stage of the proceedings, a right which was not available in domestic law. In this connection, the Court notes that the Government have not contested that there existed a general ban in the domestic system on all accused persons seeking the assistance of a lawyer at the pre-trial stage (in the Maltese context, the stage before arraignment).

62. It follows that, also in the present case, the applicant was denied the right to legal assistance at the pre-trial stage as a result of a systemic restriction applicable to all accused persons. This already falls short of the requirements of Article 6 namely that the right to assistance of a lawyer at the initial stages of police interrogation may only be subject to restrictions if there are compelling reasons *(see Salduz, cited above, §§ 52, 55 and 56).*

63. There has accordingly been a violation of Article 6 § 3 (c) taken in conjunction with Article 6 § 1 of the Convention.' (Emfazi u sottolinear miżjud minn din il-Qorti.)

Fis-sentenza fl-ismijiet **'Christopher Bartolo (KI 390981M) vs Avukat Generali u l-Kummissarju tal-Pulizija'**,[56] il-Prim'Awla tal-Qorti Civili (Sede Kostituzzjonali) kienet ikkunsidrat li:

'Fin-nota ta' sottomissjonijiet taghhom, l-intimati jargumentaw illi l-ilment tar-rikorrent fil-meritu huwa nfondat peress illi huwa kien inghata d-dritt li jikkonsulta ma' avukat qabel l-interrogazzjoni, u filfatt kien ezerċita dan id-dritt, u illi s-sentenza citati minnu fir-rikors promotur ma huma ta' l-ebda sostenn ghal l-ilment tar-rikorrent peress illi dawn jipprospettaw sitwazzjoni fejn l-interrogat ma thalliex ikellem avukat qabel ma ttehdulu l-istqarrija.

*l-Qorti rat pero illi l-ilment tar-rikorrent fir-rikors promotur tieghu m'huwiex illi ma thalliex jikkonsulta ma' avukat qabel ma ttehdietlu l-istqarrija (hlief fir-rigward tat-tieni wahda), izda proprju illi l-assistent legali tieghu ma kienx prezenti **waqt** it- tehid tal-istqarrija, kif jidher per ezempju minn paragrafu 8 u 13 tar-rikors promotur.*

***M'huwiex ikkontestat illi r-rikorrent ma giex interrogat fil-presenza tal-avukat tieghu, anke ghaliex wara kollox, f'dak iz-zmien il-ligi stess ma kienitx tippermetti dan**.*

*Fis-sentenza fl-ismijiet **Panovits v. Cyprus** deciza mill-Qorti ta' Strasbourg fl-11 ta' Dicembru 2008 intqal illi: "...the Court observes that the concept of fairness enshrined in Article 6 requires that the*

[56] Deċiża mill-Prim'Awla tal-Qorti Civili (Sede Kostituzzjonali) nhar it-23 ta' Novembru, 2017 (Rikors Numru: 92/2016 JPG)

accused be given the benefit of the assistance of a lawyer already at the initial stages of police interrogation. ***The lack of legal assistance <u>during an applicant's interrogation</u> would constitute a restriction of his defence rights in the absence of compelling reasons that do not prejudice the overall fairness of the proceedings."***

Fuq l-istess linja ta' hsieb, fis-sentenza fl-ismijiet ***<u>Dayanan v. Turkey</u>*** *deciza mill- Qorti ta' Strasbourg fit-13 ta' Ottubru 2009 u citata fir-rikors promour tar-rikorrent intqal is-segwenti:*

"In accordance with the generally recognised international norms, which the Court accepts and which form the framework for its case-law, an accused person is entitled, ***<u>as soon as he or she is taken into custody, to be assisted by a lawyer, and not only while being questioned</u>*** *(for the relevant international legal materials see Salduz, cited above, §§ 37-44). Indeed, the fairness of proceedings requires that an accused be able to obtain the whole range of services specifically associated with legal assistance. In this regard, counsel has to be able to secure without restriction the fundamental aspects of that person's defence: discussion of the case, organisation of the defence, collection of evidence favourable to the accused, preparation for questioning, support of an accused in distress and checking of the conditions of detention.'*

Il-fatt illi l-gurisprudenza tal-Qorti ta' Strasbourg evolviet sussegwentement ghas- sentenza ta' ***Salduz*** *b'mod illi l-interpretazzjoni tad-dritt ghal smiegh mill-Qorti bdiet tikkonsidra li huwa necessarju li l-arrestat jithalla jkollu l-assistenza ta' avukat waqt l-interogattorju hija kkonfermata bl-aktar mod car fis-sentenza fl-ismijiet* ***Brusco v. France*** *deciza fl-14 ta' Ottubru 2010, fejn il-Qorti ta' Strasbourg ibbazat il-konklużjoni tagħha mhux biss fuq l-fatt illi*

Brusco ma thalliex ikellem avukat qabel ma gie interrogat izda anke ghaliex ma kellux access ghal avukat waqt l-ewwel interogazzjoni tieghu u l-interogazzjonijiet l-ohra kollha ta' wara dik, u dan a kuntrarju ta' dak li jezigi l-Artikolu 6:

"L'avocat n'a donc été en mesure ni de l'informer sur son droit à garder le silence et de ne pas s'auto-incriminer avant son premier interrogatoire ni de l'assister lors de cette déposition et lors de celles qui suivirent, comme l'exige l'article 6 de la Convention."

Konferma terga aktar cara ta' dan, tinsab fis-sentenza fl-ismijiet ***Navone and others v. Monaco*** *deciza mill-Qorti ta' Strasbourg fl-24 ta' Ottubru 2013, fejn il- Qorti ikkonkludiet illi l-ligi ta' Monaco, li kienet tippermetti biss konsultazzjoni ma' avukat qabel l-interrogatorju, u ma kienitx tippermetti illi l-avukat ikun prezenti waqt l-interogazzjoni,[57] kienet leziva tad-dritt ta' smiegh xieraq:*

"Or, en l'espèce, nul ne conteste qu'à l'époque des faits, le droit monégasque ne permettait pas aux personnes gardées à vue de bénéficier d'une assistance d'un avocat pendant les interrogatoires: une telle assistance était donc automatiquement exclue en raison des dispositions légales pertinentes. La Cour relève en effet que le droit interne ne prévoyait qu'une consultation avec un avocat au début de la garde à vue ou de la prolongation de celleci, pendant une heure maximum, l'avocat étant en tout état de cause exclu des interrogatoires dans tous les cas.

(…)

---

[57] Bħas-sistema Maltija f'dak iż-żmien. (Din ir-referenza tinsab fin-nota ta' qiegħ il-paġna enumerata tnejn (2) fis-sentenza fl-ismijiet **'Christopher Bartolo (KI 390981M) vs Avukat Generali Kummissarju tal-Pulizija'** deċiża mill-Prim'Awla tal-Qorti Cvili (Sede Kostituzzjonali) nhar it-23 ta' Novembru, 2017 (Rikors Numru: 92/2016 JPG).

Par conséquent, la Cour ne peut que constater que les requérants ont été automatiquement privés de l'assistance d'un conseil au sens de l'article 6 lors de leur garde à vue, la loi en vigueur à l'époque pertinente faisant obstacle à leur présence durant les interrogatories."

Il-Qorti rat ukoll illi anke l-Qrati ordinarji Maltin diga bdew jesprimu d-dubbji taghhom rigward jekk, il-ligi, kif kienet dak iz-zmien, kienitx tiggarantixxi adegwatament d-dritt ta' smiegh xieraq konsiderat illi ma kienetx tippermetti illi suspettat jkollu assistenza legali waqt l-interrogatorju, u dan kif jidher fis-sentenza tal-Qorti tal-Appell Kriminali deċiza fis-6 ta' Ottubru 2016 **fl-ismijiet Il-Pulizija (Spettur Jesmond J. Borġ) vs Jason Cortis** fejn intqal illi:

> ***"...jista' jkun hemm lok ghal-dibattitu dwar kemm il-provvedimenti tal-Kap 9 jirrispekkjaw d-dritt ghall-assistenza legali moghti lill- arrestat tenut kont ukoll illi dan id-dritt, kif ezistenti llum taht il-ligi taghna, huwa ristrett ghal siegha qabel l-interoggatorju u b'hekk jeskludi l-jedd tal-presenza tal-avukat waqt l-istess interrogatorju***. *F'dak l-istadju l-arrestat huwa soggett ghal mistoqsijiet diretti u suggestivi bir-risposti taghhom, anke jekk jghazel li ma jwegibx, bit-traskrizzjoni tieghu tkun eventwalment esebita fil-proceduri kontrih fejn ikun meqjus innocenti sakemm pruvat mod iehor."*
>
> *Huwa car ghalhekk illi skont il-gurisprudenza kostanti tal-Qorti ta' Strasbourg, hekk kif zviluppat u evolviet sussegwentement ghas-sentenza ta' Salduz, il- garanzija u protezzjoni ta' smiegh xieraq tirikjedi illi l****-arrestat jinghata l-possibilita li jkollu mieghu avukat tal-fiducja tieghu waqt, u mhux biss qabel, l-interogazzjoni.*** *Ghalhekk jidher illi l-argument tal-intimati illi dan l-ilment tar-rikorrent huwa nfondat ghaliex kienet inghata l-possibilita li jkellem avukat qabel l-ewwel interrogatorju huwa nsostenibbli ghaliex mill-gurisprudenza appena citata, jidher car illi l-arrestat*

ghandu jinghata l-possibilita' li jkollu avukat prezenti waqt l-interogazzjoni.

M'huwiex kontestat, illi fiz-zmien in kwistjoni kien hemm ***restrizzjoni sistematika*** *li kienet timpedixxi lill-arrestat milli jkollu avukat tal-fiduċja tieghu prezenti waqt l-interrogazzjoni. M'huwiex ikkontestat ukoll illi r-rikorrent ma thalliex ikollu avukat prezenti waqt l-ewwel interogazzjoni, u illi ma inghatax access ghall-avukat tieghu qabel jew waqt it-tieni interogazzjoni. Dan il-fatt wahdu, skont il-gurisprudenza tal-Qorti ta' Strasbourg, huwa bizzejjed biex tinstab lezjoni tad-dritt ta' smiegh xieraq.*

Il-Qorti pero ma tistghax ma tirrilevax illi dan huwa kaz gravi u partikolari, fejn ir- rikorrent huwa afflitt minn marda serja u terminali, tant li fi zmien tal- interogazzjoni kien ikollu jaghmel sitt sieghat dialysis, fi granet alternattivi u filfatt kien gie arrestat hekk kif kien ghadu hareg minn sitt sieghat dialysis. Il-Qorti tinsab mhassba mmens illi l-pulizija ma zammew ebda record tal-kondizzjoni ta' sahha tar-rikorrent, b'mod illi ma jistghux jikkonfermaw jekk kienux taw cans lir-rikorrent jiekol u jixrob bejn sitt sieghat dialysis u l-interogazzjoni tieghu jew le, skont kif qed jallega r-rikorrent. Il-Qorti tfakkar illi sakemm ir-rikorrent kien fil- kustodja tal-pulizija, il-pulizija kienet responsabbli ghal sahhtu u ghalhekk kellha tara li jkollha informazzjoni sufficjenti dwar il-kondizzjoni medika tar-rikorrent sabiex tigi salvagwardjata sahhtu u li r-rikorrent ma jithalliex bil-guh u bil-ghatx wara sitt sieghat dialysis.

Il-Qorti hija tal-fehma illi mill-provi prodotti rrizulta l-kondizzjoni medika tar- rikorrent, li kienet tikkawzalu ugiegh kbir, ansjeta u depressjoni, dana kollu jirrendi r-rikorrent persuna vulnerabbli, specjalment ikkonsidrat illi l-ewwel interogazzjoni segwit sitt sieghat dialysis. Barra minn hekk, skont it-testimonjanza mhux kontradetta

tal-psikologu Nicholas Briffa, a fol 128 – 129, ir-rikorrent huwa persuna suxxettibbli, u reza vulnerabbli minhabba l-kondizzjoni medika u d- depressjoni li minnha kien jbaghti. Di piu' l-fatt illi r-rikorrent ma kellu l-ebda esperjenza ta' interrogatorju, tirrendih aktar vulnerabbli.

Il-Qorti rat ukoll illi l-intimati ma ressqu l-ebda prova li kien hemm xi ragunijiet impellanti - "compelling reasons" - sabiex ir-rikorrent ma jithalliex ikollu avukat prezenti waqt l-interogazzjonijiet tieghu. Ghalhekk, ikkonsidrat li dak iz-zmien kien hemm restrizzjoni sistematika ghad-dritt ta' assistenza legali waqt l-interrogazzjoni, l-effetti ta' liema kienu aggravati f'dan il-kaz minhabba l-vulnerabbilita tar- rikorrent, u galadarba l-intimati ma ressqu l-ebda prova li kien hemm ragunijet serji u mpellenti li jistghu jiggustifikaw ir-restrizzjoni tad-dritt ta' assistenza legali sofferta mir-rikorrent, il-Qorti tikkonkludi illi l-ilment tar-rikorrent illi d-dritt tieghu ghal smiegh xieraq gie lez, huwa fondat.

Ghalhekk, il-Qorti tiddikjara illi r-rikorrent sofra lezjoni tad-dritt tieghu ghal smiegh xieraq minhabba restrizzjoni mhux gustifikata ghad-dritt tieghu ta' access ghal avukat.'

Din is-sentenza ġiet appellata l-Avukat Ġenerali u l-Kummissarju tal-Pulizija. Il-Qorti Kostituzzjonali fid-deċiżjoni tagħha,[58] fost numru ta' kunsiderazzjonijiet qieset li:

36. Mill-premess jirrizulta manifest li l-istqarrijiet rilaxxjati mir-rikorrent ser ikollhom kif fil-fatt gja` kellhom quddiem il-Qorti Kriminali impatt fil- proceduri kriminali, mhux in kwantu ghall-ammissjonijiet, izda in kwantu l-kontenut taghhom kien ittiehed in konsiderazzjoni fil-quantum tal-piena imposta fuqu mill-Qorti

[58] Sentenza fl-ismijiet 'Christopher Bartolo v. (1) Avukat Generali; u (2) Kummissarju tal-Pulizija' deċiża mill-Qorti Kostituzzjonali fil-5 ta' Ottubru, 2018 (Rikors numru 92/16 JPG).

Kriminali, u issa huwa car li anke l-Qorti tal-Appell Kriminali ser tiehu konsiderazzjoni tal-kontenut tal-istqarrijiet f'dan ir-rigward. Ghalhekk, ghalkemm il-proceduri kriminali ghadhom pendenti u ghalhekk ma jistax f'dan l-istadju jigi determinat jekk kienx hemm lezjoni ta' smigh xieraq f'dawk il-proceduri, jekk l-istqarrijiet jithallew fil-process tal- proceduri kriminali, dawn wisq probabbilment ser isir uzu minnhom mill- Qorti tal-Appell Kriminali bi pregudizzju jew vantagg ghall-akkuzat fil- kwantifikazzjoni tal-piena, kemm dik karcerarja kif ukoll ghal dak li tirrigwarda l-multa li tista' tigi imposta.

37. Fid-dawl tal-premess it-tehid tal-istqarrijiet zgur li ser ikollhom impatt fuq l-ezitu tal-process kriminali u, la darba dan isir, x'aktarx ser isir ksur tad- dritt tal-rikorrent ghal smigh xieraq tenut kont tal-fatt li dawn gew rilaxxjati mir-rikorrent fl-assenza ta' avukat li jassistih. Ghalhekk huwa xieraq li, filwaqt li f'dan l-istadju ma jistax jinghad jekk kienx hemm lezjoni ta' dan id- dritt fundamentali tar-rikorrent peress li l-proceduri kriminali ghadhom pendenti, dawn ma jithallewx jibqghu fl-inkartament tal-process kriminali'

Ghar-ragunijiet sucitati il-Qorti Kostituzzjonali ddecidiet sabiex ma jsehhx ksur tad-drittijiet tar-rikorrent ma jsirx aktar uzu miz-zewg stqarrijiet rilaxxati mir-rikorrent fil-proceduri kriminali.

Fis-sentenza fl-ismijiet **'Il-Pulizija (Spettur Malcolm Bondin) kontra Aldo Pistella'** fost numru ta' kunsiderazzjonijiet, ġie kkunsidrat li:

'Riferibbilment ghall-kaz in ezami, jirrizulta illi Aldo Pistella nghata dritt li jkellem lill-avukat ta` ghazla tieghu qabel irrilaxxja l-istqarrija lill-Ispettur Malcolm Bondin. L-ispettur koncernat ikkonferma li hekk kien il-kaz, kemm meta xehed fil-kors ta` dan il-procediment, kif ukoll meta xehed fil-kawza kriminali. In partikolari, fis-seduta tal-kawza kriminali tal-20 ta` Ottubru 2014 stqarr illi:-

"Minn hemm hekk komplejna bl-investigazzjonijiet mas-sur Aldo Pistella fejn jien tajtu d-drittijiet tieghu u fejn tajtu d-dritt tal-parir legali fejn xtaq li jkellem avukat u fil-fatt kien tkellem ma` l-avukat tieghu Dr Sarah Sultana personalment, kien tkellem l-ghada filghodu fejn kienet giet tkellmu gewwa l-kwartieri tal-Pulizija. Wara li ha l-parir legali kont komplejt bl-investigazzjonijiet mieghu...." (ara fol 19 u 20 tal-process kriminali).

Mill-istqarrija rriżulta wkoll illi Pistella kkonferma li fehem it-twissija moghtija lilu mill-pulizija u li kien kellem lil avukat tieghu qabel ma rrilaxxja l- istqarrija. Insibu a fol 29 :

"M: Fhimtha t-twissija li ghadni kif tajtek?
T: Iva.
M: Tikkonferma li kellimt lil avukat tieghek Dr Sara Sultana u gejt moghti dokument bid-drittijiet kollha tieghek bil-lingwa taljana?
T: Iva.

Madanakollu rrizulta wkoll illi Pistella ma kienx assistit mill-avukat ta` ghazla tieghu waqt it-tehid tal-istqarrija. Gara hekk ghaliex fiz-zmien meta Pistella kien qed jigi nvestigat, ma kienx hemm dritt li min kien qed jigi nvestigat jitlob li jkun assistit minn konsulent legali waqt it-tehid ta` l- istqarrija.

Din hija propju l-kwistjoni mertu tar-referenza kostituzzjonali odjerna, ossija jekk il-kaz ta` persuna li ma jkollhiex assistenza legali fl-istadju meta tkun giet arrestata u interrogata jikkostitwix ksur tal-jedd ghal smigh xieraq kif tutelat bl-Art 6 tal-Konvenzjoni.

Il-Qorti hadet nota tal-fatt li Aldo Pistella ddikjara li talab l-assistenza ta` avukat izda dak l-avukat ma kienx prezenti waqt l-interrogatorju.

Irrizulta wkoll mix-xhieda tal-Ispettur Bondin fil-proceduri kriminali illi waqt li kien qed jaghti l-istqarrija, Pistella kkopera izda kellu problema bejn li ried jikxef il-persuni involuti u bejn li ma riedx; ghalhekk kien rega` nsista li jkellem lill-konsulent legali izda din it-talba kienet michuda.

L-ispettur xehed hekk a fol 25 :-

"Is-sinjur ikkopera maghna bis-shih. Il-problema li kellu s-sinjur qisu bejn jixtieq jikkopera mal-pulizija u jghid verament min huma nvoluti n-nies u minn ghand min kien qed jixtri u jassistina f`dawk l- affarijiet u bejn qed jibza` minn dawn l-affarijiet. Ghax f`hin minnhom xtaq li jghinna u f`hin minnhom rega` talab biex jitkellem filfatt ma` l-avukat, ghidtlu li ma jistax."

Ghal din il-Qorti, il-fatt li persuna ma kinitx assistita minn avukat waqt l- interrogazzjoni jwassal ghal sitwazzjoni fejn l-uzu ta` l-istqarrija mehuda minghajr l-assistenza legali tammonta ghal lezjoni tad-dritt ghal smigh xieraq tal-imputat skont l-Art 6 tal-Konvenzjoni.

Din il-Qorti tqis li ghall-kaz odjern ghandha tapplika l-gurisprudenza l-aktar ricenti tal-ECHR u tal-qrati taghna fejn inghad kjarament li d-dritt ta` l-applikant jigi rrimedjabbilment ippregudikat meta hu jirrilaxxa stqarrijiet waqt l-interrogazzjoni meta ma kienx assistit minn avukat u in segwitu dawk l-istqarrijiet jintuzaw kontra tieghu. '

L-istess Qorti[59] qieset li:

[59] Fis-sentenza fl-ismijiet 'Il-Pulizija (Spettur Malcolm Bondin) kontra Aldo Pistella' deċiża mill-Qorti Ċivili Prim'Awla (Ġurisdizzjoni Kostituzzjonali) fis-27 ta' Ġunju 2017 (Referenza Kostituzzjonali Numru. 104/16 JZM)

'Fil-fehma ta` din il-Qorti, il-fatt li persuna ma kinitx assistita minn avukat waqt l-interrogazzjoni u waqt l-istess interrogazzjoni talbet li terga` tkellem lill-avukat u tali talba giet michuda, iwassal ghal sitwazzjoni fejn id- dritt ta` dik il-persuna, fil-kaz tal-lum Aldo Pistella, kien irrimedjabbilment ippregudikat stante illi huwa rrilaxxja stqarrijiet waqt l-interrogazzjoni meta ma kienx assistit minn avukat u in segwitu dawk l-istqarrijiet jintuzaw kontra tieghu.

Issa rrizulta wkoll illi l-kawza kriminali ghadha pendenti.

Ghalkemm il-qorti ta` gurisdizzjoni kriminali eventwalment taghti decizjoni fil-mertu wara li jkun inghalaq il-gbir tal-provi, tenut kont tal- konsiderazzjonijiet kollha premessi, m`ghandux ikun illi l-kawza kriminali titkompla bl-istqarrija ta` Aldo Pistella lill-Ispettur Malcolm Bondin tkun taghmel prova la darba rrizulta li waqt it-tehid tal- istqarrija ma kienx prezenti l-avukat ta` Aldo Pistella.

Del resto l-Avukat Generali u l-Kummissarju tal-Pulizija t-tnejn sostnew illi l-kaz tal-pulizija kontra Aldo Pistella mhuwiex fondat biss fuq l-istqarrija ta` l-akkuzat izda fuq provi ohra wkoll.

Ghalkemm jibqa` l-principju li procediment gudizzjarju ghandu jitqies fit-totalita` tieghu sabiex jigi determinat kienx hemm ksur tal- jedd ghal smigh xieraq, tibqa` l-konsiderazzjoni li m`ghandu jsir ebda uzu mill-istqarrija ta` Aldo Pistella fil-process kriminali sabiex meta jintemm il-process kriminali, ma jkunx mittiefes b`irregolaritajiet.'

Il-Qorti Kostituzzjonali[60] ikkonfermat is-sentenza tal-Ewwel Qorti, fejn fost kunsiderazzjonijiet ohra dwar l-appell ipprezentat mill-Avukat Generali u l-Kummissarju tal-Pulizija ikkunsidrat li:

> *'14. Għalkemm, bħall-ewwel qorti, taqbel mal-appellanti illi f'dan l-istadju għadu ma seħħ l-ebda ksur tal-jedd għal smigħ xieraq, madankollu, kif osservat fil-każ ta' Malcolm Said,61 il-qorti xorta hija tal-fehma li ma jkunx għaqli li l-proċess kriminali jitħalla jitkompla bil-produzzjoni tal-istqarrija tal-akkużat Pistella la darba din, għallinqas f'parti minnha, ittieħdet mingħajr ma Pistella kellu l-għajnuna ta' avukat. Għalhekk, għalkemm għadu ma seħħ ebda ksur tal-jedd għal smigħ xieraq, fiċ-ċirkostanzi huwa għaqli illi, kif qalet l-ewwel qorti, ma jsir ebda użu mill-istqarrija fil- proċess kriminali sabiex, meta l-proċess kriminali jintemm, ma jkunx tnissès b'irregolarità – dik li jkun sar użu minn stqarrija li ttieħdet mingħajr ma l-interrogat kellu l-għajnuna ta' avukat – li tista' twassal għal konsegwenzi bħal tħassir tal-proċess kollu.*
>
> *15. Il-fatt li, kif josservaw l-appellanti, hemm xhieda oħra fil-proċess barra l-istqarrija li tista' ssaħħaħ il-każ tal-prosekuzjoni ma huwiex argument kontra din il-konkluzjoni. Ifisser biss li l-każ tal-prosekuzzjoni ma jiddgħajjifx bit-tneħħija tal-istqarrija waqt li jista' jinġieb fixxejn jekk l-istqarrija titħalla fil-proċess u dan possibilment iwassal għal sejbien, eventwalment, ta' ksur tal-jedd għal smigħ xieraq.'*

[60] Fil-kawża fl-ismijiet 'Il-Pulizija (Spettur Malcolm Bondin) v. Aldo Pistella' deċiża fl-14 ta' Diċembru, 2018 (Rikors numru: 104/2016/1 JZM).
[61] 24 ta' Ġunju 2016. (Din ir-referenza tinsab fin-nota ta' qiegħ il-paġna enumerata tnejn (2) fis-sentenza fl-ismijiet 'Il-Pulizija (Spettur Malcolm Bondin) v. Aldo Pistella' deċiża fl-14 ta' Diċembru, 2018 (Rikors numru: 104/2016/1 JZM).

Il-Qorti tagħmel referenza ukoll għas-sentenza fl-ismijiet **'Ir-Repubblika ta' Malta v. Martino Aiello'**[62] fejn ġie kkunsidrat li:

'Illi t-tezi tar-rikorrenti hi semplici u lineari. Meta giet rilaxxata l-istqarrija dik il-persuna ma kellhiex id-dritt tal-prezenza ta' l-avukat. Il-konkluzjoni allura hi li tali stqarrija ghandha tkun inammissibli.

Illi t-tezi tal-Avukat Generali hi daqstant lineari. Ir-rikorrenti gie moghti d-dritt li jikkonsulta avukat ta' fiducja tieghu. Hu rrifjuta tali dritt, ma kkonsulta lil hadd u liberament u volontarjament irrilaxxa l-istqarrija hawn fuq imsemmija.

Illi din il-Qorti josserva li s-sentenza Borg v. Malta (hawn fuq citata) ma kinitx biss jitkellem fuq id-dritt li wiehed ikollu l-jedd li jikkonsulta ma avukat qabel tigi rilaxxat stqarrija. Dik is-sentenza tghid illi f'kull stadju ta' l-investigazzjoni l-persuna susspettata jew akkuzata jrid ikollha d-dritt ta' l-avukat. Kien ghalhekk li gie promulgat l-Att numru LI ta' l-2016.

Illi fil-fehma ta' din il-Qorti l-istess principji li gew applikati fis-sentenzi hawn fuq imsemmija ghandhom japplikaw f'dan il-kaz ukoll. Dan ifisser li anki jekk r-rikorrenti rrifjuta d-dritt li jikkonsulta avukat ma jfissirx li hu kien ser jirrifjuta l-prezenza ta' avukat fl-istess kamra ta' l-interrogatorju, tenut kont tal-fatt li l-artikolu fuq citat isemmi li l-avukat prezenti ghall-interrogatorju "...jippartecipa b'mod effettiv fl-interrogazzjoni...". Kif wiehed jista' japprezza din hi sitwazzjoni kompletament differenti. Logikament, ma tistax tipenalizza persuna li ghamel ghazla fuq parametri kompletament differenti minn dawk li huma in vigore llum.

[62] Sentenza preliminari mogħtija mill-Qorti Kriminali nhar id-9 ta' Mejju, 2017 (Att ta' Akkuza numru 13/2015).

Ghaldaqstant, ghal dawn ir-ragunijiet din il-Qorti tilqa l-eccezzjoni tar-rikorrenti. Tiddikjara l-istqarrija tad-19 ta' Ottubru, 2014 rilaxxat mir-rikorrenti bhala nammissibbli. Tali stqarrija ma tistax tigi prodotta waqt il-guri jew kopja taghha moghtija lill-gurati.'

Dik is-sentenza kienet giet appellata u l-Qorti tal-Appell Kriminali[63] ma kinitx ikkonfermat is-sentenza tal-Qorti Kriminali iżda kienet ikkunsidrat:

'19. Illi gjaldarba l-kwistjoni imqanqla la hija wahda frivola u lanqas vessatorja, din il-Qorti, wara li rat l-artikolu 46(3) tal-Kostituzzjoni u l-artikolu 4(3) tal- Kapitolu 319 tal-Ligijiet ta' Malta, qed tibghat lil-Prim'Awla tal-Qorti Civili, l-kwistjoni dwar jekk bl-uzu fil-guri kontra l-akkuzat appellat Martino Aiello tal- istqarrija rilaxxjata minnu lill-pulizija fid-19 ta' Ottubru 2014 jigix lez id-dritt tal-istess Martino Aiello ghal smigh xieraq sancit bl-artikolu 39(1)(3) tal-Kostituzzjoni u l-artikolu 6(1)(3) tal-Konvenzjoni għall-Protezzjoni tad- Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fondamentali.

20. Tiddiferixxi dan l-appell sine die sakemm tigi deciza definittivament il-kwistjoni fuq riferita.'

Sussegwentement, il-Prim'Awla tal-Qorti Civili (Sede Kostituzzjonali)[64] iddecidiet ir-referenza Kostituzzjonali billi iddikjarat li fic-cirkostanzi tal-kaz mhux ser ikun jirrizulta ebda lezjoni tad-dritt fondamentali tal-akkuzat Martino Aiello ghal smigh xieraq kif sancit fl-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta u l-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea ghall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fundamentali jekk isir uzu fil-guri kontra tieghu mill-istqarrija li huwa rrilaxxja lil pulizija fid- 19 ta' Ottubru, 2014. Il-Qorti f'dik is-sentenza fost kunsiderazzjonijiet ohra, qieset li:

[63] Deciza fit-9 ta' April, 2018 (Att ta' Akkuza Numru 13/2015).
[64] Fl-ismijiet 'Ir-Repubblika ta' Malta vs Martino Aiello' fis-17 ta' Ottubru, 2019 (Referenza Kostituzzjonali Numru: 38/2018 AF).

'Qabel xejn, din il-Qorti tgħid illi ma jirriżultax li kien hemm raġunijiet tajbin li jżommu lill-akkużat milli jkollu avukat preżenti waqt l-interrogazzjoni u waqt li kien qiegħed jagħti listqarrija. L-uniku raġuni li Martino Aiello ma setax ikun mgħejjun minn avukat kienet li, dak iż-żmien, il-liġi ma kienitx tippermetti li l-akkużat ikun hekk mgħejjun f'dak l-istadju imma seta' jikkonsulta ma' avukat biss qabel l-interrogazzjoni, xi ħaġa li mhux kontestat li Martino Aiello rrifjuta li jagħmel.

<u>Madanakollu, il-posizzjoni ġurisprudenzjali kurrenti turi li m'għadux il-każ li l-fatt waħdu li l-liġi ma kienitx tippermetti l-assistenza ta' avukat qabel jew waqt l-interrogazzjoni, awtomatikament iwassal sabiex jinstab li kien hemm ksur tad-dritt għal smigħ xieraq, kif qiegħed jippretendi l-akkużat, imma din il-Qorti għandha tqis diversi fatturi qabel tasal għall-konklużjoni tagħha.</u>

Kif diġà ntqal, dan il-każ huwa kemmxejn differenti mill-każ ta' Aldo Pistella in kwantu li Martino Aiello kien fil-fatt irrinunzja għad-dritt tiegħu li jikkonsulta ma' avukat qabel ma ġie interrogat mill-Pulizija u assolutament ma ġiex muri li huwa xtaq li jkollu avukat preżenti waqt l-interogazzjoni jew waqt li kien qiegħed jirrilaxxja l-istqarrija.

*Proprju dwar ir-rinunzja, fil-każ ta' **<u>Paskal vs Ukraine</u>**, tal-15 ta' Settembru 2011, il-Qorti Ewropea qalet hekk:*

"neither the letter nor the spirit of Article 6 of the Convention prevents a person from waiving of his own free will, either expressly or tacitly, the entitlement to the guarantees of a fair trial, as long as a waiver of the right is given in an unequivocal manner and was attended by the minimum safeguards commensurate to its importance."

L-akkużat naqas milli juri wkoll li huwa għandu jitqies bħala persuna vulnerabbli. Fil-fatt, meta xehed quddiem din il-Qorti, tista' tgħid li ma semma xejn dwar iċ-ċirkostanzi tal-arrest tiegħu flimkien ma' martu mal wasla tagħhom hawn Malta. Martino Aiello la kien minorenni u lanqas kien ibati minn xi forma oħra ta' vulnerabilità fiż-żmien in kwistjoni. Lanqas jirriżulta xi prova fis-sens li ċ-ċirkostanzi li fihom ittieħdet l-istqarrija kienu għalih intimidanti. L-istqarrija ngħatat volontarjament, mingħajr theddid, wegħdi jew promessi ta' vantaġġi u wara li ngħata d-debita twissija skont il-liġi, u ċioè li ma kienx obbligat jitkellem sakemm ma kienx hekk jixtieq, iżda li dak li kien ser jgħid seta' jinġieb bħala prova kontrih. Lanqas ma ġie muri li l-akkużat ma kienx qiegħed jifhem l-import taċ-ċirkostanzi li kien jinsab fihom. Il-Qorti tinnota wkoll illi Martino Aiello ma qajjem l-ebda lment dwar listqarrija li kien irrilaxxja qabel ma ġie deċiż il-każ ta' Borg vs Malta imma huwa talab lill-Qorti Kriminali sabiex ikun jista' jressaq eċċezzjoni dwar l-inammissibilità tal-istqarrija biss minħabba dak deċiż mill-Qorti Ewropea fl-imsemmija każ. Imma kif rajna, din il-ġurisprudenza m'għadhiex applikabbli inkondizzjonatament safejn l-akkużat qiegħed jippretendi li l-istqarrija tiegħu mhijiex ammissibbli bħala prova abbażi tal-fatt waħdu li dak iż-żmien ma setax ikun assistit minn avukat waqt l-interrogazzjoni u waqt li kien qiegħed jirrilaxxja l-istqarrija. Anzi, għandhom jittieħdu in konsiderazzjoni diversi fatturi li flimkien jagħmlu ċ-ċirkostanzi tal-każ.

Martino Aiello fl-ebda stadju ma kkontesta l-awtentiċità tal-prova li ġabet il-Prosekuzzjoni kontrih, liema prova mhijiex limitata għall-istqarrija in kwistjoni. Lanqas ma oppona għall-preżentata ta' dik l-evidenza. L-assjem tal-provi ser ikun evalwat minn Imħallef u għalhekk, minn persuna b'għarfien għoli tal-proċedura legali u l-liġi Maltija.

Finalment, il-Qorti tqis illi huwa indubbjament fl-interess pubbliku li jiġi investigat u imressaq sabiex jiġi ġudikat mill-Qrati ta' ġurisdizzjoni kriminali l-akkużat li nqabad in flagrante jittraffika d-droga f'Malta.

Għaldaqstant, il-Qorti ssib li l-akkużat Martino Aiello ma rnexxilux juri li tassew ser iġarrab ksur tad-dritt tiegħu għal smigħ xieraq bl-użu fil-ġuri kontra tiegħu tal-istqarrija li rrilaxxja fid-19 ta' Ottubru 2014.'

Dik is-sentenza giet appellata u l-Qorti Kostituzzjonali fis-sentenza fl-ismijiet **'Ir-Repubblika ta' Malta v. Martino Aiello'**[65] cahdet l-appell u fost kunsiderazzjonijiet oħra qieset li:

'*24. L-istqarrija ma ttieħditx bi ksur ta' xi dispozizzjoni ta' liġi u kien ċertament fl-interess pubbliku li każ dwar traffikar ta' droġi f'Malta, ikun investigat u jittieħdu proċeduri kriminali dwaru.*

25. M'hemm l-ebda indizju li l-appellant ġie mġiegħel jagħmel dik l-istqarrija. Fl-ebda stadju m'allega xi theddid jew wegħda biex għamilha.

26. Fir-rigward ta' paragrafu (g) m'hemmx dubju li l-prosekuzzjoni trid li dik l- istqarrija tintuża bħala prova importanti tal-ġuri li għad irid isir, u dan b'riferenza għal dak li ġara f'Mejju u Ġunju, 2014 peress li fl-istqarrija Aiello ammetta li kien hemm darbtejn oħra f'dawk ix-xhur meta kien diġà importa droga f'Malta. Fatt li saret riferenza espressa għalih fl-att tal-akkuża. Għalkemm il-ġuri għadu ma sarx, hu evidenti li dik l-ammissjoni f-listqarrija għandha importanza fil-proċess kriminali tant li saret riferenza għaliha fl-att tal-akkuża.

[65] Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fis-27 ta' Marzu, 2020 (Rikors numru: 38/18 AF).

> *27. Inoltre, dwar dan il-każ għad irid isir il-ġuri. Għalhekk huma l-ġurati li ser jiddeċiedu jekk l-appellant huwiex ħati tal-akkużi li hemm kontrih. Madankollu, ser ikun l-imħallef li fl-indirizz li jrid jagħmel lill-ġurati ser jigbor ix-xhieda tax- xhieda u l-provi li jkunu marbutin magħhom, kif ukoll ifisser ix-xorta u l-elementi tar-reati rilevanti għall-każ. Hu l-imħallef li jagħmel ".... kull osservazzjoni oħra li tiswa biex triegi u turi lill-ġuri kif għandu jaqdi sewwa d-dmirijiet tiegħu" (Artikolu 465 tal-Kap. 9).*
>
> *28. Li hu żgur hu li f'dan il-każ l-appellant ingħata l-opportunita' li jitkellem ma' avukat, bit-telefon jew wiċċ imb'wiċċ, iżda irrifjuta. B'dak il-mod l-appellant ċaħħad lilu nnifsu mill-opportunita' li jkollu parir ta' avukat sabiex jipprepara ruħu għall-interrogazzjoni u sabiex jingħata tagħrif dwar il-vantaġġi u żvantaġġi li jitkellem jew jagħżel is-silenzju waqt linterrogazzjoni. Dan meta kien jaf li waqt l-interrogazzjoni ma kienx ser ikollu l-assitenza ta' avukat preżenti. Dan apparti li kien infurmat b'mod ċar bil-jedd li jibqa' sieket u ma jweġibx iżda xorta agħżel li jwieġeb liberament. Madankollu xorta agħżel li jwieġeb għad-domandi li sarulu.'*

Il-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri), f'sentenza li nghatat ricentament, fl-ismijiet **<u>'Ir-Repubblika ta' Malta vs Martino Aiello'</u>**[66] il-Qorti qieset:

> *'12. Illi d-difiża madanakollu xorta waħda għadha qed tinsisti fuq l-eċċezzjoni minnha ventilata dwar l-inammissibilita' ta' l-istqarrija tal-akkużat billi tisħaq illi din il-Qorti ta' kompetenza penali trid tħares lejn il-kwistjoni taħt ottika differenti minn dik tal-Qorti Kostituzzjonali, ukoll għaliex fl-istadju taċ-ċelebrazzjoni tal-ġuri ma għandux jiġi rimess għal ġudizzju tal-ġurija popolari jekk il-kriterji*

[66] Deciza fis-27 ta' Jannar, 2021 (Att ta' Akkuza numru: 13/2015).

mfassla fid-deċiżjoni Beuze vs il-Belġju deċiża mill-Qorti Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem ma ġewx osservati. Jisħaq illi għalkemm l-appellat inqabad f'okkażjoni waħda in flagrante jdaħħal id-droga ġewwa Malta, madanakollu fl-istqarrija rilaxxata minnu lil pulizija huwa jammetti għal żewġ okkażjonijiet oħra ta'importazzjoni liema fatt allura joħroġ biss minn din l-istqarrija u minn ebda prova oħra. Fil-fehma tad-difiża hija din il-Qorti f'dan l-istadju tal-proċeduri li għandha tara jekk il-kriterji imfassal fid-deċiżjoni Beuze jirriżultaw u jekk humiex ser iwasslu sabiex jivvizjaw listqarrija rilaxxata mill-appellat.

13. Illi l-Qorti ma tistax taqbel ma din il-linja difenzjonali u dan għaliex kif diversi drabi affermat mill-qrati fir-rigward tal-prinċipju regolatur dwar l-ammissibilita' ta' prova fil-proċess penali, hija prassi adottata mill-ġurisprudenza illi prova ma titqiesx li hija inammissibbli sakemm ma jkunx hemm xi dispożizzjoni espressa tal-liġi li tipprekludi l-ammissjoni ta' dik il-prova. Illi għalkemm l-appellat jistieden lil din il-Qorti tqies l- ilment minnu ventilat mill-ottika tal-proċess ġudizzjarju penali u mhux minn dak ta' natura kostituzzjonali, madanakollu imbagħad ma jinvoka ebda regola tal-liġi penali li teskludi l-produċibilita' tal-istess stqarrija, iżda jisħaq unikament illi l-istqarrija hija nieqsa mill-valur probatorju tagħha għaliex meta interrogat huwa ma kellux avukat preżenti miegħu sabiex jassistieh u allura qiegħed issejjes din il-lanjanza fuq lezjoni potenzjali tal-jedd tiegħu għal smigħ xieraq, kwistjoni li issa ġiet determinat finalment mill-Qorti Kostituzzjonali li sabet li ma kien hemm ebda lezjoni f'dan is-sens. (...)'

Fl-istess sentenza, fost kunsiderazzjonijiet oħra ġie meqjus li:

'*16. Magħmula dawn il-konsiderazzjonijiet u billi d-difiża qed issejjes l-eċċezzjoni tagħha dwar l-inammissibilita' ta' l-istqarrija ta' l-akkużat*

mhux fuq xi regola penali tal- evidenza li teskludi dik il-prova, peress li l-istess stqarrija kienet konformi mal-liġi penali viġenti dak iż- żmien, iżda fuq l-allegata leżjoni potenzjali tal-jedd tiegħu għal smigħ xieraq taħt l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea jekk isir użu minn dik l-istqarrija fil-ġuri, u peress ukoll illi mill-pronunzjament tal-Qorti Kostituzzjonali tali leżjoni ma tirriżultax, f'dan l-istadju tal-proċeduri l-imsemmija prova m'għandhiex tiġi skartata billi mhuwiex nieqes il-valur probatorju tagħha ġaladarba ma hemm ebda regola li qed teskludi l-ammissjoni ta'l-istess.'

Sentenza ta' certu importanza hija dik moghtija mill-Grand Chamber tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fis-sentenza **'Bueze vs Belgium'**[67] fejn ghamlet emfazi fuq il-fatt li l-proceduri iridu jigu evalwati fl-intier taghhom sabiex jigi determinat jekk kien hemm vjolazzjoni tad-dritt ghal smiegh xieraq. F'dik is-sentenza gie meqjus li:

'150. When examining the proceedings as a whole in order to assess the impact of procedural failings at the pre-trial stage on the overall fairness of the criminal proceedings, the following non-exhaustive list of factors, drawn from the Court's case-law, should, where appropriate, be taken into account (see Ibrahim and Others, cited above, § 274, and Simeonovi, cited above, § 120):

(a) whether the applicant was particularly ***vulnerable****, for example by reason of* ***age*** *or* ***mental capacity****;*

(b) the ***legal framework governing the pre-trial proceedings and the admissibility of evidence at trial, and whether it was complied with*** *– where an exclusionary rule applied, it is particularly unlikely that the proceedings as a whole would be considered unfair;*

[67] Deciza mill-Grand Chamber tal-QEDB fid-9 ta' Novembru, 2018 (Applikazzjoni numru: 71409/10)

(c) whether the applicant had the ***opportunity to challenge the authenticity of the evidence*** *and oppose its use;*

(d) the ***quality of the evidence*** *and whether the circumstances in which it was obtained cast doubt on its* ***reliability or accuracy****, taking into account the* ***degree and nature of any compulsion****;*

(e) where evidence was obtained unlawfully, the ***unlawfulness*** *in question and, where it stems from a violation of another Convention Article, the nature of the violation found;*

(f) in the case of a statement, ***the nature of the statement*** *and whether it was promptly retracted or modified;*

(g) the ***use to which the evidence was put,*** *and in particular whether the evidence formed an integral or significant part of the probative evidence upon which the conviction was based, and the strength of the other evidence in the case;*

(h) whether the ***assessment of guilt was performed by professional judges or lay magistrates, or by lay jurors****, and the content of any directions or guidance given to the latter;*

(i) the ***weight of the public interest*** *in the investigation and* ***punishment*** *of the particular offence in issue; and*

(j) other relevant ***procedural safeguards afforded by domestic law and practice.****'*

Fl-istess sentenza gie kkunsidrat li:

'193. *In conclusion, re-emphasising the very strict scrutiny that must be applied where there are no compelling reasons to justify the restriction on the right of access to a lawyer, the Court finds that the criminal proceedings brought against the applicant, when considered as a whole, did not cure the procedural defects occurring at the pre-trial stage, among which the following can be regarded as particularly significant:*

(a) The restrictions on the applicant's right of access to a lawyer were particularly extensive. He was questioned while in police custody without having been able to consult with a lawyer beforehand or to secure the presence of a lawyer, and in the course of the subsequent judicial investigation no lawyer attended his interviews or other investigative acts.

(b) In those circumstances, and without having received sufficiently clear prior information as to his right to remain silent, the applicant gave detailed statements while in police custody. He subsequently presented different versions of the facts and made statements which, even though they were not self-incriminating stricto sensu, substantially affected his position as regards, in particular, the charge of the attempted murder of C.L.

(c) All of the statements in question were admitted in evidence by the Assize Court without conducting an appropriate examination of the circumstances in which the statements had been given, or of the impact of the absence of a lawyer.

(d) While the Court of Cassation examined the admissibility of the prosecution case, also seeking to ascertain whether the right to a fair trial had been respected, it focused on the absence of a lawyer during the period in police custody without assessing the consequences for the

applicant's defence rights of the lawyer's absence during his police interviews, examinations by the investigating judge and other acts performed in the course of the subsequent judicial investigation.

(e) The statements given by the applicant played an important role in the indictment and, as regards the count of the attempted murder of C.L., constituted an integral part of the evidence on which the applicant's conviction was based.

(f) In the trial before the Assize Court, the jurors did not receive any directions or guidance as to how the applicant's statements and their evidential value should be assessed.

194. The Court finds it important to emphasise, as it has done in other cases under Article 6 § 1 of the Convention in which an assessment of the overall fairness of the proceedings was at issue, that it is not for the Court to act as a court of fourth instance (see Schatschaschwili, cited above, § 124). In carrying out such an assessment, as required by Article 6 § 1, it must nevertheless carefully look at how the domestic proceedings were conducted, and very strict scrutiny is called for where the restriction on the right of access to a lawyer is not based on any compelling reasons. In the present case, it is the combination of the various abovementioned factors, and not each one taken separately, which rendered the proceedings unfair as a whole.
(iv) General conclusion

195. Accordingly, there has been a violation of Article 6 §§ 1 and 3 (c) of the Convention.'

Ghalhekk skond din is-sentenza, ir-restrizzjoni ghal access ghal Avukat waqt l-interrogatorju ma jfissirx awtomatikament li kien hemm lezjoni tad-dritt ghal smiegh xieraq izda l-Qorti trid tqis ukoll l-'overall fairness' tal-proceduri sabiex tiddetermina

jekk kienx hemm lezjoni o meno. F'dan ir-rigward, il-Qorti tal-Appell Kriminali fis-sentenza fl-ismijiet **'Il-Pulizija vs Maximilian Ciantar'**[68] wara li ghamlet referenza ghas-sentenza fl-ismijiet **'Bueze vs Belgium'**[69] qieset:

> *'Illi ghalkemm illum kif inghad il-ligi regghet giet emendata u dan sabiex jigi fis-sehh fil-ligi domestika d-dritt komunitarju fir-rigward u sabiex ukoll ir-restrizzjoni sistematika dwar id-dritt ghall-avukat jigi regolat, madanakollu fiz-zmien meta giet rilaxxjata l-istqarrija tal-appellant kien hemm dritt, ghalkemm wiehed iktar ristrett, tal-persuna suspettata biex tikkonferixxi mal-avukat tal-fiducja taghha fil-hin precedenti l-interrogatorju mill-pulizija. Illi allura din il-Qorti fid-dawl tal- pronunzjament surriferit tal-Qorti Ewropeja tad-Drittijiet tal-Bniedem ma tistax a priori tiskarta stqarrija ta' persuna li tkun inghatat l-jedd tikkonsulta ma' avukat qabel ma tigi interrogata, izda fejn l-avukat taghha ma kienx prezenti filwaqt tal-interogazzjoni, u dan ghaliex allegatament jista' jkun hemm lezjoni tad-dritt taghha ghal smigh xieraq, billi kif mistqarr f'dan il-pronunzjament kull kaz irid jitqies ghalih u cioe' allura billi jigi mistharreg f'kull kaz individwalment jekk bil-fatt illi l-persuna akkuzata ma kellhiex l-avukat prezenti waqt it-tehid tal-istqarrija dan setax impinga fuq issmigh xieraq iktar 'il quddiem tul il-proceduri penali istitwiti kontra taghha.*
>
> *Din il-Qorti ma ghandhiex funzjonijiet kostituzzjonali u allura ma ghandhiex il-poter tistharreg jekk ikunx sehh lezjoni tad-dritt ta' smigh xieraq jew jekk potenzjalment dan jistax isehh u dan f'kaz fejn xi forma ta' assistenza legali tkun giet moghtija. Ma tistax il-Qorti ta' kompetenza penali tiddeciedi a priori illi bil-fatt wahdu illi fiz-zmien li l-persuna akkuzata tkun giet interrogata ma kellhiex il-jedd ikollha l-avukat prezenti maghha dan awtomatikament kien vjolattiv tal-jedd*

[68] Deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali fis-27 ta' Frar, 2019 (Appell Numru: 514/2017).
[69] Deciza mill-Grand Chamber tal-QEDB fid-9 ta' Novembru, 2018 (Numru: 71409/10).

taghha ghal smigh xieraq meta l-Qorti Ewropeja issa qed tidderigi il-qrati domestici jindagaw jekk il- proceduri fl-intier taghhom kenux gusti filkonfront tal-akkuzat bit-test allura li irid jigi segwiet fuq zewg binarji u cioe':

i. *the existence of compelling reasons for the right to be witheld*
ii. *the overall fairness of the proceedings.*

Jinghad biss f'dan il-kaz illi l-appellant kien abbilment assistit tul dawn il-proceduri kriminali istitwiti kontra tieghu. Fl-ebda mument tul il-proceduri ma jqanqal il- kwistjoni dwar il-valur probatorju tal-istqarrija minnu rilaxxjata biex b'hekk il-Qorti ghandha quddiemha prova li qatt ma giet ikkontestata. Illi maghdud dan madanakollu l-Qorti tosserva li l-appellant kien ikkonsulta mal-avukat tal-fiducja tieghu qabel ma gie interrogat. F'dak iz-zmien huwa kellu sitta u ghoxrin sena u diga` kellu irregistrati kontra tieghu hdax-il kundanna biex b'hekk ma jistax jitqies li kien bniedem vulnerabbli. L-appellant qatt ma jikkontendi illi hu jew l-avukat tieghu ma gewx mgharrfa mill-pulizija dwar in-natura tal-akkuzi migjuba fil-konfront tieghu jew tal-provi li l-pulizija kellhom f'idejhom. Fuq kollox dak mistqarr mill-appellant fl-istqarrija minnu rilaxxjata huwa biss korroborazzjoni ta' dak li jikkontendu l-vittmi billi dawn kienu x-xhieda ewlenija f'dan il-kaz meta jistqarru li gharfu lill-appellant bhala wiehed mill-hallelin.

Illi finalment ghalkemm il-ligi f'dak iz-zmien ma kenitx tippermetti lill-avukat li jkun prezenti waqt it-tehid tal-istqarrija, madanakollu ghandu jinghad illi l-ligi kif inhi illum ma tantx toffri dik l-assistenza effettiva bil-fatt illi l-avukat ikun prezenti mal- persuna suspettata waqt li din tkun qed tigi interrogata bil-proviso ghall-artikolu 355AUA (8)(c) tal-Kodici Kriminali jiddisponi hekk:

"Id-dritt tal-avukat li jipparteċipa b'mod effettiv ma għandux jinftiehem bħala dritt tal-avukat li jostakola l-interrogazzjoni jew li jissuġġerixxi tweġibiet jew reazzjonijiet oħra għall-interrogazzjoni u kull mistoqsija jew rimarka oħra mill-avukat għandha, ħlief f'ċirkostanzi eċċezzjonali, issir wara li l-Pulizija Eżekuttiva jew awtorità oħra investigattiva jew awtorità ġudizzjarja jkunu ddikjaraw li ma għandhomx aktar mistoqsijiet."

Fil-fatt minn qari tad-Direttiva tal-Unjoni Ewropeja dwar id-Dritt tal-assistenza legali, ghalkemm din giet tramandata kwazi kelma b'kelma fil-ligi taghna, madanakollu dana l-proviso ma jirriaffigura imkien fl-artikolu 3 tad-Direttiva, li gie trasportat fl-artikolu 355AUA tal-Kodici Kriminali.

Maghmula dawn il-konsiderazzjonijiet ghalhekk din il-Qorti ma issib l-ebda mottiv li jista' igieghlha titbieghed mill-fehma milhuqa mill-Ewwel Qorti li strahet fuq ix- xhieda tal-vittmi f'dan il-kaz abbinata mal-istqarrija rilaxxjata mill-appellant u dan sabiex sejset is-sejbien ta' htija fil-konfront tieghu.'

Din il-Qorti sejra taghmel referenza ghal *joint concurring opinion* **tal-Imhallfin Yudkivska, Vučinić, Turković u Hüseynov** ghas-sentenza fl-ismijiet **<u>'Beuze v. Belgium'</u>**[70] fejn fost affarijiet ohra ikkunsidraw li:

'22. *In sum, we believe that it is vital to make a distinction between the systematic defects and the particular defects which are found in individual cases as a result of targeted and context-specific restrictions (e.g. in terrorism cases) or as a result of mistakes and shortcomings in individual cases.* ***<u>It is not correct for the Court to consider the</u>***

[70] Deciza mill-Grand Chamber tal-QEDB fid-9 ta' Novembru, 2018 (Applikazzjoni numru: 71409/10).

<u>overall fairness of an individual applicant's case when a systematic ban exists, affecting every other individual in the applicant's position and in the absence of any assessment by the relevant national authorities.</u>

23. The formulation of the exception is extremely clear: any derogation must be justified by compelling reasons pertaining to an urgent need to avert danger for the life or physical integrity of one or more people. In addition, any derogation must comply with the principle of proportionality, which implies that the competent authority must always choose the alternative that least restricts the right of access to a lawyer and must limit the duration of the restriction as much as possible. In accordance with the Court's case-law, no derogation may be based exclusively on the type or seriousness of the offence and any decision to derogate requires a case-by-case assessment by the competent authority. Finally, derogations may only be authorised by a reasoned decision of a judicial authority.

24. The Court must apply a strict approach to a blanket prohibition on the right to legal assistance; otherwise we will end up in conflict with the overall direction of both the case-law of the Court and EU law.'

Fis-sentenza fl-ismijiet **<u>'Paul Anthony Caruana v. Avukat Ġenerali, Kummissarju tal-Pulizija, Reġistratur tal-Qrati u Tribunali Kriminali'</u>**[71] il-Qorti Kostituzzjonali għamlet referenza għas-sentenza sucitata fl-ismijiet **<u>'Beuze vs Belgium'</u>** u kkunsidrat li:

'18. Din hija interpretazzjoni li hija eqreb mal-posizzjoni li kienet ħadet din il-qorti qabel is-sentenza ta' Borg milli mal-interpretazzjoni mogħtija mir-Raba' Sezzjoni f'Borg u effettivament tfisser li kellha raġuni il-Qorti Kostituzzjonali ta' Malta fil-posizzjoni li kienet ħadet

[71] Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fil-31 ta' Mejju, 2019 (Rikors Kostituzzjonali numru: 64/2014 JRM).

fil-każ ta' Muscat u fis-sentenzi li segwew, qabel ma kienet kostretta tbiddel dik l-interpretazzjoni fid-dawl ta' Borg.

19. Uħud mill-imħallfin membri tal-qorti li tat is-sentenza ta' Beuze, f'opinjoni għalihom, ikkritikaw is-sentenza fejn qalet illi, f'kull każ, trid tqis il-proċess fit-totalità tiegħu u mhux biss in-nuqqas ta' għajnuna ta' avukat, għax dehrilhom illi, iżjed milli preċiżazzjoni tal-interpretazzjoni ta' Salduz fid-dawl ta' Ibrahim, is-sentenza ta' Beuze hija kapovolġiment ta' dik il-ġurisprudenza. Hu x'inhu, hijiex preċiżazzjoni, elaborazzjoni, evoluzzjoni jew kapovolġiment, din hija sa issa l-aħħar kelma, u tagħti raġun lill-Qorti Kostituzzjonali ta' Malta fil-ġuris-prudenza li segwiet is-sentenza ta' Muscat.

20. Fid-dawl ta' dawn il-konsiderazzjoniiet, l-aggravju tal-attur – sa fejn igħid illi "l-fatt waħdu illi persuna li tkun instabet ħatja ma tkunx tħalliet tikkonsulta ma' avukat tal-fiduċja tagħha fil-mument tal-investigazzjoni u l-għotja ta' stqarrija lill-pulizija, minħabba restrizzjoni sistematika fil- liġi maltija, awtomatikament ikun ifisser illi saret vjolazzjoni tad-dritt fundamentali tas-smigħ xieraq ta' dik l-istess persuna taħt l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea" – huwa ħażin u huwa miċħud.'

F'dik il-kawza, l-akkuzat kien irilaxxja l-istqarrija tieghu fis-7 ta' April, 2006 u ghalhekk fi zmien meta suspettati ma kellhomx dritt li jikkonsultaw mal-avukat taghhom, la qabel ir-rilaxx tal-istqarrija u wisq aktar waqt l-interrogazzjoni. Fl-istess sentenza, il-Qorti qieset li kien hemm raguni tajba ghala l-attur ma thalliex ikellem avukat qabel jew waqt l-ewwel interrogazzjoni u dan sabiex issir *controlled delivery* lil terza persuna li kienet tipprovdi lill-attur bid-droga. Il-Qorti kkunsidrat ukoll illi ma saret ebda allegazzjoni li l-istqarrija saret fic-cirkostanzi msemmija fl-Artikolu 658 tal-Kodici Kriminali ghalkemm issa jghid li kien xurban u fis-sakra meta ghamel l-istqarrija. In oltre' kkunsidrat li l-istqarrija ma kinitx ir-raguni li wasslet ghal kundanna tal-attur izda li l-attur ammetta l-htija. Din l-ammissjoni saret fil-prezenza tal-Avukat wara konsulta

mieghu u quddiem Magistrat li wissieh bil-konsegwenzi tal-ammissjoni u tah l-opportunita' li jiehodha lura. Il-Qorti kkonfermat li ma kien hemm ebda ksur tal-jedd tal-attur ghal smigh xieraq.

Din il-Qorti taghmel referenza ukoll ghas-sentenza fl-ismijiet **'Stephen Pirotta v. L-Avukat Ġenerali u l-Kummissarju tal-Pulizija'**[72] li fost affarijiet ohra kienet tirrigwarda l-fatt li l-akkuzat ma nghatax il-jedd li jkellem avukat qabel ma ttiehditlu l-istqarrija. Il-Qorti wara li qieset gurisprudenza tal-Qorti Ewropeja fis-Sezzjonijiet Maghquda (Grand Chamber), ikkunsidrat li:

> '14. *Effettivament, dan ifisser illi – kontra dak li qalet l-ewwel qorti fis-silta migjuba fuq – il-fatt waħdu li ma tkunx tħalliet tingħata l-għajnuna ta' avukat waqt l-interrogazzjoni, ukoll jekk ma kienx hemm raġunijiet impellenti għal dan in-nuqqas, u dik l-istqarrija ntużat fil-proċess, ma huwiex bizżejjed biex, ipso facto, jinsab ksur tal-jedd għal smigħ xieraq: trid tqis il-proċess fit-totalità tiegħu ("having regard to the development of the proceedings as a whole").*'

Il-Qorti qieset li l-attur ma garrab ebda ksur tal-jedd tieghu taht l-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni jew l-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea. Ikkunsidrat li:

> '23. *Fil-każ tal-lum ma jista' jkun hemm ebda dell ta' dubju li l-attur kien ħati tal-imputazzjonijiet imressqa kontra tiegħu, kif wara kollox għarfet l- ewwel qorti stess. L-ewwel qorti għarfet ukoll illi l-qrati ta' ġurisdizzjoni kriminali waslu għall-konklużjoni tal-ħtija tal-attur bis-saħħa ta' xhieda oħra barra l-istqarrija tiegħu. Meqjus il-proċess kriminali fl-intier tiegħu, ma jistax jingħad illi l-attur ma ngħatax smigħ xieraq: kellu għarfien tal- provi kollha mressqa kontrih u ma ntweriex li nżamm mistur xi tagħrif li kellha l-pulizija; kellu għajnuna ta' avukat waqt il-proċess quddiem il- qorti; kellu fakoltà jressaq xhieda*

[72] Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fis-27 ta' Settembru, 2019 (Rikors Kostituzzjonali numru: 13/2016 JRM).

u jagħmel konto-eżami tax-xhieda tal-prosekuzzjoni; instab ħati bis-saħħa ta' xhieda oġġettiva li, ukoll jekk ma tqisx l-ammissjoni tiegħu, rabtitu mal-inċident u ma setgħetx tħalli dubju dwar il-ħtija tiegħu.'

Fis-sentenza moghtija mill-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fl-ismijiet **'Farruġia vs. Malta'**,[73] gie kkunsidrat li:

*'98. Prior to the recent Beuze judgment, in a number of cases, the Court found that systematic restrictions on the right of access to a lawyer had led, ab initio, to a violation of the Convention (see, in particular, **Dayanan v. Turkey**, no. 7377/03, § 33, 13 October 2009 and **Boz v. Turkey,** no. 2039/04, § 35, 9 February 2010). That same approach was followed by the Court in relation to the Maltese context in Borg (no.37537/13, 12 January 2016).*

*99. Subsequently, being confronted with a certain divergence in the approach to be followed in cases dealing with the right of access to a lawyer, the Court had occasion to further examine the matter in **Ibrahim and Others**, **Simeonovi** and more recently in **Beuze**, all cited above, where the Court departed from the principle set out in the preceding paragraph. In Beuze, the most recent authority on the matter, the Grand Chamber gave prominence to the examination of the overall fairness approach and confirmed the applicability of a two stage test, namely whether there are compelling reasons to justify the restriction as well as the examination of the overall fairness and provided further clarification as to each of those stages and the relationship between them, as explained below.*

(i) Concept of compelling reasons

[73] Deciza mill-QEDB fl-4 ta' Gunju, 2019 u reza finali fis-7 ta' Ottubru, 2019 (Applikazzjoni numru: 63041/13).

100. The criterion of "compelling reasons" is a stringent one: having regard to the fundamental nature and importance of early access to legal advice, in particular at the suspect's first police interview, restrictions on access to a lawyer are permitted only in exceptional circumstances, must be of a temporary nature and must be based on an individual assessment of the particular circumstances of the case. A finding of compelling reasons cannot stem from the mere existence of legislation precluding the presence of a lawyer. The fact that there is a general and mandatory restriction on the right of access to a lawyer, having a statutory basis, does not remove the need for the national authorities to ascertain, through an individual and case-specific assessment, whether there are any compelling reasons. Where a respondent Government have convincingly demonstrated the existence of an urgent need to avert serious adverse consequences for life, liberty or physical integrity in a given case, this can amount to a compelling reason to restrict access to legal advice for the purposes of Article 6 of the Convention (see Beuze, cited above, §§ 142-143).

(ii) The fairness of the proceedings as a whole and the relationship between the two stages of the test

101. Where there are no compelling reasons, the Court must apply very strict scrutiny to its fairness assessment. The absence of such reasons weighs heavily in the balance when assessing the overall fairness of the criminal proceedings and may tip the balance towards finding a violation. The onus will then be on the Government to demonstrate convincingly why, exceptionally and in the specific circumstances of the case, the overall fairness of the criminal proceedings was not irretrievably prejudiced by the restriction on access to a lawyer (see Beuze, cited above, § 145).

102. The Court further emphasises that where access to a lawyer was delayed, and where the suspect was not notified of the right to legal assistance, the privilege against self-incrimination or the right to remain silent, it will be even more difficult for the Government to show that the proceedings as a whole were fair (ibid., § 146).

103. As the Court has already observed, subject to respect for the overall fairness of the proceedings, the conditions for the application of Article 6 §§ 1 and 3 (c) during police custody and the pre-trial proceedings will depend on the specific nature of those two phases and on the circumstances of the case (ibid., § 149).

(iii) Relevant factors for the overall fairness assessment

104. When examining the proceedings as a whole in order to assess the impact of procedural failings at the pre-trial stage on the overall fairness of the criminal proceedings, the following non-exhaustive list of factors, drawn from the Court's case-law, should, where appropriate, be taken into account:

(a) whether the applicant was particularly vulnerable, for example by reason of age or mental capacity;

(b) the legal framework governing the pre-trial proceedings and the admissibility of evidence at trial, and whether it was complied with – where an exclusionary rule applied, it is particularly unlikely that the proceedings as a whole would be considered unfair;

(c) whether the applicant had the opportunity to challenge the authenticity of the evidence and oppose its use;

(d) the quality of the evidence and whether the circumstances in which it was obtained cast doubt on its reliability or accuracy, taking into account the degree and nature of any compulsion;

(e) where evidence was obtained unlawfully, the unlawfulness in question and, where it stems from a violation of another Convention Article, the nature of the violation found;

(f) in the case of a statement, the nature of the statement and whether it was promptly retracted or modified;

(g) the use to which the evidence was put, and in particular whether the evidence formed an integral or significant part of the probative evidence upon which the conviction was based, and the strength of the other evidence in the case;

(h) whether the assessment of guilt was performed by professional judges or lay magistrates, or by lay jurors, and the content of any directions or guidance given to the latter;

(i) the weight of the public interest in the investigation and punishment of the particular offence in issue; and

(j) other relevant procedural safeguards afforded by domestic law and practice (ibid., § 150).'

Fl-istess sentenza gie kkunsidrat ukoll li:

'118. However, the nature of the statements and their use is of particular relevance in the present case. The Court notes that they did not contain any confessions nor was their content self-incriminating. However, the privilege against self-incrimination is not confined to

actual confessions or to remarks which are directly incriminating; for statements to be regarded as self-incriminating it is sufficient for them to have substantially affected the accused's position (see, for example, ***Schmid-Laffer v. Switzerland****, no. 41269/08, § 37, 16 June 2015). Indeed, the statements given by the applicant, at pre-trial stage in the absence of a lawyer, were relied on by the Court of Criminal Appeal in connection with the applicant's credibility. In particular, in its judgment the Court of Criminal Appeal had noted certain inconsistencies in his statements of 1 and 2 February 2002 (see paragraph 22 above) and it had considered that he was not reliable as the applicant had replied in an evasive and hesitant way to police questions concerning his business, profitability, rent, and profits of the previous year (see paragraph 26 above). Nevertheless, the Court cannot but note that the Court of Criminal Appeal had found that A.F.'s statements had been enough to determine the applicant's guilt. In consequence its assessment of the applicant's credibility on the basis of his pre-trial statements can be considered as having been made ex abundanti cautela (out of an abundance of caution). In the light of the Court of Criminal Appeal's finding concerning the sufficiency of A.F.'s statements, the Court considers that the use it made of the applicant's statements to assess his credibility cannot be considered as having substantially affected his position.*

(iv) Conclusion

119. In conclusion, while very strict scrutiny must be applied where there are no compelling reasons to justify the restriction on the right of access to a lawyer, the Court, in the specific circumstances of the case, finds that having taken into account the combination of the various above-mentioned factors, despite the lack of procedural safeguards relevant to the instant case, the overall fairness of the criminal

proceedings was not irretrievably prejudiced by the restriction on access to a lawyer.

120. There has therefore been no violation of Article 6 §§ 1 and 3 (c) of the Convention.'

Interessanti hija l-joint dissenting opinion tal-**Imħallfin Serghides u Pinto de Albuquerque** fejn fost kunsiderazzjonijiet ohra ikkunsidraw li:

'10. In any event, we are of the view that the right to a lawyer at the pre- trial stage does not hinge, in any way or form, on the state of vulnerability of the defendant. Nothing in the Convention makes the Article 6 § 3 (c) right dependent on such vulnerability. Such an abusive and restrictive interpretation of that right contradicts its essence. Every defendant, vulnerable or not, has a right, at the pre-trial stage, to a lawyer who will advise him or her on the defence strategy to be followed.

11. Secondly, the majority state that "The applicant did not allege, either before the domestic courts or before [the Court], that the Police had exerted any pressure on him, nor that the evidence obtained had been in violation of another Convention provision".[74]

12. We disagree with this argument. The fact that a defendant has not been pressured by the police does not limit his or her right to a lawyer. Legal assistance in a criminal procedure is indispensable not only to counter pressure by the police or any other evidence obtained in violation of the Convention, but to define a strategy for the defence and adapt it to every incident throughout the entire proceedings. The police are expected to act lawfully, regardless of the manner in which a defendant presents his or her defence, with or without the benefit of

[74] § 111 of the present judgment. (Din ir-referenza tinsab fin-nota ta' qiegh il-pagna enumerata hmistax (15) fil-joint dissenting opinion tas-sentenza citata).

legal assistance. The one has simply nothing to do with the other. Lawful conduct by the police is not a valuable argument on which to restrict the exercise of a Convention right by the defence. Ultimately, this argument by the majority reflects a very restrictive conception of the role of the lawyer in criminal procedure.

13. Thirdly, the majority state that "in the present case, the applicant was informed repeatedly in a sufficiently explicit manner of his right to remain silent and the privilege against self-incrimination".[75]

14. Again, we cannot accept this argument. The right to remain silent is not interchangeable with the right to a lawyer. These are two very different rights. Legal assistance at the pre-trial stage of a criminal procedure is essential to inform the defendant of the advantages and disadvantages, from the perspective of the defence strategy, of speaking out or remaining silent. In other words, the right to a lawyer is instrumental in effective protection of the right to remain silent (and of the privilege against self-incrimination).

15. In short, the fact that the applicant was informed of his right to remain silent if he so desired and the fact that the applicant did not claim that any pressure was exerted on him have nothing to do with his procedural right under Article 6 § 3 (c) of the Convention to have access to a lawyer. Those facts are irrelevant for the purpose of curing the breach of this right. In our view, it is a fundamental mistake at stage two not to take seriously into account the finding of stage one, especially when the test applied should be a very strict scrutiny.[76] *Otherwise, what is the point of having two stages!?'*

[75] § 112 of the present judgment. (Din ir-referenza tinsab fin-nota ta' qiegh il-pagna enumerata sittax (16) fil-joint dissenting opinion tas-sentenza citata).
[76] § 108 of the present judgment. (Din ir-referenza tinsab fin-nota ta' qiegh il-pagna enumerata sbatax (17) fil-joint dissenting opinion tas-sentenza citata).

Ikkunsidrat;

B'referenza għall-gurisprudenza indikata *supra,* din l-Onoabbli Qorti tinnota l-interpretazjoni differenti li taghat il-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fir-rigward tad-dritt tas-smiegh xieraq. Fost id-diversi sentenzi, fejn il-Qorti evalwat jekk kienx hemm ksur tad-dritt tas-smiegh xieraq, issir referenza ghas-sentenzi sucitati fl-ismijiet '**Beuze vs Belgium'**[77] moghtija mill-Grand Chamber tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem u s-sentenza tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fl-ismijiet **'Farrugia vs. Malta'**.[78]

Fil-gurisprudenza ndikata iktar il-fuq, ma jistax ma jigix innutat li filwaqt li certu sentenzi jenfazizzaw l-inammisibilta' ta' stqarrija, meta suspettat ma kienx akkumpanjat mill-avukat tieghu qabel u fil-hin tal-interrogazzjoni, *stante* li difett bhal dan ma jistax jigi sanat, sentenzi ohrajn jtennu illi sempliciment ghax suspettat ma jkunx akkumpanjat mill-avukat tieghu qabel u fil-hin tal-interrogazzjoni ma ghandux awtomatikament ifisser li l-istqarrija li hu jkun irilaxxa hija inammissibli u ghaldaqstant tali proceduri ghandhom jigu evalwati fit-totalita' taghhom u jittiehed kont tal-*'overall fairness'* ta' l-istess proceduri.

Il-Qorti taghmel referenza ghas-sentenza ricenti fl-ismijiet **'Ir-Repubblika ta' Malta vs Ahmed El Fadali Enan'**[79] fejn gie meqjus:

> *'15. Illi l-pożizzjoni ta' dritt li tirregola it-teħid ta' stqarrijiet u dikjarazzjonijiet mis-suspettat taħt id-dritt penali nostran ra żviluppi sostanzjali fi snin reċenti. Illi fiż-żmien meta l-akkużat ġie arrestat u interrogat lura fil-bidu tas-sena 2010, huwa ma kellux il- jedd għall-ebda forma ta' assistenza legali la qabel u lanqas matul it-teħid tal-*

[77] Deciza mill-Grand Chamber tal-QEDB fid-9 ta' Novembru, 2018 (Applikazzjoni numru: 71409/10).
[78] Deciza mill-QEDB fl-4 ta' Gunju, 2019 u reza finali fis-7 ta' Ottubru, 2019 (Applikazzjoni numru: 63041/13).
[79] Deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) fis-27 ta' Jannar 2021 (Att tal-Akkuza Numru: 7/2018).

istqarrija. Illi kien seħħ bdil għal Kodiċi Kriminali permezz ta'l-Att III tal-2002 fejn il-leġislatur ħaseb sabiex "il-persuna li tkun arrestata u qed tinżamm taħt il-kustodja tal-Pulizija f'xi Għassa jew f'xi post ieħor ta' detenzjoni awtorizzata għandha, jekk hija hekk titlob, titħalla kemm jista' jkun malajr tikkonsulta privatament ma' avukat u prokuratur legali, wiċċ imb'wiċċ jew bit-telefon, għal mhux aktar minn siegħa żmien. Kemm jista' jkun malajr qabel ma tibda tiġi interrogata, l-persuna taħt kustodja għandha titgħarraf mill-Pulizija bid-drittijiet li għandha taħt dan is-subartikolu." Madanakollu dan il-bdil ma ġiex fis-seħħ ħlief snin wara u cioe' fl-10 ta' Frar 2010 u għalhekk xahar wara li l-akkużat rrilaxxa l-istqarrija tiegħu. Imbagħad finalment b' trasposizzjoni fil-liġi tagħna ta' dak imfassal fid-Direttiva 2013/48/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tat-22 ta' Ottubru 2013 dwar id-dritt tal-aċċess għal avukat fi proċeduri kriminali u fi proċeduri tal-mandat ta' arrest Ewropew, is-suspettat ingħata il-jedd ikun assistit minn avukat filwaqt tal-interrogazzjoni tiegħu mill-pulizija.

Madankollu, dan il-bdil sehh fl-10 ta' Frar, 2010, xahar wara li l-akkuzat irrilaxxa l-istqarrija. Minkejja l-fatt illi l-akkuzat irrilaxxja din l-istqarrija minghajr ma kellu dritt li jikkonsulta ma' avukat tal-fiducja tieghu, fost affarijiet ohra il-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) pprovdiet li:

'19. Dan magħdud, allura l-Qorti hija tal-fehma illi f'dan l-istadju bikri tal-proċeduri fejn il-proċess penali għad irid jinstema' mill-qorti kompetenti, ma jistax jingħad jekk il- kriterji indikati fil-kaz Beuze ġewx segwiti. Ukoll għaliex, kif tajjeb stqarret l-Ewwel Qorti, la dik il-Qorti u lanqas din il-Qorti ma għandhom funzjonijiet kostituzzjonali u allura ma għandhomx il-poter jistħarrġu f'dan l-istadju, jekk tkunx seħħet xi vjolazzjoni tad-drittijiet fondamentali tal-persuna akkużata jew jekk potenzjalment dan jistax iseħħ u dan fid-dawl tal-linji gwida ġodda tramandati mill-Qorti Ewropea. Dan għaliex skont l-imsemmija pronunzjamenti dan n-nuqqas ma jwassalx awtomatikament għal

lezjoni tal-jedd tagħha għal smigħ xieraq, meta l-Qorti Ewropea issa qed tidderieġi il-qrati domestiċi jindagaw jekk il-proċeduri fl-intier tagħhom kienux ġusti fil-konfront tal- akkużat, bit-test allura li jrid jiġi segwiet fuq iż-żewġ binarji surriferiti.'

<u>**Il-Qorti fis-sentenza tagħha laqghet l-appell ta' l-Avukat Generali u rrevokat fejn il-Qorti kienet iddikjarat l-istqarrija tal-akkuzat bhala inammissibbli u fejn kienet ordnat l-isfilz ta' l-istess u fejn kienet iddikjarat li kwalunkwe referenza fl-atti ghal kontenut ta' tali stqarrija jew ghal dak li l-akkuzat qal lill-pulizija waqt l-investigazzjoni bhala inammissibbli u minflok iddikjarat l-istqarrija ammissibbli bhala prova.**</u>

B'kuntrast ghas-sentenza fl-ismijiet <u>**'Ir-Repubblika ta' Malta vs Ahmed El Fadali Enan'**</u>, li referenza saret ghaliha fil-paragrafi precedenti, din il-Qorti taghmel referenza ghas-sentenza fl-ismijiet <u>**'Graziella Attard v. Avukat Generali'**</u>.[80] F'din is-sentenza ta' l-ahhar<u>**, il-kwistjoni ma kienitx titratta biss dwar stqarrija rilaxxata minghajr l-assistenza legali izda anke minghajr l-opportunita' li tikkomunika ma' Avukat tal-fiducja taghha qabel ma ttiehditilha l-istqarrija mill-pulizija**</u>. Il-Qorti Kostituzzjonali pprovdiet illi:

*<u>'persuna interrogata tista' ma titħalliex tkellem avukat huma l-eċċezzjoni aktar milli r-regola, u din il- qorti għandha s-setgħa li tagħti rimedju fejn issib li disposizzjoni li tħares dritt fondamentali mhux biss "qiegħda tiġi" iżda wkoll meta "tkun x'aktarx sejra tiġi miksura"</u>, din il-qorti hija tal-fehma, kif osservat fis-sentenza mogħtija fl-24 ta' Ġunju 2016 fl-ismijiet <u>**Malcolm Said v. Avukat Ġenerali**</u>,[81] illi ma jkunx għaqli – partikolarment fid-dawl ta' inkonsistenzi fis-sentenzi tal-Qorti Ewropea li joħloq element ta' imprevedibilità, kif jixhdu l-posizzjonijiet konfliġġenti li ħadet fil-każ ta' Borg u f'dak ta' Beuze – illi l-proċess*

---

[80] Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fis-27 ta' Settembru, 2019 (Rikors mahluf numru: 83/2016 LSO).
[81] Rik. kost. 74/2014. (Din ir-referenza tinsab fin-nota ta' qiegh il-pagna enumerata sitta (6) fis-sentenza citata).

kriminali jitħalla jitkompla bil- produzzjoni tal-istqarrija mogħtija mill-attriċi lill-pulizija għaliex tqis illi, fiċ-ċirkostanzi, in-nuqqas ta' għajnuna ta' avukat ma kienx nuqqas li ma jista' jkollu ebda konsegwenza ta' preġudizzju għall-attriċi, aktar u aktar meta fl-istqarrija ammettiet sehma fir-reat.

1. Għaldaqstant tipprovdi dwar dan l-aggravju tal-avukat Ġenerali billi tgħid illi, għalkemm ma seħħ ebda ksur tal-jedd tal-attriċi għal smigħ xieraq meta tteħditilha stqarrija, madankollu dik l-istqarrija ma għand- hiex tibqa' fl-inkartament tal-kawża kontriha.'

Fl-istess sentenza intqal li:

'18. *Il-qorti tqis illi l-ordni li l-istqarrija titneħħa mill-inkartament, aktar milli rimedju għal ksur li, wara kollox, għadu ma seħħx, huwa garanzija tal- integrità tal-proċess u wkoll flinteress pubbliku, biex ma jiġrix l- proċess kontra l-attriċi jkollu jitħassar wara li jintemm, b'ħela ta' ħin u riżorsi, li tkun forma oħra ta' inġustizzja għax il-liġijiet għandhom iħarsu mhux biss lil min hu mixli b'reat iżda wkoll lil min jista' jkun vittma ta' reat.*

19. Il-qorti għalhekk terġa' ttenni li ma jkunx għaqli li jsir użu mill-istqarrija waqt il-proċess kriminali, u għal din ir-raġuni tiċħad ukoll dan l-aħħar aggravju.'

Ikkunsidrat ulterjorament;

Illi kif sejra turi din il-Qorti, jirrizulta li l-Qorti Kostituzzjonali u l-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) anke **f'sentenzi moghtija fl-istess jum** waslu ghal **decizjoni differenti** rigwardanti l-ammissibilita' o meno tal-istqarrija rilaxxata fi zmien meta suspettati ma kellhomx dritt li jkunu assistiti minn Avukat waqt ir-rilaxx tal-istqarrija.

Fis-sentenza fl-ismijiet **'Ir-Repubblika ta' Malta vs Rosario Militello'**,[82] il-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) iddeccidiet li:

> ***'23. Għaldaqstant magħmula dawn il-konsiderazzjonijiet, l-aggravju sollevat mill-Avukat Ġenerali jistħoqqlu akkoljiment b'dan illi fil-kors taċ-ċelebrazzjoni tal-ġuri, wara li jinstemgħu il-provi kollha, fl-indirizz finali, l-Imħallef togat għandu jagħti dik id-direzzjoni opportuna lil ġurati dwar il-valur probatorju ta'l-istqarrija rilaxxati mill-akkużat jekk jirrizulta illi dawn ma ttieħdux skont il-liġi, jew jekk javveraw irwieħhom dawk iċ-ċirkostanzi elenkati fil-linji gwida stabbiliti fid-deċiżjoni Beuze hawn fuq iċċitata. Fuq kollox, għall-appellat dejjem jibqa' id-dritt tiegħu li jitlob reviżjoni tal-verdett u s-sentenza tal-Qorti Kriminali fl-eventwalita' li jkun hemm dikjarazzjoni ta' ħtija fil-konfront tiegħu.'***

Din il-Qorti taghmel referenza ghas-sentenza fl-ismijiet **'Ir-Repubblika ta' Malta vs Hassan Ali Mohammed Abdel Raouf Josephine Wadi'**[83] fejn iz-zmien li fih gew rilaxxati l-istqarrijiet tal-imputati, ghalkemm dawn kellhom id-dritt limitat li jikkonsultaw mal-avukat tal-fiducja taghhom qabel l-interrogazzjoni, id-dritt li l-avukat taghhom ikun prezenti waqt l-interrogazzjoni, ma kienx ghadu provdut fil-Kodici Kriminali. Il-Qorti f'dan il-kaz ghamlet referenza għas-sentenza fl-ismijiet **Doyle v. Ireland**[84] u fejn il-Qorti Ewropeja tad-Drittijiet tal-Bniedem irriteniet is-segwenti:

> ***'the applicant was allowed to be represented by a lawyer but his lawyer was not permitted in the police interview as a result of the relevant police practice applied at the time. The Court found***

[82] Deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) fis-27 ta' Jannar, 2021 (Att tal-Akkuza numru: 3/2018).
[83] Deciza mill-Qorti ta' l-Appell Kriminali (Sede Superjuri) fis-27 ta' Jannar, 2021 (Att tal-Akkuza numru: 1/2019)
[84] Deciza mill-QEDB fit-23 ta' Mejju, 2019 u reza finali fit-23 t' Awwissu, 2019 (Applikazzjoni numru: 51979/17).

no violation of Article 6 §§ 1 and 3 (c) of the Convention. It considered that, notwithstanding the impugned restriction on the applicant's right of access to a lawyer during the police questioning, the overall fairness of the proceedings had not been irretrievably prejudiced. In particular, it laid emphasis on the following facts: the applicant had been able to consult his lawyer; he was not particularly vulnerable; he had been able to challenge the admissibility of evidence and to oppose its use; the circumstances of the case had been extensively considered by the domestic courts; the applicant's conviction had been supported by significant independent evidence; the trial judge had given proper instructions to the jury; sound public- interest considerations had justified prosecuting the applicant; and there had been important procedural safeguards, namely all police interviews had been recorded on video and made available to the judges and the jury and, while not physically present, the applicant's lawyer had the possibility, which he used, to interrupt the interview to further consult with his client.

429. In addition, the Court has indicated that account must be taken, on a case-by case basis, in assessing the overall fairness of proceedings, of the whole range of services specifically associated with legal assistance: discussion of the case, organisation of the defence, collection of exculpatory evidence, preparation for 48 questioning, support for an accused in distress, and verification of the conditions of detention (Ibid., § 136)."

Fis-sentenza fl-ismijiet **'Ir-Repubblika ta' Malta vs Hassan Ali Mohammed Abdel Raouf Josephine Wadi** il-Qorti wasslet għall-istess decizjoni tas-sentenza fl-ismijiet **Ir-Repubblika ta' Malta vs Rosario Militello**.

Din il-Qorti temfasizza li nonostante l-fatt li l-legislatur ma ghamilx regola li teskludi l-ammissjoni ta' stqarrija rilaxxata fi zmien fejn suspettat ma kellux id-dritt li jkollu Avukat prezenti suspettat, tqis li wiehed ma jistax jistenna li l-legislatur sejjer jindika c-cirkostanzi kollha ta' meta prova ma ghandhiex valur probatorju. Izda d-decizjoni dwar jekk prova ghandhiex valur probatorju ghandha tithalla fid-diskrezzjoni tal-Qrati.

Fis-sentenza ricenti fl-ismijiet **'The Republic of Malta vs. Lamin Samura Seguba'**[85] ikkonkludiet illi:

> '*... this Court cannot a priori expunge a statement of a suspect who has been given the right to consult a lawyer before being interrogated, but where his lawyer was not present at the time, solely on the premise that this could potentially infringe his right to a fair hearing. The Court cannot create a blanket evidentiary rule of criminal law declaring a piece of evidence obtained lawfully, inadmissible in criminal proceedings on the basis that this could violate accused's right to a fair trial, all the more so, as already pointed out, where some sort of legal assistance had been given. As the European Court has guided domestic courts in dealing with pre-trials statements, each case must be dealt with individually thus taking into account, on a case by case basis, whether by the fact that accused person did not have a lawyer present when releasing the statement, although such person had obtained legal advice or at least had been given the right to obtain that advice, this could result at a later stage, during the criminal proceedings instituted against him, as a breach of his right to a fair hearing thus vitiating an otherwise legally obtained piece of evidence.*

Minn naha l-ohra fis-sentenza moghtija wkoll ricenti mill-Qorti Kostituzzjonali **fl-istess jum** u cioe' fl-istess data tas-sebgha u ghoxrin (27) ta' Jannar tas-sena elfejn u

[85] Deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali fis-27 ta' Jannar, 2021 (Att ta' Akkuza: 11/2017).

wiehed u ghoxrin (2021) fl-ismijiet **'Morgan Onuorah v. L-Avukat tal-Istat'**[86] *gie meqjus li:*

'25. Fl-aħħar aggravju r-rikorrent argumenta dwar ir-rimedji. Isostni li: "Illi jigi rilevat illi jekk hemm ksur tad-drittijiet fundamentali tal-bniedem minħabba kemm l-operat tal-Pulizija Investigattiva u kemm mill-Avukat Generali, awtomatikament il-proċeduri sussegwenti fil-konfront tal- appellanti kienu monki u jilledu d-drittijiet fundamentali tal-bniedem peress li bdew u bbazati fuq ċirkostanzi leżivi għad-drittijiet fundamentali tal-bniedem. L-appellant jirrileva illi l-Qorti bħala Sede Kostituzzjonali għandha tiggarantixxi il-korrettezza tal-proċeduri meħuda u s-sentenza infushom fis-sens illi għandhom jiġu garantiti l-ħarsien ta' ċertu prinċipji proċedurali li huma indispensabbli għall-amministrazzjoni tajba tal- ġustizzja".

26. Kif diġà` issemma, il-fatt waħdu li saret l-interrogazzjoni mhux fil-presenza ta' avukat ta' fiduċja tal-attur m'huwiex biżżejjed sabiex jagħti lok għall-ksur tad-dritt fundamentali ta' smigħ xieraq. Madankollu l-użu ta' dik l-istqarrija fil-proċeduri kriminali, li fiha l-attur ammetta għal uħud mir-reati li akkużat biha, taf twassal sabiex iseħħ dak il-ksur tal-jedd fundamentali. Dan iktar u iktar meta tikkunsidra l-ġurisprudenza ampja tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem li issa ilha s-snin tirrepeti l- istess insenjament.

27. Li s-suspettat jitkellem ma' avukat qabel l-interrogazzjoni, l-assistenza ta' avukat wara li tkun saret l-interrogazzjoni u n-natura adversarial tal-kawża kriminali sussegwenti, m'humiex garanzija adegwata li jirrimedjaw għad-difett li s-suspett ma kienx assistit minn avukat waqt l-interrogazzjoni li saret meta kien taħt arrest. Fis-

[86] Rikors numru: 176/2019 FDP.

sentenza riċenti Mehmet Zeki Celebi v. Turkey (App. 27583/07) il-QEDB kompliet tisħaq:

"57. The onus will be on the Government to demonstrate convincingly why, exceptionally and in the specific circumstances of the case, the overall fairness of the trial was not irretrievably prejudiced by the restriction on access to legal advice. The Court also reiterates that it is only in very exceptional circumstances that it can conclude that a given trial has not been prejudiced by the restriction of an applicant's right of access to a lawyer (see Dimitar Mitev v. Bulgaria, no. 34779/08, 71, 8 March 2018)".

28. Irrispettivament taqbilx mar-raġunament ta' dik il-Qorti internazzjonali, jibqa' l-fatt li l-ġurisprudenza kienet ċara meta ngħatat is- sentenza ta' Salduz f'Novembru 2008 fis-sens li n-nuqqas ta' assistenza ta' avukat waqt interrogazzjoni tal-pulizija kienet difett proċedurali. *Dan għalkemm bis-sentenza Ibrahim and Others v. the United Kingdom tat- 13 ta' Settembru 2016, il-Grand Chamber għamlet enfażi fuq l-'overall fairness' tal-proċeduri kriminali u fis-sentenza Beuze v. Belgium tad-9 ta' Novembru 2018 l-istess qorti kompliet tiċċara kif kellu jiġi applikat dak il- prinċipju.*

29. Fl-aħħar mill-aħħar il-qrati domestiċi ma jistgħux jippermettu li f'proċeduri kriminali li għadhom pendenti jitħallew stqarrijiet li jkunu saru fl-assenza ta' avukat u li l-QEDB ilha tiddeskrivih bħala difett proċedurali bil-periklu manifest li dak il-fatt jikkontamina l-proċess kriminali kollu.'

Il-Qorti Kostituzzjonali fl-istess sentenza qieset li:

'30. Kien id-dmir tal-Gvernijiet differenti matul is-snin li jaġġornaw ruħhom mas-sentenzi tal-Qorti Ewropea u ma

jistennewx sal-2016 sabiex jintroduċu disposizzjoni fil-Kodiċi Kriminali li s-suspettat għandu jedd għall-assistenza ta' avukat waqt l-interrogazzjoni li ssir meta jkun fil- kustodja tal-pulizija. Emenda li saret sabiex tittrasponi d-disposizzjoni tad-Direttiva 2013/48/UE tal-Parlament Ewropew (ara Art. 355AT tal- Kodiċi Kriminali), li fost miżuri oħra assigurat id-dritt tas-suspettat għall-assistenza ta' avukat waqt l-interrogazzjoni mill-pulizija.

Għal dawn il-motivi tiċħad l-appell, b'dan li tagħti direzzjoni lill-Qorti Kriminali sabiex fil-proċeduri kriminali The Republic of Malta v. Izuchukwu Morgan Onourah (att ta' akkuża numru 11/2015) ma tippermettix l-użu bħala prova tal-istqarrija li l-appellant kien ta waqt li kien fil-kustodja tal- pulizija.

(...)'

Fis-sentenza ricenti fl-ismijiet **'The Police v. Alexander Hickey'**[87] ukoll moghtija fis- 27 ta' Jannar, 2021 gie kkunsidrat li:

'15. It is a fact that the appellant was, according to law, given the opportunity to consult a lawyer prior to interrogation. He actually did consult a lawyer and therefore could prepare for his questioning beforehand with his lawyer. However this is not enough to remedy the lack of legal assistance during police interrogation. Amongst other things there is no proof of whether the lawyer was given any information by the police with regards to the alleged crimes committed by the appellant and proof that they had against the suspect (appellant). Information that was essential to place the lawyer in a position to properly advise his client.

[87] Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fis-27 ta' Jannar 2021 (141/2019RGM).

16. *Therefore, since the criminal proceedings are still pending, it is premature for a court to declare that the accused's right for a fair hearing was breached as a consequence of the fact that the evidence includes two statements he made in the absence of a lawyer.*

17. ***This notwithstanding, judgments of this court have already made it amply clear that statements given by a suspect while in police custody and in the absence of a lawyer, should not be used as evidence against him due to the risk that it may lead to a breach of the accused's right to a fair hearing. Judgments that are based on clear judgments delivered by the ECtHR throughout the years, which although one might not agree with, have given a clear direction to domestic courts as to the stand it will continue to take if other similar complaints are made to that court.***

18. *In this particular case the self-incriminating statements in issue were probably the reason why the appellant filed an early guilty plea.*

19. *Since at the time of the interrogations the appellant was still seventeen years old, was a student, had a clean criminal record and never had any previous contact with the police, there is a solid argument to conclude that he was a vulnerable suspect. The appellant also referred to a report filed in the criminal proceedings by psychologist Bernard Caruana, an ex parte witness for the appellant. In the report it is stated that appellant:*

i. Has certain symptoms of autism spectrum disorder;

ii. Has attention and emotional difficulties and felt that he was not accepted by others;

iii. Has difficulty to connect with others;

iv. From a young age had been making use of drugs and alcohol;

20. It is a fact that the psychologist's report states, "While his low score on Vulnerability indicates that he perceives himself as capable of handling himself in difficult situations". However, that is appellant's own perception.

21. The court concludes that there is enough evidence to conclude that at the time of the police interrogations appellant could be classified as a vulnerable person. On the other hand it is a fact that throughout the interrogations appellant's mother was present, evidently for support and assistance since he was a minor. This notwithstanding her presence was certainly not a sufficient remedy for the lack of presence of a lawyer.

22. It is a fact that in this particular case the appellant:

i. Was interrogated by the police on the 2nd April 2012 and 3rd April 2012 and charged on the 8th June 2015;

ii. Filed a guilty plea on the 16th November 2015 and was assisted by a lawyer, and warned by the court on the consequences of such a guilty plea and given time to consider whether he should confirm such a plea;

iii. Proposed to the court, in agreement with the prosecution, a punishment of three years imprisonment and €7000 fine;

iv. Produced evidence with regards to the issue concerning punishment and during the sitting of the 2nd December 2016 declared that he had no further evidence;

v. Changed counsel, and it was only at that stage that he first complained with regards to the statements he gave to the police in the absence of a lawyer (sitting of the 6th July 2017). At that point of the criminal proceedings appellant had already declared 56 that he had no further evidence.

vi. Was always assisted by a lawyer during the court hearings and at no stage of the criminal proceedings did he contest the authenticity of the statements made while in police custody;

23. It also seems that the interrogations were not recorded. Therefore it is not possible for the court to know exactly what went on in the interrogation room. On the other hand at no point did appellant allege that irregularities took place during the interrogations and that he was pressured to self-incriminate himself. Neither did he allege that he falsely self-incriminated himself.

24. This notwithstanding on consideration of the judgments delivered by the ECHR, the court is of the opinion that there can be no guarantee that the procedural shortcoming that occurred during the police interrogations can be remedied during the criminal proceedings per se. This especially when one considers that the appellant probably registered a guilty plea on the basis that he made two self incriminating statements while in police custody in the absence of a lawyer. In the recent judgment ***Mehmet Zeki Celebi v Turkey*** *(no. 27582/07) decided on the 28 January 2020, the ECtHR stated:*

"57..... The Court also reiterates that it is only in very exceptional circumstances that it can conclude that a given trial has not been prejudiced by the restriction of an applicant's right of access to a lawyer".

25. There is no doubt that had the appellant been assisted by a lawyer during interrogation, he might have been advised to remain silent or not to answer all self-incriminating questions.

Il-Qorti Kostituzzjonali f'dik is-sentenza kkonkludiet li:

'1. The answer to the first question of the Court of Magistrates (Malta) as a Court of Criminal Judicature is:

i. It is premature to declare that the issue of the contested two statements by the appellant in the absence of legal counsel, constitutes a breach of Article 6(1) and (3) of the Convention and Article 39 of the Constitution.

ii. It is likely that appellant's rights would be breached should the two statements (dated 2nd and 3rd April 2012) be used as evidence, and therefore it is recommended that the two statements are removed.

2. The answer to the second question of the Court of Magistrates (Malta) as a Court of Criminal Judicature is that a judgment based on applicant's guilty plea filed during the sitting of the 15th November 2015, would likely constitute a breach of article 6(1) and (3) of the Convention and Article 39 of the Constitution.

3. Since the appellant made his complaint after the criminal proceedings had been adjourned for final submissions and in view of what has been decided in this judgment, both parties to the criminal proceedings are to be placed in the same position they were prior to appellant's guilty plea filed during the sitting of the 16th November 2015.

4. All judicial costs are to be shared between the parties as to 1⁄4 at the charge of the appellant and 3⁄4 at the charge of the respondent. A copy of this judgment is to be inserted in the file of the case The Police v. Alexander Hickey (485/2014). The Registrar is also to ensure that the court file of the criminal case is sent back to the Court of Magistrates (Malta) as a Court of Criminal Judicature.'

Ghaldaqstant din il-Qorti irrakomandat **li ma ghandux isir uzu mill-istqarrijiet rilaxxati mill-akkuzat *nonostante* l-fatt li dawn kienu anke gew guramentati u kienet anke giet registrata ammissjoni.**

Il-Prim Awla tal-Qorti Civili Sede Kostituzzjonali fi-sentenza bl-ismijiet **'Clive Dimech vs Avukat Ġenerali'**[88] tenniet is-segwenti:

'Illi l-Qorti sejra tibda biex titratta t-tieni eċċezzjoni tal-intimat għaliex jekk din tintlaqa' ma jkunx hemm ħtieġa li teżamina l-eċċezzjonijiet l-oħrajn. Huwa skontat li m'hemm l-ebda jedd fundamentali taħt Art. 39 tal-Kostituzzjoni jew taħt Art. 6 tal-Konvenzjoni Ewropeja għall-assistenza t'avukat waqt l-interrogazzjoni bħala tali. Hemm jedd fundamentali għal smigħ xieraq. Biex jiġi stabbilit ksur ta' dan il-jedd, irid jiġi eżaminat il-proċess – f'dan il-każ proċess kriminali – fit-totalita` tiegħu u mhux jiġi maqsum biex issir enfasi fuq xi episodju partikolari[89]*. F'dan il- każ il-proċeduri għadhom fil-bidu tagħhom u għalhekk mhux possibbli f'dan l- istadju li l-Qorti tbassar kif sejjer ikun l-iter proċesswali sħiħ. Dan ma jfissirx li element proċedurali partikolari ma jistax minnu nnifsu ikun tant deċiżiv li l- korrettezza tal-proċess ma tkunx tista' tiġi*

[88] Deciza mill-Prim'Awla tal-Qorti Civili (Sede Kostituzzjonali) fl-14 ta' Lulju, 2020 (Rikors numru: 175/19 GM).
[89] Ara fost l-ohrajn Il-Pulizija v Dr Melvyn Mifsud 26.04.2013 u l-gurisprudenza ccitata; Ronald Agius vs Avukat Generali 30.11.2001 Qorti Kostituzzjonali (Din ir-referenza tinsab fl-ewwel (1) nota ta' qiegh il-pagna tas-sentenza citata).

ddeterminata qabel[90]. Imma f'dan il-każil-Qorti ma tista' ssib l-ebda ċirkostanza bħal din. Ir-rikorrent ġie avżat, skont id- disposizzjonijiet tal-liġi kif kienet dak iż-żmien, bid-dritt li jikkonsulta avukat qabel l-interrogazzjoni. Huwa rrinunzja għal dan id-dritt. Huwa minnu li waqt l- interrogazzjoni ma kienx assistit minn avukat u ma ġiex infurmat li għandu dritt bħal dan. B'danakollu ġie mwissi li kellu d-dritt li ma jweġibx għad-domandi u fil-fatt ir-rikorrent ma wieġeb għall-ebda domanda li saritlu. Għalhekk ma jirriżultax – dejjem f'dan l-istadju - li r-rikorrent sofra xi nuqqas ta' smiegħ xieraq. Ma ressaq l-ebda prova li bis-silenzju tiegħu seta' nkrimina ruħu;'

Sussegwentament, il-Qorti Kostituzzjonali fis-sentenza taghha fl-ismijiet **<u>'Clive Dimech v. Avukat Generali'</u>**[91] datata is-27 ta' Jannar, 2021 ipprovdiet illi peress li l-akkuzat ma wiegeb ghall-ebda domanda waqt l-interrogazzjoni, din ma kienitx ser tkun ta' pregudizzju ghall-istess akkuzat. Minkejja dan, din **<u>il-Qorti xorta wahda enfasizzat li jkun floku li fil-proceduri kriminali ma jsirx uzu mill-istqarrija bhala prova.</u>**[92]

L-akkuzat, Clive Dimech, ghazel li ma jwegibx ghal mistoqsijiet maghmula lilu u ghaldaqstant l-istqarrija ma kienitx wahda nkriminanti. Madankollu, il-Qorti xorta wahda pprovdiet illi din m'ghandhiex tintuza bhala prova u ghal din ir-raguni din is-sentenza hi ta' sinifikat.

Fis-sentenza ricentissima fl-ismijiet '**<u>Christopher Bartolo vs Avukat ta l-Istat</u>**',[93] Il-Qorti ddecidiet bl-istess mod ta' kif iddecidiet fis-sentenzi Onuorah Morgan vs Avukat Generali u Clive Dimech vs Avukat Generali indikati *supra.* Din il-Qorti rreteniet is-segwenti:

---

[90] Noel Arrigo v Malta 10.05.2005 QEDB (Din ir-referenza tinsab fit-tieni (2) nota ta' qiegh il-pagna tas-sentenza citata).
[91] Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fis-27 ta' Jannar, 2021 (Rikors numru: 175/2019 GM).
[92] Ara fost ohrajn Christopher Bartolo v. Avukat Generali et 5-10-2018 u Il-Pulizija vs Aldo Pistella 14.12.2018.
[93] Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fit-22 ta' Gunju, 2021 (Rikors numru: 255/2020 TA).

74. Daqshekk huwa importanti li stqarrija tittieħed bil-garanziji kollha li jħarsu d-drittijiet ta' min ikun qiegħed jirrilaxxja għaliex l-ammissjoni hija wara kollox ir-regina tal-provi. Di fatti Karen Reid fil-ktieb 'A practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights' (Tielet Edizzjoni) f'paġna 70: "While the conformity of a trial with the requirements of Article 6 must be assessed on the basis of the trial as a whole, ***<u>a particular incident may assume such importance as to constitute a decisive factor in the general appraisal of the trial overall."</u>*** ***<u>Iġifieri, prova waħda ottenuta kontra l-liġi, tista' waħedha tikkontamina l-proċess kollu.</u>***

Ghaldaqstant il-Qorti kkonkludiet bis-segwenti:

79. Il-Qorti qed tipprova tirrinkonċilja l-fatt, fid-dawl ta' dak li ddeċidiet il-Qorti Kostituzzjonali fil-5 ta' Ottubru 2018. ***<u>Dik il-Qorti ordnat, li biex ma jseħħx ksur tad-drittijiet tar-rikorrent ma jsirx aktar użu fil-proċeduri kriminali miż-żewġ stqarrijiet rilaxxjati mir-rikorrent.</u>*** ***<u>Fid-dawl ta' din l-ordni, din il-Qorti ma tistax tifhem b'liema tiġbid tal-immaginazzjoni tista' tasal għall-konklużjoni li l-konferma bil-ġurament ta' dawk l-istqarrijiet quddiem il-Maġistrat ma għandhomx ukoll ikunu mwarrbin. Kważi kwazi dan għandu xebħ mal-każ fejn dokument oriġinali jitwarrab iżda mhux il-kopja tiegħu. Il-konferma bil-ġurament hija unikament imsejsa fuq l-istqarrijiet u kwalunkwe ammissjoni kienet ukoll b'konsegwenza tal-istess.</u>***

<u>80. Għalhekk anke f'dan ir-rigward, din il-Qorti ssib li ġew leżi l-artikolu 39(1) u 6(1) tal-Kostituzzjoni u l-Konvenzjoni rispettivament.</u>

Min-naha l-ohra, fis-sentenza ricentissima fl-ismijiet '**Briegel Micallef vs Avukat Generali'**[94] gie ritenut il-kuntrarju ghall-ahhar erba' sentenzi sucitati fejn il-Qorti Kostituzzjonali taghat direzzjoni lil Qorti Kriminali sabiex ma tqisx bħala prova stqarrijiet li jkunu ġew rilaxxati mingħajr id-dritt tal-assistenza legali u dan minhabba l-periklu li jkun hemm difett procedurali jekk jinstab illi dawn jilledu id-dritt tal-persuna akkuzata ghal smiegh xieraq. Il-Qorti Kostituzzjonali qalet hekk f'dan ir-rigward:

> *'13. **Hu minnu li din l-istess Qorti f'sentenzi oħrajn qalet li jkun floku li stqarrija li jkun ta imputat titneħħa mill-proċess tal-proċeduri Kriminali sabiex jiġi żgurat li ma jkunx hemm periklu li eventwalment isiru proċeduri Kostituzzjonali li jistgħu jwasslu biex jiġi annullat proċess sħiħ. Madankollu, filwaqt li hemm ukoll sentenzi fejn din il-Qorti għamlet sempliċement rakkomandazzjoni, wieħed irid jiftakar li kull każ għandu ċ-ċirkostanzi partikolari tiegħu. F'dan il-każ partikolari diġa' hemm sentenza tal-Qorti tal-Maġistrati (Malta) bħala Qorti ta' Ġudikatura Kriminali u li fiha sar apprezzament tal-provi kollha li tressqu quddiem dik il-Qorti fil-kors tal-proċess kollu. Ċirkostanza li ma kinitx teżisti f'każijiet oħra li ddeċidiet dwarhom din il-Qorti. Ovvjament dak l-apprezzament ser jiġi mistħarreġ mill-Qorti tal-Appell Kriminali.'***

Ikkunsidrat ulterjorament;

Illi bis-sahha tat-trasposizzjoni tad-'Direttiva 2013/48/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tat-22 ta' Ottubru 2013 dwar id-dritt ta' access ghas-servizzi ta' avukat fi procedimenti kriminali u fi procedimenti ta' mandat ta' arrest Ewropew, u dwar id-dritt li tigi infurmata parti terza dwar ic-cahda tal-liberta̒ u d-dritt ghal komunikazzjoni ma partijiet terzi u mal-awtoritajiet konsulari, matul ic-caħda tal-

[94] Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali nhar it-10 ta' Gunju, 2021.

libertà' fil-Ligi ta' Malta, li sehhet wara li l-appellat irrilaxxa l-istqarrijiet tieghu, kien hemm tibdil sostanzjali f'dak li d-dritt ta' access ghal Avukat fi proceduri Kriminali jinkludi. L-artikolu 3 ta' din id-Direttiva jipprovdi:

'Id-dritt ta' aċċess għas-servizzi ta' avukat fi proċedimenti kriminali

1. L-Istati Membri għandhom jiżguraw li l-persuni suspettati u akkużati jkollhom id-dritt ta' aċċess għas-servizzi ta' avukat f'ħin u b'mod li l-persuni konċernati jkunu jistgħu jeżerċitaw d- drittijiet tagħhom ta' difiża b'mod prattiku u b'mod effettiv.

2. Il-persuni suspettati jew akkużati għandu jkollhom aċċess għas-servizzi ta' avukat mingħajr dewmien żejjed. Fi kwalunkwe każ, il-persuni suspettati jew akkużati għandu jkollhom id-dritt ta' aċċess għas-servizzi ta' avukat mill-mument l-aktar qrib minn dawn li ġejjin:

a. qabel ma jiġu interrogati mill-pulizija jew minn awtorità oħra tal-infurzar tal-liġi jew ġudizzjarja;

b. mat-twettiq minn awtorità ta' investigazzjoni jew awtorità kompetenti oħra ta' att investigattivi jew att ieħor ta' ġbir ta' provi skont il-punt (c) tal-paragrafu 3;

c. mingħajr dewmien żejjed wara ċ-ċaħda tal-libertà;

d. fejn ġew imħarrka biex jidhru quddiem qorti li għandha ġurisdizzjoni f'materji kriminali, fi żmien debitu qabel ma jidhru quddiem dik il-qorti.

3. Id-dritt ta' aċċess għas-servizzi ta' avukat għandu jimplika dan li ġej:

a. L-Istati Membri għandhom jiżguraw li persuna suspettata jew akkużata jkollha d-dritt li tiltaqa' fil-privat u tikkomunika mal-avukat li jirrappreżentaha, inkluż qabel interrogazzjoni mill-pulizija jew minn awtorità oħra tal-infurzar tal-liġi jew awtorità ġudizzjarja;

b. ***L-Istati Membri għandhom jiżguraw li l-persuna suspettata jew akkużata jkollha d-dritt li l-avukat tagħha jkun preżenti u jipparteċipa b'mod effettiv meta hija tiġi interrogata. Tali parteċipazzjoni għandha tkun konformi mal-proċeduri taħt il-liġi nazzjonali, dment li tali proċeduri ma jippreġudikawx l-eżerċizzju effettiv u l-essenza tad-dritt konċernat. Fejn avukat jipparteċipa matul interrogazzjoni, il-fatt li saret tali parteċipazzjoni għandu jiġi rreġistrat bl-użu tal-proċedura ta' reġistrar f'konformità mal-liġi tal-Istat Membru konċernat;***

c. għandhom, minn tal-inqas, ikollhom id-dritt li l-avukat tagħhom jattendi għall-avvenimenti investigattivi jew l-attita' gbir ta' provi li ġejjin, fejn dawk l-atti huma previsti fil-liġi nazzjonali u jekk il-persuna suspettata jew akkużata hija meħtieġa jew permessa li tattendi l-att konċernat:

i. ringieli ta' persuni għall-identifikazzjoni;
ii. konfrontazzjonijiet;
iii. rikostruzzjonijiet sperimentali tax-xena tar-reat kriminali.

4. *L-Istati Membri għandhom jimpenjaw ruħhom li jagħmlu l-informazzjoni ġenerali disponibbli biex jagħmluha faċli għall- persuni suspettati jew akkużati li jsibu avukat. Minkejja d-dispożizzjonijiet tal-liġi nazzjonali dwar il-preżenza obbligatorja ta' avukat, l-Istati Membri għandhom jagħmlu l- arranġamenti meħtieġa biex jiżguraw li l-persuni suspettati jew akkużati li jinċaħdu mil-libertà tagħhom ikunu*

f'pożizzjoni li jeżerċitaw b'mod effettiv id-dritt tagħhom ta' aċċess għas- servizzi ta' avukat, sakemm ma jkunux irrinunzjaw dak id- dritt f'konformità mal-Artikolu 9.

5. *Huwa f'ċirkostanzi eċċezzjonali u biss fl-istadju ta' qabel il- kawża li l-Istati Membri jistgħu jidderogaw temporanjament mill-applikazzjoni tal-punt (c) tal-paragrafu 2 fejn iddistanza ġeografikament 'il bogħod ta' persuna suspettata jew akkużata tagħmilha impossibbli li jiġi żgurat id-dritt ta' aċċess għas- servizzi ta' avukat mingħajr dewmien żejjed wara li persuna tkun inċaħdet mil-libertà tagħha.*

6. *F'ċirkostanzi eċċezzjonali u biss fl-istadju ta' qabel il- kawża, l-Istati Membri jistgħu jidderogaw temporanjament mill-applikazzjoni tad-drittijiet previsti fil-paragrafu 3 sakemm dan ikun iġġustifikat fiċ-ċirkostanzi partikolari tal-każ, abbażi ta' waħda mir-raġunijiet konvinċenti li ġejjin:*

   a. fejn hemm ħtieġa urġenti li jkunu evitati konsegwenzi negattivi serji għall-ħajja, illibertàjew l-integritàfiżika ta' persuna;

   b. fejn l-azzjoni immedjata mill-awtoritajiet investigattivi tkun essenzjali biex jiġu evitati li l-proċedimenti kriminali jiġu pperikolati b'mod sostanzjali.' (Emfazi u sottolinear mizjud minn din il-Qorti.)

Prezentament, is-subartikoli (1) u (2) tal-artikolu 355AUA tal-Kapitolu 9 tal-Ligijiet ta' Malta kif mizjud b'Att LI tal-2016 jipprovdu s-segwenti:

> '*(1) Il-persuna suspettata jew akkużata għandu jkollha d-dritt ta' aċċess għal avukat fil-ħin u b'tali mod li jħalliha teżerċita d-drittijiet ta' difiża tagħha b'mod prattiku u effettiv.*

(2) Il-persuna suspettata jew akkużata għandu jkollha aċċess għal avukat mingħajr ebda dewmien. Fi kwalunkwe eventwalità, il-persuna suspettata jew akkużata għandu jkollha aċċess għal avukat mill-mument li sseħħ l-ewwel waħda minn dawn il-ġrajjiet:

(a) qabel ma tkun interrogata mill-Pulizija Eżekuttiva jew minn awtorità oħra għall-infurzar tal-liġi jew awtorità ġudizzjarja fir-rigward tat-twettiq ta' reat kriminali;

(b) mat-twettiq minn awtoritajiet investigattivi jew awtoritajiet kompetenti oħra ta' xi att ta' natura investigattiva jew att ta' kollezzjoni ta' evidenza oħra skont is-subartikolu (8)(e);

(c) mingħajr ebda dewmien wara li tkun ġiet imċaħħda l-libertà;

(d) meta tkun ġiet imħarrka sabiex tidher quddiem qorti ligħandha ġurisdizzjoni f'materji kriminali, f'qasir żmien qabel ma titressaq quddiem dik il-qorti.'

Filwaqt li l-artikolu 355AUA(8) tal-Kapitolu 9 tal-Liġijiet ta' Malta imbgħad jaqra:

'Id-dritt ta' aċċess għal avukat għandu jfisser dan li ġej:

(a) il-persuna suspettata jew akkużata, jekk tkun għażlet li teżerċita d-dritt tagħha għall-assistenza legali, u l-avukat tagħha, għandhom ikunu infurmati bl-allegat reat li għalih il-persuna suspettata jew akkużata ser tkun interrogata. Dik l-informazzjoni għandha tingħata lill-persuna suspettata jew akkużata qabel ma tibda l-interrogazzjoni, liema ħin m'għandux ikun inqas minn siegħa qabel ma tibda l-interrogazzjoni;

(b) *il-persuna suspettata jew akkużata għandu jkollha d-dritt li tiltaqa' u tikkomunika fil-privat mal-avukat li jirrappreżentaha, inkluż interrogazzjoni minn qabel mill-pulizija jew minn awtorità oħra ta' infurzar tal-liġi jew awtorità ġudizzjarja;*

(c) ***il-persuna suspettata jew akkużata għandu jkollha d-dritt li l-avukat tagħha jkun preżenti u jipparteċipa b'mod effettiv fl-interrogazzjoni. Dik il-parteċipazzjoni tista' tiġi regolata skont proċeduri li l-Ministru responsabbli għall-Ġustizzja jista' jistabbilixxi permezz ta' regolamenti, hekk iżda li dawk il-proċeduri ma jippreġudikawx l-eżerċizzju effettiv u l-essenza ta' dak id-dritt konċernat. Meta avukat jipparteċipa fl-interrogazzjoni, il-fatt li kien hemm dik il-parteċipazzjoni għandu jkun irreġistrat permezz tal-użu fejn, fl-opinjoni tal-intervistatur, hu possibbli ta' mezzi awdjoviżwali skont il-paragrafu***

Iżda d-dritt tal-avukat li jipparteċipa b'mod effettiv ma għandux jinftiehem bħala dritt tal-avukat li jostakola l- interrogazzjoni jew li jissuġġerixxi tweġibiet jew reazzjonijiet oħra għall-interrogazzjoni u kull mistoqsija jew rimarka oħra mill-avukat għandha, ħlief f'ċirkostanzi eċċezzjonali, issir wara li l-Pulizija Eżekuttiva jew awtorità oħra investigattiva jew awtorità ġudizzjarja jkunu ddikjaraw li ma għandhomx aktar mistoqsijiet;

(d) *l-interrogazzjoni, it-tweġibiet kollha li jingħataw għaliha u l-proċeduri kollha relatati mal-interrogazzjoni tal-persuna suspettata jew akkużata, għandhom fejn, fl-opinjoni tal-intervistatur, hu possibbli jkunu rrekordjati b'mezzi awdjoviżwali u f'dak il-każ għandha tingħata kopja tagħhom lill-persuna suspettata jew akkużata wara li tkun intemmet l-interrogazzjoni. Kwalunkwe recording għandu jkun ammissibbli bħala prova,*

sakemm il-persuna suspettata jew akkużata ma tallegax u ma tagħtix prova li r-recording mhuwiex ir-recording oriġinali u li dan ġie mbagħbas. M'hemmx għalfejn issir traskrizzjoni tar-recording meta tkun użata fi proċeduri fil-qorti tal-ġustizzja ta' ġurisdizzjoni kriminali, lanqas ma hemm bżonn tal-firma tal-persuna suspettata jew akkużata f'dikjarazzjoni bi-lmiktub li tkun saret wara l-konklużjoni tal-interrogazzjoni ġaladarba l-mistoqsijiet u t-tweġibiet kollha, jekk hemm, ikunu ġew irrekordjati fuq mezzi awdjoviżwali;

(e) il-persuna suspettata jew akkużata għandu jkollha d-dritt li l-avukat tagħha jattendi għall-atti investigattivi jew ġbir ta' evidenza jekk il-persuna suspettata jew akkużata jeħtiġilha jew ġiet permessa li tattendi għall-att konċernat:

i. ringiela ta' persuni suspettati għal finijiet ta' identifikazzjoni;
ii. konfrontazzjonijiet;
iii. rikostruzzjonijiet tax-xena tad-delitt.
(Emfazi u sottolinear mizjud minn din il-Qorti).

Il-ligi li akkuzat ghandu dritt ghall-assistenza legali qabel u waqt l-interrogazzjoni dahlet fis-seħħ wara li l-appellat Patrick Spiteri gie nterrogat mill-pulizija. **Din il-Qorti taghmilha cara li l-appellat inghata d-drittijiet li kienu vigenti fiz-zmien meta ttiehdu l-istqarrijiet fejn ghalhekk ma kellux dritt ghall-assistenza legali qabel u waqt it-tehid tal-istqarrija u ghalhekk l-istqarrija rilaxxata mill-appellat m'hijiex bi ksur tal-ligi li kienet *in vigore* dak iz-zmien li l-istqarrija giet rilaxxata.**

Mhux kompitu ta'din il-Qorti biex tara jekk kienx hemm xi ksur tad-dritt tas-smiegh xieraq, izda biss jekk tali stqarrija ghandhiex tigi kkunsidrata bhala inammissibli jew le. L-akkuzat ma ressaqx allegazzjonijiet ta' vulnerabilita', lanqas ma ressaq allegazzjonijiet

fosthom dwar il-mod ta' kif giet rilaxxata l-istqarrija jew allegazzjonijiet ohrajn li jsegwu fil-kawza ta' *Beuze v. Belgium* u li gew citati *supra*.

Dwar il-kuncett ta' certezza legali li huwa ta' importanza kbira ghas-Saltna ta' Dritt f'pajjiz demokratiku, il-Qorti Kostituzzjonali fis-sentenza taghha fl-ismijiet **il-Pulzija vs Alfred Camilleri**[95] tat importanza ghal dan il-kuncett u spjegat it-tifsira tieghu meta stqarret:-

> *"**Filwaqt li huma minnu lil-Qrati nostrana m'humiex marbuta bil-ligi tal-precedent, huma jutilizzaw il-principju auctoritas rerum similiter judicatarum sabiex tigi kreata certezza legali u dan hafna aktar determinant fil-kamp kriminali. Huwa minnu wkoll li c-certezza tad-dritt tista tkun flessibbli fis-sens illi l-Qrati jistghu f'xi hin jaghtu interprettazjonijiet godda.** Izda, l-Qorti Ewropeja kellha diversi okkazzjonijeit sabiex tanalizza l-elementi li jistghu iwasslu ghal-lezjoni kif qieghed jigi sotttomess l-esponent. F'dan is-sens issir referenza ghas-sentenza fl-ismijiet **Beian vs Romania** (Applikazzjoni nru. 30658/05) decided on the 6th December 2007 whereby this Court stated: "*
>
> *37. Admittedly, divergences in case-law are an inherent consequence of any judicial system which is based on a network of trial and appeal courts with authority over the area of their territorial jurisdiction. **However, the role of a supreme court is precisely to resolve such conflicts** (see Zielinski and Pradal and Gonzalez and Others v. France [GC], nos. 24846/94 and 34165/96 to 34173/96, § 59, ECHR 1999-VII).*
>
> *"38. In the instant case it is clear that the HCCJ was the source of the profound and lasting divergences complained of by the applicant. "*

[95] Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fl-14 ta' Dicembru, 2018 (Rikors numru: 21/2015AF).

39. The practice which developed within the country's highest judicial authority is in itself contrary to the principle of legal certainty, a principle which is implicit in all the Articles of the Convention and constitutes one of the basic elements of the rule of law (see, mutatis mutandis, Baranowski v. Poland, no. 28358/95, § 56, ECHR 2000-III). Instead of fulfilling its task of establishing the interpretation to be followed, the HCCJ itself became a source of legal uncertainty, thereby undermining public confidence in the judicial system (see, mutatis mutandis, Sovtransavto Holding v. Ukraine, no. 48553/99, § 97, ECHR 2002-VII, and Păduraru, cited above, § 98; see also, by contrast, Pérez Arias v. Spain, no. 32978/03, § 27, 28 June 2007)." (enfasi tal-esponent).

"Ghar-rigward tal-principji stabbiliti mill-istess Qorti, issir referenza wkoll ghas-sentenza fl-ismijiet ***<u>Albu u Ohrajn vs Romania</u>*** *moghtija fl-10 ta' Mejju 2012, fejn a para 34 insibu ssegwenti:*

"(iii) The criteria that guide the Court's assessment of the conditions in which conflicting decisions of different domestic courts ruling at last instance are in breach of the fair trial requirement enshrined in Article 6 § 1 of the Convention consist in establishing whether "profound and long-standing differences" exist in the case-law of the domestic courts, whether the domestic law provides for machinery for overcoming these inconsistencies, whether that machinery has been applied and, if appropriate, to what effect (see Iordan Iordanov and Others, cited above, §§ 49-50; see also Beian (no. 1), cited above, §§ 34-40; Ştefan and Ştef v. Romania, nos. 24428/03 and 26977/03, §§ 33-36, 27 January 2009; Schwarzkopf and Taussik, cited above, 2 December 2008; Tudor Tudor, cited above, § 31; and Ştefănică and Others, cited above, § 36);

"(iv) The Court's assessment has also always been based on the principle of legal certainty which is implicit in all the Articles of the Convention and constitutes one of the fundamental aspects of the rule of law (see, amongst other authorities, Beian (no. 1), cited above, § 39; Iordan Iordanov and Others, cited above, § 47; and Ştefănică and Others, cited above, § 31);

"(v) The principle of legal certainty, guarantees, inter alia, a certain stability in legal situations and contributes to public confidence in the courts. The persistence of conflicting court decisions, on the other hand, can create a state of legal uncertainty likely to reduce public confidence in the judicial system, whereas such confidence is clearly one of the essential components of a State based on the rule of law (see Paduraru v. Romania, § 98, no. 67 63252/00, ECHR 2005-XII (extracts); Vinčić and Others v. Serbia, nos. 44698/06 and others, § 56, 1 December 2009; and Ştefănică and Others, cited above, § 38);

Illi mhux l-ewwel darba li din l-Onorabbli Qorti ghamlet referenza ghad-divergenzi assoluti fl-interpretazzjonijiet moghtija mill-istess Qrati nostrana u cioé l-Qorti Kostituzzjonali u l-Qorti tal-Appelli Kriminali (sede Superjuri), li, fin-nuqqas ta' Qorti ta' Kassazjoni, il-Qorti Kostituzzjonali għandha hi d-dmir li tnehhi kull incertezza u certament mhux tkun tikkreja hi tal-istess.

Il-principju ta' '*legal certainty*' huwa wiehed t' importanza kbira. Huwa fatt illi sentenzi li anke inghataw fl-istess jum, kif din il-Qorti diga rrimarkat, hadu direzzjoni konfliggenti, tant li l-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) provdiet direzzjoni differenti minn dik moghtija mill-Qorti Kostituzzjonali fl-istess jum dwar din il-kwistjoni u dan nhar is-27 ta' Jannar, 2021.

Kif meqjus fis-sentenza moghtija mill-Qorti Kriminali fl-ismijiet **'The Republic of Malta vs Lamin Samura Seguba'**[96]

> '*12. The Farrugia v. Malta case essentially states that not all statements given by suspects in the pre-trial proceedings in the absence of legal assistance should be expunged from the records. The court needs to follow a number of criteria before deciding on such a request among which whether the accused was a vulnerable person, the age of the accused and whether that statement was the only evidence adduced. This Court now finds itself in a situation where it could have acceded to a request or a plea such as the present and must now decide in an opposite manner the next day even where there results "a systematic breach of pre-trial proceedings". Legal uncertainty for an accused may potentially be conducive to a breach of a fair hearing. It is the opinion of this Court that there needs to be a strong degree of certainty in such circumstances and not to hold a trial within a trial to examine whether a statement, for instance, is the only evidence produced by the prosecution;*
>
> *13. Indeed the rules as provided in Directive 13/48 cited above should be the yardstick to which all pre-trial proceedings should be subjected without making any difference with regard to the vulnerability or otherwise of the suspects, their age and other criteria. In the case at hand, the accused was offered legal assistance consisting of a maximum one hour colloquial with a lawyer or legal procurator and subject to the right of inference if he does take up such offer. This Court is not aware of what made the accused decide to not take up that offer. Perhaps he decided that it would have been useless to talk to a lawyer for one hour over the phone or face to face and not having the lawyer by his side during the interrogation proper and this is precisely another reason why certainty of rules and rights is of utmost importance;*

[96] Deciza mill-Qorti Kriminali fil-11 ta' Gunju, 2020 (Att ta' Akkuza numru: 11/2017).

<u>14. The Court therefore upholds the first plea raised by the accused and orders that the statement of the accused given on the 7 of December 2014 and exhibited as Doc PG3 at folio 17 et seq of the records be expunged and that no reference can be made by any witness of the prosecution to any verbal or written declaration made by the accused from the moment of his arrest;'</u>

Sussegwentement il-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) fis-sentenza fl-ismijiet **<u>'The Republic of Malta vs. Lamin Samura Seguba'</u>**[97] qieset li:

'10. In its reasoning the First Court laments the lack of legal certainty which the domestic courts have had to face in decisions regarding the probative value of pre- trial statements where the suspect did not have a lawyer present during his interrogation, and this in line with current legislation which saw the transposition into Maltese law of Directive 2013/48/EU of the European Parliament and of the Council dated 22 October 2013, and this by means of Act LI of 2016. This Court concurs with the objections put forward by the First Court to the ever-evolving situation regarding the legal validity of pre-trial statements obtained without a lawyer's assistance. Indeed, both our jurisprudence and that of the European Court present differing and often contradictory dicta on the matter. And it is precisely this legal uncertainty that led the First Court to uphold accused's preliminary plea regarding the inadmissibility of his pre-trial statements as evidence in the criminal proceedings brought against him. The Court thus states in its judgment:

12. The Farrugia v. Malta case essentially states that not all statements given by suspects in the pre-trial proceedings in the absence of legal

[97] Deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali fis-27 ta' Jannar, 2021 (Att ta' Akkuza: 11/2017).

assistance should be expunged from the records. The court needs to follow a number of criteria before deciding on such a request among which whether the accused was a vulnerable person, the age of the accused and whether that statement was the only evidence adduced. This Court now finds itself in a situation where it could have acceded to a request or a plea such as the present and must now decide in an opposite manner the next day even where there results "a systematic breach of pre-trial proceedings". Legal uncertainty for an accused may potentially be conducive to a breach of a fair hearing. It is the opinion of this Court that there needs to be a strong degree of certainty in such circumstances and not to hold a trial within a trial to examine whether a statement, for instance, is the only evidence produced by the prosecution.

13. Indeed the rules as provided in Directive 2013/48 cited above should be the yardstick to which all pre-trial proceedings should be subjected without making any difference with regard to the vulnerability or otherwise of the suspects, their age and other criteria. In the case at hand, the accused was offered legal assistance consisting of a maximum one hour colloquial with a lawyer or legal procurator and subject to the right of inference if he does take up such offer. This Court is not aware of what made the accused decide to not take up that offer. Perhaps he decided that it would have been useless to talk to a lawyer for one hour over the phone or face to face and not having the lawyer by his side during the interrogation proper and this is precisely another reason why certainty of rules and rights is of utmost importance.

11. This Court however cannot accept the line of reasoning of the First Court, as it is its duty to lay down rules where the law fails to do so to provide that legal certainty which every accused person has a right to. This does not necessarily amount to the removal from the records of the

case of all pre-trial statements, all the more where the said statements were released according to law.

12. The regulatory principle as to the admissibility of evidence in criminal proceedings presupposes the existence of an express provision of law which regulates the admission of such evidence in a court of law. Evidence is consequently deemed to be inadmissible only if the law precludes its production.'

Il-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) ghalhekk laqghet l-appell tal-Avukat Generali u rrevokat fejn l-Ewwel Qorti kienet laqghet l-ewwel eccezzjoni preliminari tal-akkuzat u ghalhekk il-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) cahdet l-eccezzjonijiet preliminari kollha.

Madankollu, din il-Qorti f'dan il-punt tixtieq taghmel referenza ghas-sentenza ricentissima fl-ismijiet '**Ir-Repubblika ta' Malta vs Kevin Gatt u Omissis**'[98] fejn il-Qorti Kostituzzjonali tenniet is-segwenti:

'6. Illi għalhekk il-Qorti tażżarda tgħid illi lanqas hemm il-konfliġġenza lamentata u l-konsegwenti inċertezza ta' dritt, bejn id-deċiżjonijiet ta' din il-Qorti u dawk tal-Qorti Kostituzzjonali, billi dawn huma kollha konkordi fil-fehma illi sakemm il-proċess penali ma jkunx ġie finalment determinat sabiex il-kriterju tal-overall fairness ikun jista' jiġi mistħarreġ, ma jistax jingħad illi hemm xi lezjoni taħt l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni. Huwa r-rimedju mogħti li huwa differenti u dan għaliex filwaqt li l-Qorti Kostituzzjonali qed tidderiġi lil Qorti Kriminali sabiex preventivament ma ġġibx dik l-istqarrija a konjizzjoni tal-ġurati waqt iċ-ċelebrazzjoni tal-ġuri, fil-parametri tas-setgħat lilha mogħtija fl-artikolu 46 tal-

[98] Deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali fis-27 ta' Ottubru, 2021 (Att ta' Akkuza: 05/2017).

Kostituzzjoni, u dan sabiex ma jkunx hemm il-periklu li l-proċeduri jkunu mittiefsa meta xi kundanna eventwali tiġi imsejsa fuq prova li tista' tkun ivvizjata, din il-Qorti qed tagħti direzzjoni xort'oħra lil Qorti Kriminali, fil-parametri tas-setgħat lilha mogħtija bil-liġi, billi tidderigieha tapplika il-kriterji imfassal fid-deċiżjoni Beuze qabel ma tgħaddi biex tiskarta prova li hija legalment valida u ammissibbli, u dan sakemm dan l-eżercizzju dwar l-overall fairness ma jkunx jista' isir minn din il-Qorti preventivament minn eżami tal-atti kumpilatorji. Dan meta l-Qorti Ewropea issa qed tidderieġi il-qrati domestiċi jindagaw jekk il-proċeduri fl-intier tagħhom kienux ġusti fil-konfront tal-akkużat, bit-test allura li jrid jiġi segwiet fuq iż-żewġ binarji surriferiti. Dan ifisser illi bil-fatt illi din il-Qorti qed tagħti rimedju xort'oħra minn dak mogħti mill-Qorti Kostituzzjonali f'każijiet analoġi, ma jfissirx illi teżisti dik l-inċertezza fil-liġi lamentata mill-appellant billi lġurisprudenza hija illum konkordi fil-fehma illi fl-istadju bikri tal-proċeduri mhux dejjem jista' jiġi determinat jekk seħħitx dik leżjoni tal-jedd tal-persuna akkużata għal smigħ xieraq.

F'din is-sentenza, il-Qorti tal-Appell Kriminali ppronunciet ruhha bis-segwenti mod rigward l-ammissibilita' o meno ta' stqarrija li ttiehdet qabel l-10 ta' Frar, 2010 mill-akkuzat meta dan ta' l-ahhar ma kellux jedd ghall-ebda tip ta' assistenza legal, la qabel u lanqas matul l-interrogazzjoni:

'Illi fil-fehma tal-Qorti, mingħajr ma tinoltra ruħha fil-mertu tal-każ, dawn it-tweġibiet jistgħu jkunu inkriminatorji billi min huwa imsejjaħ biex jiġġudika jista' jinferixxi li l-appellant allura verament kien a konoxxenza tan-negozju ta' traffikar ta' droga mertu ta' dawn il-proċeduri. Illi dawn it-tweġibiet ingħataw minnu meta huwa ma kellu jedd għall-ebda difiża u għalhekk meta kien injar mill-konsegwenzi legali li din il-linja ta' tweġibiet setghet iggib fuqu. ***Illi allura minn***

dan il-kwadru ta' fatti marbuta mal-interrogatorrju tal-appellant, meta huwa ma kellu ebda dritt li jiddefendi ruħu permezz ta' xi forma ta' assistenza legali, jemerġi mhux biss illi fl-ewwel stadji tal-investigazzjonijiet huwa ġie interrogat mingħajr ma ingħata ebda twissija, iżda imbagħad meta mogħti it-twissija vigenti skont il-liġi f'dak iż-żmien, injar mill-konsegwenzi tal-mod kif kien qiegħed iwieġeb għal mistoqsijiet li kienu qed isirulu, seta' inkrimina ruħu u dan mingħajr ma kellu dik id-difiża adegwata. *Dan jista' isarraf f'preġudizzju irrimedjabbli għall-appellant għalkemm fl-istadju taċ-ċelebrazzjoni tal-ġuri huwa ser ikun assistit minn avukat u ser ikollu l-opportunita' iressaq id-difiża tiegħu. Illi allura, għalkemm l-istqarrija tat-13 ta' Otturbu 2008 ġiet rilaxxata skont il-liġi viġenti f'dak iż-żmien, madanakollu huwa indubitat illi din il-prova li ittieħdet meta l-appellant ma kellux il-jedd li jiddefendi ruħu hija prova determinanti tant illi, bil-mod kif l-appellant wieġeb għal mistqosijiet li sarulu huwa seta' inkrimina ruħu irrevokabbilment u dan bi preġudizzju serju għar-retta amministrazzjoni tal-ġustizzja.* ***Dan ifisser illi għalkemm għad irid jiġi iċċelebrat il-ġuri, madanakollu huwa bil-wisq evidenti f'dan l-istadju tal-proċeduri, meta il-Qorti hija mogħnija bil-provi kkumpilati, illi l-prova li l-Prosekuzzjoni qed tfittex li tagħmel, kemm permezz tad-dikjarazzjonijiet verbali magħmula mill-appellant, kif ukoll dawk magħmula fl-istqarrija rilaxxata minnu lil pulizija, tista' tkun vvizzjata minħabba il-fatt illi l-appellant ma setax jiddefendi ruħu kif xieraq u għalhekk din il-prova għandha tiġi imwarrba.*** *F'dan il-każ, il-Qorti hija tal-fehma illi n-nuqqasijiet minnha ravviżati ma jistgħu bl-ebda mod jiġu sanati għaliex l-Imħallef togat neċessarjament irid iwissi lil ġurati fl-indirizz finali tiegħu b'dawn l-imsemmija nuqqasijiet, li x'aktarx ser jivvizjaw l-istqarrija u dikjarazzjonijiet magħmula mill-appellant miksuba mingħajr ma kellu ebda difiża, sabiex b'hekk ikun ferm riskjuż li huma jistrieħu fuqha meta jiġu biex*

<u>jagħmlu il-ġudizzju aħħari tagħhom. Dan minħabba l-fatt li meta din il-Qorti twieżen il-valur probatorju ta' din l-istqarrija meta komparat mal-pregudizzju irrimedjabbli li ser ibati l-appellant f'kaz l-istess tiġi ammess, huwa indubitat illi il-preġudizzju rekat jiżboq il-valur probatorju tagħha. Il-Qorti għalhekk qed titbiegħed mill-fehma milħuqa mill-Qorti Kriminali f'dan ir-rigward, ukoll għaliex il-fattispecje ta' dan il-kaz ma għandhom xejn x'jaqsmu ma' dawk li isawwru il-każ minnha iċċitat fis-sentenza appellata u li fuqu straħet biex sejset id-deċiżjoni tagħha.</u>

<u>22. Għaldaqstant magħmula dawn il-konsiderazzjonijiet, dan l-ewwel aggravju sollevat mill-appellant jistħoqqlu akkoljiment u għalhekk tordna illi l-prova li l-Prosekuzzjoni trid tagħmel permezz tad-dikjarazzjonijiet kemm verbali kif ukoll bil-miktub magħmula mill-appellant meta huwa ġie arrestat u interrogat għandha tigi imwarrba u ma tinġiebx a konjizzjoni tal-ġurati matul iċ-ċelebrazzjoni tal-ġuri.'</u>

Il-Qorti ta' l-Appell Kriminali fis-sentenza '**<u>Ir-Repubblika ta' Malta vs Ismael Habesh et'</u>**,[99] applikat l-istess linja ta' hsieb meta gie ntavolat appell mill-Avukat Generali u dan minhabba li l-Qorti Kriminali kienet ikkunsidrat stqarrijiet li saru qabel l-10 ta' Frar 2010 bhala inammissibli ghal kuntrarju ta' stqarrijiet ohrajn li saru sussegwentament u ddikjarathom bhala ammissibli.

F'din is-sentenza gie ritenut is-segwenti:

'16. Dan qed jingħad għaliex, għalkemm f'dan l-istadju din il-Qorti, bħal Qorti Kriminali qabilha, ma għandhiex is-setgħa tidħol biex tqis il-provi fil-mertu, madanakollu dan l-eżercizzju qed isir għaliex l-Avukat Ġenerali jilmenta mill-fatt illi l-Qorti Kriminali ma daħħlitx

---

[99] Deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali nhar it-22 ta' Settembru, 2021 (Att t' Akkuza 14/2017).

*biex tezamina jekk il-kriterji imfassla fid-deċiżjoni Beuze humiex sodisfatti fir-rigward tal-istqarrijiet mertu ta' dan l-appell. **Il-Qorti Kriminali kienet tal-fehma illi l-fatt waħdu illi l-appellat ma ngħata ebda forma ta' assistenza legali meta rrilaxxa l-istqarrijiet tiegħu lura fis-sena 2005 u l-2009, u dan għaliex il-liġi ma kenitx tagħtih dan id-dritt, kienet raġuni sufficjenti sabiex tqies illi dawn l-istqarrijiet kellhom jitwarrbu mill-atti proċesswali billi jkun perikoluż ferm illi il-ġudizzju aħħari isir fuq prova li inkisbet meta s-suspettat ma kellux jedd għal ebda forma ta' difiża. Illi l-Qorti fliet bir-reqqa il-kontenut tal-istqarrijiet mertu ta' dan lappell u tqis illi għalkemm huwa minnu illi l-appellat caħad kategorikament l-involviment tiegħu fl-omiċidju, madanakollu huwa jwieġeb għal mistqosijiet kollha li jsirulu meta jintalab jagħti dettalji dwar dak li għamel fil-lejla in kwistjoni, fejn anke biddel għal darba darbtejn xi dettalji mill-verżjoni tiegħu tal-fatti. Dan għamlu meta huwa ma kellu ebda forma ta' difiża, fejn allura ċertu inkonsistenzi jistgħu jdagħjfu l-kredibbilita' tiegħu, biex b'hekk bil-fatt illi huwa rrinunzja għall-jedd tiegħu ghas-silenzju f'ċirkostanzi fejn ma kellu ebda forma ta' difiża, dan jista' jissarraf f'preġudizzju irrimedjabbli.'***

*'20. Illi hija l-fehma tal-Qorti allura, stabbilit li ma kienx hemm ragunijiet impellenti li wasslu sabiex id-dritt ghall-assistenza legali jigi miċħud u adottat il-kriterju tal-"overall fairness of the proceedings" imfassal fil-kaz Beuze vs il-Belgju, **għalkemm l-istqarrijiet mertu tal-appell inkisbu skont il-liġi viġenti f'dak iż-żmien, madanakollu dan ma jistax jeradika mill-fatt illi l-appellat irrilaxxa diversi stqarrijiet li l-Prosekuzzjoni bi ħsiebha tressaq bħala prova fil-ġuri, meta dawn ġew rilaxxati mingħajr ebda forma ta' għajnuna legali sabiex tiggwida lill-appellat. Dan iktar u iktar, jerġa' jiġi emfasiżżat, meta l-istħarriġ tal-pulizija***

ħa bixra differenti minn dak inizjali meta allura l-appellat ma kienx għadu ġie mgħarraf li qed jiġi indagat b'relazzjoni ma' akkużi dwar omiċidju, tant illi kif ingħad, fl-istqarrijiet li ġew wara li bdiet l-indaġini dwar l-omiċidju, l-appellat jibda' ibiddel xi dettalji minn dak mistqarr minnu inizjalment. L-istess ma jistax jingħad, kif ġustament stqarret il-Qorti Kriminali, fir-rigward tal-istqarrija li imbagħad ġiet rilaxxata fis-sena 2013 meta ftit wara l-appellat ġie mixli bl-omiċidju ta' Simon Grech. Dan għaliex fl-ewwel lok huwa kien mgħarraf dwar ir-raġuni li kien qed jiġi interrogat, ingħata il-jedd jikkonsulta ma' avukat, u mhux biss, iżda bit-trapass taż-żmien meta llura kien jaf bl-evidenza li kellhom f'idejhom il-pulizija, kellu kull opportunita' jieħu dak il-parir meħtieġ konsapevoli li kien qed jiġi indagat dwar l-omiċidju ta' Grech.

21. Illi d-direzzjoni li qed tiġi mogħtiija mill-Qorti Ewropeja dwar id-Drittijiet talBniedem hija univoka u ċioe' illi kull każ irid jitqies għalih billi jiġi mistħarreġ f'kull każ individwalment jekk, bil-fatt illi l-persuna akkużata ma kellhiex jedd għal ebda forma ta' assistenza legali, jew inkella, bil-fatt illi ma kellhiex l-avukat preżenti waqt it-teħid tal-istqarrija, għalkemm dik il-persuna tkun kisbet parir legali jew għall-inqas ingħatat il-jedd li jkollha dak il-parir, dan setax impinġa fuq is-smigħ xieraq iktar 'il quddiem tul il-proċeduri penali istitwiti kontra tagħha. ***F'dan il-każ, il-Qorti hija tal-fehma illi n-nuqqasijiet minnha ravviżati, bħalma ġew ravviżati ukoll mill-Qorti Kriminali qabilha, ma jistgħu bl-ebda mod jiġu sanati għaliex l-Imħallef togat neċessarjament irid iwissi lil ġurati fl-indirizz finali tiegħu b'dawn l-imsemmija nuqqasijiet, li x'aktarx ser jivvizjaw l-istqarrijiet tal-appellat miksuba mingħajr ma kellu ebda difiża, sabiex b'hekk ikun ferm riskjuż li huma jistrieħu fuqha meta jiġu biex jagħmlu il-ġudizzju aħħari tagħhom.***

__22. Illi allura għal motivi hawn fuq miġjuba, b'żieda mal-fehma milħuqa mill-Qorti Kriminali fis-sentenza appellata, jkun għaqli li f'dan l-istadju bikri tal-proċess gudizzjarju, din il-prova magħmula mill-Prosekuzzjoni permezz ta'l-istqarrijiet li ġew rilaxxati mill-appellat Ismael Habesh lura fis-snin 2005 u 2009, meta ma kellu jedd għall-ebda forma ta' assistenza legali, jiġu imwarrba u ma jinġiebux a konjizzjoni tal-ġurati matul iċ-ċelebrazzjoni tal-ġuri.'__

Illi in vista ta' dak kollu citat supra, jidher illi filwaqt illi l-enfasi qeghda illi kull kaz ghandu jigi mistharreg individwalment, ricentament jidher illi filwaqt li stqarrijiet li ttiehdu qabel l-10 ta' Frar, 2010, meta akkuzat jew suspettat ma kellu l-ebda dritt ta' assistenza legali, qed jigu ddikjarati bhala inammissibli u dan stante l-fatt illi *__l-__*akkuzat jew suspettat ma kellu ebda forma ta' difiża u dan jista jissarraf f'preġudizzju irrimedjabbli. Mhux l-istess jista' jintqal ghall-stqarrijiet li ttiehdu wara l-10 ta' Frar, 2010 stante li wara din id-data akkuzat jew suspettat kellu forma ta' assistenza legali ghalkemm limitata.[100]

Fil-kaz odjern, l-appellat wiegeb ghall-mistoqsijiet kollha li sarulu mill-pulizija fiz-zewg stqarrijiet rilaxxati, li kif diga gie ritenut *supra*, ittiehdu t-tnejn li huma fis-sena 2006 u ghalhekk ma kellu l-ebda assistenza legali, kemm qabel u anke matul l-interrogatorju. Minn ezami tal-provi jirrizulta illi l-appellant ghamel zewġ tipi ta' dikjarazzjonijiet f'zewg stadji differenti meta allura huwa kien meqjus bhala persuna suspettata fil-kummissjoni tar-reati inkluz ir-reat ta' korruzzjoni. Huwa ma nghata ebda dritt li jfittex l-ghajnuna ta' avukat sabiex la jaghtih parir legali u lanqas biex jassistih matul l-interrogazzjoni, u dan billi dan id-dritt ma kienx moghti bil-ligi f'dak iz-zmien. Illli minn qari ta' l-istqarrijiet, jidher illi l-appellat inghata t-twissija li

[100] Ara fost ohrajn **__The Republic of Malta vs Chritoph Doll__** deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali nhar it-22 ta' Settembru, 2021 (Att t' Akkuza 05/2020); **__Ir-Repubblika ta' Malta vs Jonathan Roger Portelli__** deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali nhar it-22 ta' Settembru, 2021 (Att t' Akkuza 14/2018): *'Din il-Qorti ma tistax tqis li dawn l-istqarrijiet huma inadmissible bħala prova fi proċeduri kriminali minħabba l-fatt li fiż-żmien li fihom ingħataw il-jedd għall-assistenza legali viġenti ma kienx ukoll jinkludi l-assistenza legali matul l-interrogatorju – inklużjoni fl-estensjoni tad-dritt tal-assistenza legali li daħlet fis-seħħ snin wara'*; **__The Republic of Malta vs Chritoph Doll__**

ghandu d-dritt li ma jghid xejn izda jekk jaghzel li jghid xi haga tista' tingieb bhala prova kontrih, fhema u dan anke stante l-fatt tal-posizzjoni li huwa kellu ta' Supretendent tal-pulizija. Madankollu, xorta jibqa' l-fatt illi tista' issarraf fi pregudizzju kontra l-appellat meta min hu imsejjaħ biex jiġġudika jara t-twegibiet minnu moghtija fl-istqarrijiet tieghu u meta huwa ma kellu jedd ghall-ebda difiza. Ghaldaqstant bil-mod kif l-appellat wiegeb ghall-mistqosijiet li sarulu huwa nkrimina ruhu rrevokabbilment. Ghalhekk, meta hadet in konsiderazzjoni dak kollu sucitat, din il-Qorti hi tal-fhema illi fir-rigward tal-istqarrijiet tal-appellat u kwalunkwe indikazzjoni jew referenza ghalihom ghandhom jigu ddikjarati inammissibli.

Ikkunsidrat:

Illi l-appellat irrimarka nhar it-8 ta' Marzu, 2017, illi huwa tpogga fi zvantagg meta ma thallix jerga' jaghmel kontro-ezami lix-xhud principali tal-prosekuzzjoni Gejtu Zerafa. Hu ghamel referenza wkoll ghas-sentenza fl-ismijiet '**Il-Pulizija vs Pierre Gravina'**[101] fejn saret referenza ghas-sentenza tal-Qorti Ewropea fl-ismijiet '**Kostovski v. Netherlands'**[102] fejn tkellmet dwar d-dritt ta' akkuzat li jikkonfronta xhud migjub kontra tieghu.

Il-Qorti qalet bl-iktar mod car illi:

> ***'As a rule, these rights require that an accused should be given an adequate and proper opportunity to challenge and question a witness against him, either at the time the witness was making his statement or at some later stage in the proceedings.'***

Fis-sentenza fl-ismijiet '**Bracci v. Italy'**[103] intqal illi Artikolu 6 tal-Konvenzjoni ma giex vjolat u dan meta zewg xhieda li kienu ghamlu stqarrija mal-pulizija, ma xehdux fil-proceduri ghax ma setghux jigu traccati. Ghal din ir-raguni, l-akkuzat ma setghax

[101] Deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali nhar is-26 ta' Mejju, 2003.
[102] Deciza mill-QEDB nhar l-20 ta' Novembru, 1989.
[103] Deciza mill-QEDB nhar it-13 t' Ottubru, 2005, numru ta' referenza 36822/02.

jghamlilhom mistoqsijiet u/jew jikontrolla x-xhieda taghhom. Ir-raguni li taghat il-Qorti ghad-decizjoni taghha kienet ghax dawn iz-zewg xhieda kienu korroborati minn evidenza ohra.

Min-naha l-ohra, l-QEDB fis-sentenza fl-ismijiet '**<u>Al-Khawaja and Tahery v. The United Kingdom'</u>**[104] qalet illi persuna ma ghandux jinstab hati abbazi evidenza ta' xhieda li hu ma setax jezamina u jikkontrolla tul il-proceduri kollha. Il-Qorti qalet dan il-kliem:

> ***'a conviction is based solely or to a decisive degree on depositions that have been made by a person whom the accused has had no opportunity to examine or to have examined, whether during the investigation or at the trial, the rights of the defence may be restricted to an extent that is incompatible with the guarantees provided by Article 6.'***

Illi fir-referenza kostituzzjonali '**<u>Il-Pulizija vs Patrick Spiteri'</u>**[105] il-Qorti qalet is-segwenti:

> *'L-istess għandu jingħad dwar ix-xhieda tal-allegat kompliċi. Din hija xhieda permessa bil-liġi, u sta għall-qorti li qed tisma' l-każ li tqis din ix-xhieda fil-kuntest tal-każ li tkun qed tittratta. Din il-qorti ma tarax li, bil-fatt biss li xhieda ta' kompliċi hija permessa qed jinkiser id-dritt tal-akkużat għal smigħ xieraq.* ***<u>Kompliċi hija persuna li tista' titressaq bħala xhud bħal kull persuna oħra, basta, ovvjament, li l-akkużat ikollu l-istess possibilità ta' kontroll jew kontestazzjoni tal-persuna, kif għandu f'każ ta' kwalunkwe xhud ieħor.</u>***

[104] Deciza mill-Grand Chamber tal-QEDB nhar il-15 ta' Dicembru, 2011, nru ta' referenza 26766/05 u 22228/06.
[105] Deciza mill-Prim Awla tal-Qorti Civili nhar il-25 ta' Mejju 2012.

Il-liġi trid, fl-artikolu 639(3), li jekk il-każ kontra akkużat tkun bażata biss fuq xhieda ta' kompliċi, min ikun irid jiddeċiedi fuq il-ħtija jqis dik ix-xhieda b'ċerta kawtela, u l-Qorti tal-Maġistrati (Malta) f'dan il-każ żgur li se tapproċċja xhieda ta' allegat kompliċi bid-debitu rigward. Ma jistax, però, jingħad li xhieda ta' kompliċi hija, a priori, mhux permessibbli. Dik hija testimonjanza ta' persuna li, minħabba l-istat tagħha ta' kompliċi, tkun, forsi, taf l-aktar fuq il-każ, u ma għandhiex tiġi eskluża minħabba f'hekk. Il-prinċipju ta' "equality of arms" ma jkunx ġie mittiefes bil-fatt li tali xhieda tkun permessibbli, għax dan ix-xhud huwa suġġett għall-iskrutinju miż-żewġ naħat kif isir fil-każ ta' kull xhud iehor. Il-każ li x-xhieda ta' kompliċi tista' tkun "tainted" minħabba varji ċirkostanzi tista' tingħad fil-konfront ta' kull xhud, u l-qorti li quddiemha jkun għaddej il-każ hija żgur kompetenti biex tevalwa x-xhieda, tqis laffidabilità tax-xhud, u tikkunsidra dik il-prova fid-dawl talprovi l-oħra tal-każ.'

Illi sussegwentament, il-Qorti Kostituzzjonali[106] qalet hekk:

'45. Barra minn hekk, ma hemm ebda dritt fondamentali illi x-xhieda ta' kompliċi ma tiswiex kontra l-kompliċi l-ieħor. Li hemm hija dispożizzjoni tal-liġi ordinarja li tgħid illi "ebda eċċezzjoni dwar il-kompetenza ta' xhud ma tiġi milqugħa minħabba li kien imputat tal-istess reat li fuqu tkun meħtieġa x-xhieda tiegħu, meta l-Gvern ikun wegħdu jew tah l-impunità sabiex hekk ikun jista' jixhed" u dispożizzjoni oħra li tgħid illi "meta l-uniku xhud kontra l-akkużat dwar xi reat fi proċess li jinstema' quddiem il-ġurati tkun persuna kompliċi, il-qorti għandha tagħti direttiva lill-ġurati biex jiżnu x-xhieda li dak ix-xhud jagħti b'kawtela qabel ma jserrħu fuqha u jaslu biex isibu ħati lill-akkużat". <u>Huwa kompitu tal-qorti ta' ġurisdizzjoni kriminali li tkun qiegħda tisma' l-każ illi tinterpreta u tapplika dawn id-dispożizzjonijiet tal-liġi ordinarja, iżda jekk il-liġi ordinarja</u>

[106] **<u>Il-Pulizija vs Patrick Spiteri</u>**, deciza nhar il-25 ta' Jannar, 2013.

tippermetti l-użu tax-xhieda ta' Zerafa dan ma jkunx bi ksur tal-jedd għal smigħ xieraq.'

46. Sal-ġurnata tallum Żerafa għadu ma hux persuna akkużata u wisq anqas persuna ko-akkużata ma' Spiteri u għalhekk Spiteri ma jistax jippretendi li l-Qorti tapplika filkonfront ta' Żerafa r-regoli legali applikabbli għal koakkużati meta Żerafa ko-akkużat ma hux.'

Madankollu, wara li Gejtu Zerafa kien xehed in ezami nhar it-13 ta' Lulju, 2006 kif ukoll in kontro-ezami nhar it-23 ta' Settembru, 2010 u wara wkoll li nghatat din is-sentenza tal-Qorti Kostituzzjonali nhar il-25 ta' Jannar, 2013, f'8 ta' Marzu, 2017 meta Zerafa rega' gie msejjah sabiex jixhed in kontro-ezami dan ghazel li ma jixhidx u dan stante l-fatt li kienu gew inizzjati proceduri fil-konfront tieghu. Dan wara ukoll li d-difiza kienet issenjat dan il-punt li l-prosekuzzjoni ma kienitx hadet passi kontra Zerafa.

Din il-Qorti trid izomm f'mohha illi l-prosekuzzjoni lanqas ma ressqet l-ebda prova dwar jekk ittiehdux passi kontra dan ix-xhud jew inkella x'tip ta' imputazzjonijiet gew mahruga fil-konfront tieghu. B'kull dovut rispett il-prosekuzzjoni baqghet tkaxkar saqajha sabiex tintavola proceduri fil-konfront tax-xhud, meta setghet taghmel dan kif ghamlet fil-konfront tax-xhieda l-ohrajn, snin qabel. Oltre minn hekk, l-appellat kien specifikament irriserva wara l-ewwel parti tal-kontro-ezami u ghaldaqstant juri bic-car illi kellu interess li jkompli jsaqsi lil Zerafa xi mistoqsijiet ohrajn. Ghaldaqstant zgur ma jistghax jinghad illi l-appellat setgha jezercita l-istess possibilità ta' kontroll jew kontestazzjoni fuq Zerafa, kif setgha jaghmel f'kaz ta' kwalunkwe xhud iehor. Ghal dawn ir-ragunijiet, din il-Qorti jidrilha illi ma jkunx gust illi tikkunsidra x-xhieda kollha ta' Gejtu Zerafa bhala ammissibli.

Ikkunsidrat:

Din il-Qorti sejra issa taghmel referenza ghas-sentenza preliminari taghha moghtija nhar it-23 ta' Settembru, 2021 fejn il-Qorti filwaqt li cahdet l-aggravju tad-difiza dwar in-nullita' tal-appell, iddikjarat illi fir-rigward tal-ewwel aggravju sejra biss tqis l-imputazzjoni li taqa' taht Artikolu 115(c) tal-Kodici Kriminali. Ghaldaqstant din il-Qorti sejra tkompli sabiex tara x'jghid dan l-Artikolu tal-ligi:

> *115.(1) Kull uffiċjal jew impjegat pubbliku li, in konnessjoni mal-kariga jew impieg tiegħu, jitlob, jirċievi jew jaċċetta għalih jew għal ħaddieħor xi rigal jew wegħda jew offerta ta' xi rigal fi flus jew f'utli ieħor, jew ta' xi vantaġġ ieħor, li għalihom huwa ma jkollux jedd, jeħel, meta jinsab ħati –*
>
> *(ċ) jekk, barra milli jkun aċċetta l-ħlas, il-wegħda jew l-offerta, l-uffiċjal jew impjegat ikun fil-fatt naqas li jagħmel dak li hu fid-dmir tiegħu li jagħmel, il-piena ta' priġunerija minn sena sa tmien snin.*

Il-Qorti f'dan l-istadju taghmel referenza ghas-sentenza fl-ismijiet **Il-Pulizija vs Martin Cilia La Corte**[107] fejn ghamlet referenza ghal sentenza ohra fl-ismijiet **Il-Pulizija vs Saveria sive Saverin Sinagra**[108] fejn il-Qorti tal-Magistrati (Malta) ghamlet ezami *funditus* dwar ir-reat ravvizat bl-Artikolu 115 tal-Kodici Kriminali:

> *'Illi minn ezami ta'l-artikolu 115 tal-Kodici Kriminali li jikkontempla r-reat ta' korruzzjoni jirrizulta illi l-elementi bazici li jridu jigu ippruvati huma essenzjalment erba' u cioe:*
> *1. in-natura ufficjali jew pubblika ta'l-impieg tal-persuna ikkoncernata.*[109]
> *2. li dik il-persuna irceviet jew accettat flus, jew xi rigal, jew weghda jew offerta u dawn ma ikunux dovuti skond il-ligi.*[110]

---

[107] Deciza mill-Qorti tal-Magistrati (Malta) nhar l-4 t' Ottubru, 2017.
[108] Deciza mill-Qorti tal-Magistrati (Malta) nhar it-30 ta' Gunju, 2010.
[109] Vide ukoll **Il-Pulizija vs Joseph Buhagiar** (Appell, Deciza 19 ta' Lulju, 1982).
[110] Vide ukoll **Il-Pulizija vs Lawrence sive Lorry Cuschieri et** (Appell, Deciza 25 ta' Lulju, 1986).

3. li dana jkun in konnessjoni ma'l-istess kariga jew impieg.
4. li l-iskop ikun illi l-persuna taghmel jew ma taghmilx id-dmir tieghu/taghha.[111]

Illi b'rabta ma' din id-disposizzjoni tal-ligi, l-Avukat Generali iccita wkoll l-artikolu 120, fejn titqies bhala komplici il-persuna li tikkorrompi l-ufficjal pubbliku.

Illi ghalhekk l-ewwel element essenzjali ghal kummissjoni ta' dana ir-reat huwa n-natura ufficjali jew pubblika ta'limpieg tal-persuna li qed tigi korrota. Illi l-Professur Mamo fin-noti tieghu dwar id-dritt penali ighid: "The character of public officer or person employed under the Government is the first essential of this crime. The wording is very wide and embraces all officers or employees under the Government. … It includes all public officers or employees whether their duties are judicial, ministerial or executive or mixed."

Ghaldaqstant isegwi, illi wara gew stabbiliti l-elementi materjali sabiex jissustixxi r-reat ravvizat f'Artikolu 115 ta' Kap. 9, irridu naraw dawn jirrizultawx meta wiehed jiehu in konsiderazzjoni l-inammissibilta' ta' l-istqarrijiet tal-appellat u kwalunkwe referenza ghalihom, kif ukoll l-inammissibilta' tad-dispozizzjonijiet tax-xhud Gejtu Zerafa. L-evidenza li jifdal, hlief ghax-xhieda tal-pulizija, huma d-dispozizzjonijiet ta' Leonard Cachia, Alfred Galea, Carmelo Farrugia u Emmanuel Spiteri. Leonard Cachia qal illi fil-laqgha fejn kien hemm l-appellat hu kellmu biss fuq citazzjoni li kien qala, u kwalunkwe flus sussegwentament dejjem ghaddihom lil Gejtu Zerafa. Sostna wkoll li bhala *raids* kellu kemm qabel u kemm wara li beda jhallas lil Zerafa. Alfred Galea sostna li f'laqgha li kellu mal-appellat, wara li wrih il-karta tal-Qorti dan infurmah illi kellu kaz jahraq. Hu sostna li l-appellat ma kien irrangalu xejn ghax hu ammetta u ha piena, imma Zerafa kien qallu biex jaghtih xi haga bhala ringrazzjament u kien mar u

[111] Vide ukoll **<u>Il-Pulizija v. Alfred Demicoli</u>** (Appell, Deciza 2 ta' Mejju 1985)

ghaddhielu envelop b'xi flus, liema envelop l-appellat ma fetahx quddiemu. Hu spjega li qatt ma kien cempillu l-appellat, la ghall-flus u la ghal xejn.

Ix-xhieda Carmelo Farrugia u Emmanuel Spiteri ghazlu li ma jixhdux minhabba li dawn setghu jinkriminaw lilhom nfushom. Ghalhekk, din il-Qorti zgur ma tistax tasal ghall-htija tal-appellat ai termini ta' Artikolu 115(1)(c) ta' Kap. 9 abbazi d-dispozizzjonijiet ta' Leonard Cachia u Alfred Galea. Ghaldaqstant l-ewwel aggravju tal-Avukat Generali qieghed jigi michud fit-totalita' tieghu.

Ikkunsidrat:

<u>It-Tieni Aggravju</u>

Fir-rigward tat-tieni aggravju, l-Avukat Generali *in breve* qieghed isostni illi l-appellat ghandu jinsab hati ghas-serq ta senter ta' marka mhux magħrufa u mingħajr numru tar-reġistrazzjoni liema serq hu kwalifikat bil-persuna u li kien qed iżommu mingħajr liċenzja tal-Kummissarju tal-Pulizija. L-Avukat Generali sostna wkoll illi ma jaqbilx mal-Ewwel Qorti meta din iddecidiet illi peress li Kap. 66 tal-Ligijiet ta' Malta ġie abolit, a bażi tal-prinċipju "*nullum crimen sine lege*" ma sabitx ħtija fl-imputat a bażi tal-imsemmija Artikoli illi kif dedotti fl-akkuża u fl-imsemmija nota ta' rinviju tal-Avukat Ġenerali m'għadhomx jikkonstitwixxu reat.

Stante l-inammissibilita' tal-istqarrijiet tal-appellat, l-unika evidenza diretta li ngiebet ghar-rigward dawn l-akkuzi kienu x-xhieda ta' PC 775 Edwin Cassar, WPS Louise Catania u l-Brigadier Maurice Calleja. Dan tal-ahhar kien ezamina l-arma fejn qal li dan kien senter antik li kien gie manifatturat il-Belgium. Dan is-senter kellu l-paletta nieqsa u ghaldaqstant ma setax jigi sparat. PC 755 Edwin Cassar xehed illi hu kien ghabba xi oggetti mill-ufficju tal-appellat u x'hin kien qed iwassal lill-istess appellat id-dar, dan talbu jzommlu dawk l-oggetti d-dar tieghu. Hu ghalhekk ha l-affarijiet u poggihom fil-garaxx. Il-pulizija ha l-impressjoni li setgha kien senter u allura poggih fuq l-ixkaffar. Hu kkonferma l-oggetti li wrewh fl-Awla tal-Qorti bhala dawk li kien

zamm lill-appellat gewwa d-dar tieghu. WPS Louise Catania xehdet li l-appellat ma kienx illicenzjat sabiex igorr armi, izda mistoqsija jekk bhala membri tal-Korp jigux moghtija licenzji biex igorru l-armi, hi wiegbet li ma tistax tirrispondi ghal din il-mistoqsija. Ghaldaqstant din il-Qorti ma jidhrilix illi l-provi li ressqet il-prosekuzzjoni lahqu l-livell rikjest mill-ligi sabiex tinstab htija kontra l-appellat u ghalhekk qeghda tichad it-tieni aggravju tal-Avukat Generali fit-totalita' tieghu.

<u>It-Tielet Aggravju</u>

Illi stante li t-tielet aggravju huwa konsegwenzjali ghall-ewwel zewg aggravji, peress li din il-Qorti ma laqghetx l-ewwel zewg aggravji tal-Avukat Generali, hija ma tistax tilqa' dan l-aggravju u ghalhekk qeghda tichdu wkoll.

Ghal dawn ir-ragunijiet kollha, din il-Qorti qeghda tichad l-appell tal-Avukat Generali u ghaldaqstant qeghda tikkonferma s-sentenza tal-ewwel Qorti fl-intier taghha fejn ma sabitx lill-appellat Patrick Spiteri hati tal-akkuzi kollha kontra tieghu u konsegwentament tilliberah minnhom.

Consuelo-Pilar Scerri Herrera
Imhallef

Nadia Ciappara
Deputat Registratur